

Хүүхэд, залуучууд, гэр бүлийн эрх, үүрэг, оролцоо

Модуль 4. Гэр бүл дэх ажил үүрэг, нөөц, боломж

ХӨДӨЛМӨР, НИЙГМИЙН
ХАМГААЛЛЫН ЯАМ

ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧ АГЕНТЛАГ
ГЭР БҮЛ, ХҮҮХЭД, ЗАЛУУЧУУДЫН
ХӨГЖЛИЙН ГАЗАР

Олон Улсын
Хөдөлмөрийн
Байгууллага

Европын Холбоо
санхүүжүүлэв

АМЬДРАХ УХААНЫ СУРГАЛТ

Хүүхэд, залуучууд, гэр бүлийн
эрх, үүрэг, оролцоо

Модуль 4: Гэр бүл дэх ажил үүрэг, нөөц боломж

Бусакорн Суриясарн, Нелиэн Хаспелз, Розалинда Терхорст

Зохиогчийн эрх © Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллага 2020
Анхны хэвлэл 2020

Олон улсын хөдөлмөрийн товчооны хэвлэл нийтлэл нь Зохиогчийн эрхийн тухай түгээмэл конвенцын 2 дугаар Протоколд заасны дагуу зохиогчийн эрх эдэлнэ. Гэвч эх сурвалжийг нь дурдсан тохиолдолд зөвшөөрөл авалгүйгээр тэдгээрээс иш татан ашиглаж болно. Дахин хэвлэх буюу орчуулах эрхийг авахын тулд ОУХТ-ны Хэвлэл нийтлэлийн албанд (Эрх, зөвшөөрөл) ILO Publications, International Labour Office, CH-1211 Geneva 22, Switzerland гэсэн хаягаар, эсвэл rights@ilo.org гэсэн цахим шуудангаар хандана уу. Олон улсын хөдөлмөрийн товчоо ийм хүсэлтийг таатай хүлээн авах болно.

Хуулбарлах эрхийн байгууллагуудад бүртгэлтэй номын сан, байгууллага болон бусад хэрэглэгчид тэдэнд олгогдсон зөвшөөрлийн дагуу номыг олшруулж болно. Танай улсад буй хуулбарлах эрхийн байгууллагын талаар www.ifrro.org хаягаар мэдээлэл авна уу.

Амьдрах ухааны сургалтын багц: Хүүхэд, залуучууд, гэр бүлийн эрх, үүрэг, оролцоо, Олон Улсын Хөдөлмөрийн Товчоо, БНХАУ, Монгол Улсыг хариуцсан товчоо — Бээжин: ОУХБ, 2020

ISBN: 978-92-2-0325605 (хэвлэмэл) ISBN: 978-92-2-0325612 (веб pdf)

Мөн Англи хэлээр: 3-R Trainers' Kit: Rights, Responsibilities and Representation for Children, Youth and Families. ISBN: 978-92-2-0325599 (web pdf), Ulaanbaatar, 2020

МЭДЭГДЭЛ: 2020 ОНЫ ШИНЭЧИЛСЭН ХЭВЛЭЛ (МОНГОЛ, АНГЛИ ХУВИЛБАР)
--

Энэхүү сургалтын багцыг Европын Холбооны санхүүжилтээр хэрэгжүүлж буй “Олон улсын хөдөлмөрийн хэм хэмжээний нийцэл, тайлагналтын үндэсний чадавхыг бэхжүүлэх замаар Европын Холбооны Хөнгөлөлтийн ерөнхий систем(GSP+)-д Монгол Улсын статусыг тогтвортой хадгалах нь төслийн II үе шат(MNG/17/50/EUR)”-ны хүрээнд зөвлөх Бусакорн Суриясарн, Х.Өлзийтунгалаг нар Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газартай хамтран боловсруулав.

Энэхүү сургалтын багцын үндсэн мэдээллийг дараах эх үүсвэрээс авч, Монгол Улсын нөхцөлд нийцүүлэн боловсруулав: Empowerment for Children, Youth and Families: 3-R Trainers' Kit on Rights, Responsibilities and Representation, ISBN: 92-2-117849-8 (print), 92-2-117850-1 (web pdf), 92-2-117851-X (CD-ROM), Bangkok (2006) болон the 2017 edition, ISBN 978-92-2-130249-0 (print); 978-92-2-130250-6 (web pdf).

Уг сургалтын багцыг Европын Холбооны санхүүгийн дэмжлэгтэйгээр гаргав. Сургалтын багцад тусгагдсан үзэл бодол нь Европын Холбооны албан ёсны байр суурийг илэрхийлэхгүй болно.
--

НҮБ-ын практикт нийцүүлэн гаргадаг ОУХБ-ын хэвлэл нийтлэлд ашиглагдсан тодорхойлолт, тусгагдсан материалууд нь Олон улсын хөдөлмөрийн товчооны зүгээс аливаа улс орон, бүс, газар нутаг, эрх барих байгууллагын эрх зүйн байдал, эсвэл тэдгээрийн хил хязгаар тогтоохтой холбоотой ямарваа үзэл бодол илэрхийлээгүй болно.

Зохиогчтой өгүүлэл, судалгаа, бусад нийтлэлд илэрхийлэгдсэн үзэл бодлын талаарх хариуцлагыг гагцхүү зохиогч хүлээх бөгөөд Олон улсын хөдөлмөрийн товчооноос хэвлэн нийтэлсэн нь тэдгээрт илэрхийлсэн үзэл бодлыг хүлээн зөвшөөрсөн хэрэг биш юм.

Байгууллагуудын болон арилжааны зориулалттай бүтээгдэхүүний нэр, үйл явцын талаар дурдсан нь Олон улсын хөдөлмөрийн товчооны зүгээс тэдгээрийг сайшааж байгааг илэрхийлэхгүй бөгөөд тодорхой байгууллагын нэр, арилжааны зориулалттай бүтээгдэхүүн, үйл явцыг дурдаагүй нь ч тэдгээрийг үгүйсгэсэн асуудал биш болно.

ОУХБ-ын хэвлэл, цахим бүтээгдэхүүний талаарх мэдээллийг www.ilo.org/publns хаягаар авах боломжтой.

Уг сургалтын багцын агуулга, түүнд илэрхийлэгдсэн үзэл бодлыг зохиогчид өөрсдөө хариуцах бөгөөд Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын албан ёсны байр суурийг илэрхийлэхгүй болно.
--

Хавтасны болон дотор зургийг Ай Си Си Ди ХХК зурав.
Хэвлэлийн эх, график дизайныг Соёмбо принтинг ХХК-д бэлтгэж, Монгол Улсад хэвлэв.

ӨМНӨХ ҮГ

Сүүлийн 10 жилд Монгол Улсын Засгийн газраас Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийн тухай Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллага(ОУХБ)-ын 1999 оны 182 дугаар конвенц болон Албадан хөдөлмөрийн тухай 1930 оны 29 дүгээр конвенцыг хэрэгжүүлэх чиглэлд олон тодорхой арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн билээ. Энэхүү хүчин чармайлт нь “Тогтвортой хөгжлийг хангах хөтөлбөр 2030”-ын хүрээнд дэвшүүлсэн 2030 он гэхэд албадан хөдөлмөр, орчин үеийн боолчлол, хүн худалдаалах гэмт хэргийг, 2025 он гэхэд хүүхдийн хөдөлмөрийн бүх хэлбэрийг устгах зорилтуудтай бүрэн нийцэж байгаа юм.

Тогтвортой хөгжлийн эдгээр зорилтыг хэрэгжүүлэхийн тулд өнөөгийн нөхцөл дэх хүүхдийн болон албадан хөдөлмөрийн талаарх ойлголтыг дээшлүүлэх шаардлага зайлшгүй байгааг холбогдох талууд онцолж байна. Хүүхдийн хөдөлмөр, албадан хөдөлмөр болон бусад хэлбэрийн хүчирхийлэлд өртөж болзошгүй хүүхэд, залуучууд, гэр бүлтэй ажиллах чиг үүрэг бүхий төрийн болон иргэний нийгмийн байгууллагуудын хувьд ийм хэрэгцээ шаардлага бүр чухлаар тавигдаж байгаа юм.

“Амьдрах ухааны сургалт: Хүүхэд, залуучууд, гэр бүлийн эрх, үүрэг, оролцоо” сэдэвт сургагч багшид зориулсан сургалтын энэхүү багц нь энэ чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн болон төрийн бус байгууллагууд, оролцогч талуудын чадавхыг бэхжүүлэх зорилготой. ОУХБ-аас анх 2006 онд боловсруулан гаргасан уг сургалтын багц гарын авлага олон оронд амжилттай хэрэглэгдэж байгаагийн дотор Монгол Улсад ОУХБ-АЙПЕК хөтөлбөрийн хүрээнд 2007 оноос хэрэглэж эхэлсэн юм. Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар (ГБХЗХГ) энэхүү сургалтын багц гарын авлагыг төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын чадавхыг бэхжүүлэхэд хамгийн тохиромжтой, ач холбогдолтой хэмээн үзэж, Монголын нөхцөлд нийцүүлэн боловсруулахаар шийдвэрлэсэн билээ.

ОУХБ-аас Европын Холбооны дэмжлэгтэйгээр хэрэгжүүлж буй төслийн¹ хүрээнд уг багц гарын авлагыг ийнхүү шинэчлэн боловсруулж, агуулгыг үндэсний сургагч багш нараар хэлэлцүүлэн баталгаажууллаа. Энэхүү сургалтын багцыг олон хүн ашиглаж, хамгийн хэрэгцээтэй зорилтот бүлэгтээ хүрч үр өгөөжөө өгнө гэж найдаж байна. Энэ цаг үед нүүрлээд буй КОВИД-19 цар тахал эмзэг бүлгийн, ялангуяа хүүхдийн аж байдалд хар сүүдрээ тусгаж, шинэ эрсдэл үүсгэж байна. Үүнээс үүдээд ирэх жилүүдэд эдийн засагт гарч болзошгүй таагүй өөрчлөлтийн нөхцөлд дэлхий даяар засгийн газар, төрийн байгууллагууд, хувийн хэвшил, үйлдвэрчний эвлэлүүд болон иргэний нийгмийн байгууллагууд 2025 он гэхэд хүүхдийн хөдөлмөрийн бүх хэлбэрийг, 2030 он гэхэд албадан хөдөлмөр, орчин үеийн боолчлол, хүн худалдаалах гэмт хэргийг устгах зорилтуудыг хэрэгжүүлэх тун амаргүй сорилттой тулгарч байна. Энэхүү үйлсэд уг сургалтын багц бага ч болов хувь нэмрээ оруулна гэж найдаж байна.

Энэхүү багц гарын авлагыг шинэчлэн боловсруулж гаргах боломжийг бүрдүүлж, санхүүгийн харамгүй туслалцаа үзүүлсэн Европын Холбоонд ОУХБ, ГБХЗХГ гүн талархлаа илэрхийлье. Тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөрийн хэнийг ч орхигдуулахгүй хамтдаа хөгжих зарчмыг хэрэгжүүлэхэд тус дөхөм болж, хүн амын эмзэг бүлгийг дэмжих чиглэлд бидний хамтын ажиллагаа үргэлжилнэ гэж найдаж байна.

Мижидсүрэнгийн Энх-Амар
Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг
Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын
хөгжлийн газрын дарга

Клэйр Куртье-Мюлдэр
ОУХБ-ын БНХАУ, Монгол Улсыг
хариуцсан товчооны захирагч

¹ Төслийн бүтэн нэр: “Олон улсын хөдөлмөрийн хэм хэмжээний нийцэл, тайлагналтын үндэсний чадавхыг бэхжүүлэх замаар Европын Холбооны Хөнгөлөлтийн ерөнхий систем(GSP+)-д Монгол Улсын статусыг тогтвортой хадгалах нь төслийн II үе шат” (MNG/17/50/EUR)

АГУУЛГА

Өмнөх үг	iii
Талархал	vii
Модулийн агуулга	1
Сэдэв 4.1 Гэр бүлд хэн юу хийдэг вэ, хэний үг илүү хүчтэй вэ?	2
Дасгал. 4.1.1 Миний 24 цаг	4
СХ 4.1.1 А: Миний 24 цаг	10
СХ 4.1.1 Б: Хүүхдүүдийн нэг өдрийн цагийн хуваарь	11
СХ 4.1.1 В: Насанд хүрэгчдийн нэг өдрийн цагийн хуваарь	12
СХ 4.1.1 Г: Эрэгтэйчүүд болон хөвгүүдийн ажил үүргийг харуулсан зурагт хуудас	13
СХ 4.1.1 Д: Эмэгтэйчүүд болон охидын ажил үүргийг харуулсан зурагт хуудас	14
Нэмэлт мэдээлэл: Монголын гэр бүлийн нөхцөл байдал	15
Дасгал. 4.1.2 Хоёр гэр бүлийн түүх	19
СХ 4.1.2 А: Хоёр гэр бүлийн түүх: Багийн ажлын зааварчилгаа	23
СХ 4.1.2 Б: Хоёр гэр бүлийн түүх: Шийдэл	25
Нэмэлт мэдээлэл: Гэр бүлийн хөрөнгө нөөц болон ашиг орлого	27
Сэдэв 4.2 Хүүхдийн хөдөлмөр гэж юу вэ?	30
Дасгал. 4.2.1 Ажил хийж байгаа хүүхдүүд: Ямар ажлыг хүүхэд хийж болох, харин ямар ажлыг хүүхдээр хийлгэж болохгүй вэ?	32
СХ 4.2.1 А: Хүүхдийн хөдөлмөртэй холбоотой таавар: Асуулт болон өгөгдөл	38
СХ 4.2.1 Б: Хүүхдийн хөдөлмөртэй холбоотой таавар: Хариулт болон хэлэлцүүлэг	39
Нэмэлт мэдээлэл: Хүүхдийн хөдөлмөр: Үндсэн ойлголтууд, тоо баримт, шалтгаан болон үр дагавар	45
Дасгал 4.2.2 Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд гэж юу вэ?	57
СХ 4.2.2 А: Хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдийн нөхцөл байдлыг харуулсан зурагт хуудас	62
СХ 4.2.2 Б: Хяналтын хуудас: Энэ хүүхэд хэн бэ?	63
СХ 4.2.2 В: Хэдэн жилийн дараа	64
Нэмэлт мэдээлэл: Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд	65
Унших материал	78

ТАЛАРХАЛ

Монгол Улсын нөхцөлд нийцүүлэн боловсруулсан энэхүү багц гарын авлага нь ГБХЗХГ, ОУХБ-ын хамтын ажиллагаа, тууштай хүчин чармайлтын үр дүн юм.

Энэхүү ажилд олон улсын зөвлөх Бусакорн Суриясарн мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө өгч үнэтэй хувь нэмэр оруулсныг талархан тэмдэглэж байна.

Мөн ГБХЗХГ-аас байгуулсан сургалтын багцыг шинэчлэн боловсруулах ажлын хэсгийн дараах гишүүдэд талархлаа илэрхийлье. Үүнд:

- Пүрэвсүрэнгийн Алгирмаа (Модуль 4, 9, 10)
- Гомбын Ариунчимэг (Модуль 11)
- Жанцандоржийн Азжаргал (Модуль 2, 4, 9)
- Батсүхийн Батсайхан (Модуль 1, 3)
- Цанлигийн Баттуяа (Модуль 4)
- Сосорбурамын Болорцэцэг (Модуль 10, 11)
- Шархүүгийн Галбадрах (Модуль 6, 7)
- ЛГБТ Төв (Модуль 6)
- Баянбаатарын Оюундарь (Модуль 5, 8)
- Борбандийн Санжид (Модуль 3)
- Хуажингийн Өлзийтунгалаг (Сургагч багшийн гарын авлага).

Түүнчлэн энэхүү ажлыг санаачлан эхлүүлж, дэмжсэн ГБХЗХГ-ын дарга асан Очирбатын Алтансүх, дэд дарга Болдбаатарын Халиун нарт талархаж байна. Сургалтын багцыг үндэсний нөхцөлд тохируулан боловсруулахад шаардагдах мэдээллээр хангаж, монгол орчуулгыг хянан дэлгэрэнгүй санал, зөвлөмж өгч хувь нэмрээ оруулахын зэрэгцээ уг ажлыг уялдуулан зохицуулах үүрэг гүйцэтгэсэн ГБХЗХГ-ын Гэр бүл, хүүхэд хамгааллын бодлогын хэрэгжилт хариуцсан ахлах мэргэжилтэн Жанцандоржийн Азжаргал, Монгол Улсын Боловсролын Их Сургуулийн Нийгмийн ажлын тэнхимийн ахлах багш Хуажингийн Өлзийтунгалаг нарт талархлаа илэрхийлье. Мөн орчуулагчаар ажилласан Ванжилын Бэрцэцэг, Баттулгын Нармандах, монгол хэлээрх хувилбарыг хянан тохиолдуулсан Балчиндоржийн Туяа нарт талархаж байна.

ОУХБ-ын зүгээс уг ажилд Амгалангийн Лхагвадэмбэрэл, Баярсайханы Баярцэцэг, Бээжин дэх товчооны Париссара Льюкийт, Бангкок дахь Зохистой хөдөлмөрийг дэмжих багийн Хөдөлмөрийн хүрээний суурь зарчим ба эрхийн асуудал хариуцсан ахлах мэргэжилтэн Барати Флюг нар хөтөлбөрийн, захиргааны болон мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг үзүүлж ажилласан болно.

МОДУЛЬ 4 ГЭР БҮЛ ДЭХ АЖИЛ ҮҮРЭГ, НӨӨЦ БОЛОМЖ

Модулийн агуулга

Энэхүү бүлгээр гэр бүлийн гишүүдийн үүрэг хариуцлага, гэр бүлд байгаа нөөц, боломжоо хэрхэн ашиглах талаар үзэх болно. Сэдэв 1-ийн хүрээнд гэр бүлийн эрэгтэй, эмэгтэй гишүүд болон охид, хөвгүүдийн хоорондын ажил үүрэг, нөөц боломжийн хуваарилалтын талаар ярилцаж дүгнэлт хийх юм. Эхний сэдвийн хүрээнд ажиллах дасгалууд нь нас болон хүйстэй холбоотой хэм хэмжээ болон үнэт зүйл нь гэр бүлийн гишүүн бүрийн хүлээх үүрэг хариуцлагад хэрхэн нөлөөлж, гэр бүлийн гишүүд гэр бүлийнхээ нөөц боломжийг ямар хэмжээнд хүртэж, хяналт тавьж байгааг харуулах болно. 2-р сэдвийн хүрээнд хүүхдийн хийж болох, хийж болохгүй ажил хөдөлмөр мөн хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд нь хүүхдийн эрүүл мэнд, хөгжилд хэрхэн нөлөөлдөг талаар ойлголт өгөх болно.

Энэ модуль үндсэн 2 сэдвээс бүрдэнэ. Үүнд:

Сэдэв. 4.1 Гэр бүлд хэн юу хийдэг вэ, хэний үг илүү хүчтэй вэ?

Сэдэв. 4.2 Хүүхдийн хөдөлмөр гэж юу вэ?

Сэдэв 4.1 Гэр бүлд хэн юу хийдэг вэ, хэний үг илүү хүчтэй вэ?	Зорилтууд	Хугацаа
Дасгал 4.1.1 Миний 24 цаг	- Гэр бүлийн гишүүдийн өдөр тутмын үйл ажиллагааг тодорхойлох - Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс болон охид, хөвгүүдийн өдөр тутмын ажил үүргийг харьцуулж дүн шинжилгээ хийх - Гэр бүлд ажил үүргийн тэгш бус хуваарилалт байх тохиолдолд ажил үүргийн хуваарилалтыг хэрхэн өөрчилж болох талаар эргэцүүлэх	90-120 минут
Дасгал 4.1.2 Хоёр гэр бүлийн түүх	“Хөрөнгө нөөц”, “Ашиг орлого” гэдэг ойлголтуудтай танилцах - Гэр бүлд байгаа хөрөнгө нөөц, ашиг орлогыг тодорхойлох - Гэр бүлд хөрөнгө нөөц, ашиг орлогыг шударга бус хуваарилах тохиолдолд хуваарилалт, хяналтын энэхүү загварыг хэрхэн өөрчилж болох талаар эргэцүүлэх	100-120 минут
Сэдэв 4.2 Хүүхдийн хөдөлмөр гэж юу вэ?	Зорилтууд	Хугацаа
Дасгал 4.2.1 Ажил хийж байгаа хүүхдүүд: Ямар ажлыг хүүхэд хийж болох, харин ямар ажлыг хүүхдээр хийлгэж болохгүй вэ?	- Хүүхдийн хийж болох, хийж болохгүй ажил хөдөлмөрийн ялгааг ойлгох - Хүүхдийн хөдөлмөр яагаад бий болсон, охид, хөвгүүдэд ямар үр дагавартай болохыг ойлгох - Хүүхдээр тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөр эрхлүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх нь	90 минут
Дасгал 4.2.2 Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд гэж юу вэ?	- Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд гэж юу болох, ажил хөдөлмөрийг тэвчишгүй болгодог ямар аюул, эрсдэл байдгийг ойлгох - Аль ч хүүхэд хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрт өртөж болохыг ойлгох - Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд охид, хөвгүүдэд ямар үр дагавартай болохыг мэдэх	120 минут
Модуль 4 нийт цаг : 7 цаг 30 минут		

Сэдэв 4.1 Гэр бүлд хэн юу хийдэг вэ, хэний үг илүү хүчтэй вэ?

Агуулга

Энэ хэсэгт гэр бүл дэх ажил үүрэг, нөөц боломжийн хуваарилалтын талаар ярилцана. Эхний дасгал ажил нь нийгэм дэх жендэрийн үүрэгтэй холбоотойгоор гэр бүлийн гишүүн бүрт оногдох үүрэг ачааллыг үнэлж дүгнэх, гэр бүлийн гишүүн бүр гэр бүлийн харилцаанд шударга, тэгш эрхтэй оролцох оролцоог хэрхэн хангах талаар авч үзнэ. Дараагийн дасгалаар хүүхэд, залуучууд, насанд хүрэгчдийн гэр бүлдээ гүйцэтгэж байгаа ажил үүрэг мөн гэр бүл дэх нөөц, боломж, ашиг орлогыг хэрхэн тэгш хуваарилж байгаа талаар үзэх юм. Эдгээр хуваарилалт нь эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүст хэр зэрэг ялгаатай байгаа талаар эргэцүүлэх боломж олгоно.

Үндсэн мэдээлэл

Нийгэм дэх гэр бүлийн гишүүдийн ажил үүрэг нь уламжлалт хандлагаар хуваарилагдаж хийгддэг. Тухайлбал: Эмэгтэйчүүд гэр доторх ажлыг хийдэг бол эрэгтэйчүүд гэрээс гадуур ажил хийх, цалин авах, өрх гэрээ тэжээх үүрэгтэй байдаг. Олон эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдтэй мөр зэрэгцэн ажил алба хашиж, гэр бүлдээ орлого оруулдаг. Энэ нь бүх насны эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдээс илүү олон цагаар ажиллахад хүргэдэг. Учир нь тэд ажил алба болон гэр орны ажлын аль алийг нь зохицуулж байдаг. Охидууд ээждээ гэрийн ажил хийхэд нь тусалдаг бол хөвгүүд тоглох зав чөлөө харьцангуй ихтэй байдаг.

- Гэр бүлийн бүх гишүүд гэр бүлийнхээ гишүүдийн ажил үүргийн хуваарилалт шударга байгаа эсэхэд дүгнэлт хийж, өөрчлөлт хийх шаардлагатай талаар ярилцах хэрэгтэй. Ихэнх гэр бүлд энэ нь эрэгтэйчүүд, хөвгүүд гэрийн ажилд илүү оролцож, эмэгтэйчүүдтэйгээ гэрийн ажлыг тэгш хуваалцах хэрэгтэй гэсэн үг.
- Гэр бүлийн бүх гишүүд гэр бүлд байгаа аливаа нөөц, баялгийг шударга, тэгш хүртэх хэрэгтэй. Охид, хөвгүүд ирээдүйд өөрийн гэр бүл болон амьдарч байгаа нийгэмдээ үнэ цэнэтэй гишүүн байж, өөрийн хувь нэмрээ оруулахын тулд одооноос сайн сурч, боловсрох шаардлагатай.
- Гэр бүлийн бүх гишүүд ялангуяа эмэгтэйчүүд, хүүхдүүд гэр бүлийн нөөц, боломжийг хэрхэн ашиглах, хуваарилах асуудлаар шийдвэр гаргах эрхтэй.
- Гэр бүлийн нөөц, боломж нь хязгаарлагдмал байсан ч байгаа нөөц, боломж, ажил үүргээ гэр бүлийн гишүүдэд тэгш хуваарилж байх нь гэр бүлийг аз жаргалтай, сайн сайхан байлгах үндэс болно.
- Аз жаргалтай гэр бүл бол гишүүн бүрт нөөц, боломжийг тэнцүү, шударга хуваарилж, тэдний амьдралтай холбоотой асуудлаар санал бодлоо хэлэх боломжийг олгодог юм. Гэр бүлийн гишүүд бие биедээ туслах нь гэр бүлээ аз жаргалтай болгоход чухал хувь нэмрээ оруулж байгаа хэрэг юм.

Дасгалууд

4.1.1 Миний 24 цаг

4.1.2 Хоёр гэр бүлийн түүх

Холбогдох сэдвүүд

- 1.2 Миний гэр бүл ба миний орон нутаг
- 3.1 Хүү, охин байхын ялгаа нь юу вэ?
- 3.2 Жендэрийн үүргийн талаарх үнэт зүйл ба хандлага
- 3.3 Гэр бүлээ аз жаргалтай байлгах нь
- 4.2 Хүүхдийн хөдөлмөр гэж юу вэ?
- 11. Үүрэг, хариуцлага
- 11.2 Хөдөлмөрлөх эрх

Дасгал 4.1.1 Миний 24 цаг

Зорилго

- Гэр бүлийн гишүүдийн өдөр тутмын үйл ажиллагааг тодорхойлох
- Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс болон охид, хөвгүүдийн өдөр тутмын ажил үүргийг харьцуулж дүн шинжилгээ хийх
- Гэр бүлд ажил үүргийн тэгш бус хуваарилалт байх тохиолдолд ажил үүргийн хуваарилалтыг хэрхэн өөрчилж болох талаар эргэцүүлэх

Зорилтот бүлэг

Хүүхэд, залуучууд, насанд хүрэгчид

Хугацаа

90-120 минут

Суудал зохион байгуулалт

Шалан дээр эсвэл өрөөний 4 буланд байрлуулсан ширээг тойрч суух

Ашиглах материал

- Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.1.1 А дээр байгаа “Миний 24 цаг” зурагт хуудсыг оролцогч бүрд нэгийг, багийн ажилд зориулж 10 ширхгийг бэлдэх
- 5 өнгийн 5-6 багц самбарын үзэг эсвэл харандаа (ногоон, улаан, шар, хөх, хар)
- Самбарын цаас, А4 цаас, самбарын үзэг, хайч, скоч

Сургалтын хэрэглэгдэхүүн

4.1.1 А: Миний 24 цаг

4.1.1 Б: Хүүхдүүдийн нэг өдрийн цагийн хуваарь

4.1.1 В: Насанд хүрэгчдийн нэг өдрийн цагийн хуваарь

4.1.1 Г: Эрэгтэйчүүд болон хөвгүүдийн ажил үүргийг харуулсан зурагт хуудас

4.1.1 Д: Эмэгтэйчүүд болон охидын ажил үүргийг харуулсан зурагт хуудас

Нэмэлт мэдээлэл: Монголын гэр бүлийн нөхцөл байдал

Нэмэлт мэдээлэл: Жендэрийн тэгш байдлын үзэл баримтлал болон тодорхойлолтууд (Дасгал 3.1.1)

Нэмэлт мэдээлэл: Гэр бүлийн хөрөнгө нөөц болон ашиг орлого (Дасгал 4.1.2)

Сургалт зохион байгуулах алхмууд²

1. “Миний 24 цаг” дасгал ажиллах – 15-30 минут
2. 24 цаг хэрхэн өнгөрдөг талаар багаар ярилцах – 10-15 минут
3. Үйл ажиллагаа бүрд ямар хугацаа зарцуулдгийг тооцох – 10 минут
4. Зурагт хуудасны тусламжтайгаар гэр бүлд хэн, юу хийдэг талаар дүн шинжилгээ хийх – 15 минут
5. 24 цагийн дүн шинжилгээний талаар санаа бодлоо хуваалцах – 20-30 минут
6. Ямар нэг өөрчлөлт хийх хэрэгтэй эсэх талаар ярилцах – 15 минут
7. Дүгнэлт – 5 минут

Бэлтгэл

“Монголын гэр бүлийн нөхцөл байдал” Нэмэлт мэдээллийг уншиж, Монгол гэр бүл дэх ажил алба, хүүхдийн асаргаа, боловсролын асуудлаар ерөнхий төсөөлөл авна. Хэрвээ боломжтой бол энэ дасгалыг ажиллахаас өмнө Дасгал 3.1.1 болон Дасгал 4.1.1-д тусгагдсан хүйсийн тэгш эрх, гэр бүлийн хөрөнгө нөөц болон ашиг орлогын хуваарилалтын талаар танилцаж болно. Хэрвээ сургалт хөдөө орон нутагт зохион байгуулагдаж байгаа бол амьдралын хэв маягаас нь хамааруулж “нар мандахаас өмнө”, “үд дунд”, “нар жаргах үед” зэргээр тухайн орон нутагт хэрэглэдэг цаг хугацааны хуваарилалтыг хэрэглэх эсэхээ бодолцоорой.

Алхам 1. “Миний 24 цаг” дасгал ажиллах – 15-30 минут

Сургалтын материал 4.1.1 А дээрх “Миний 24 цаг” хуудсыг хувилж олшруулж бэлдээд оролцогч тус бүрт самбарын үзэг эсвэл үзэг өгөх (5-6 оролцогчдын дунд).

Хүн бүр 24 цагийн турш хийдэг ажил үүрэг, үйл ажиллагааг харуулсан дасгал ажиллаж, ажил үүрэг бүрийг өөр өнгөөр будна гэдгийг тайлбарлаарай.

Насанд хүрэгчид (залуучууд)	Хүүхэд (залуучууд)
Хөх=Ажлын байр эсвэл гэртээ орлого олох цалинтай, цалингүй ажил хийх. Хар=Гэрийн ажил хийж байх үе. Жишээлбэл: Хоол, цэвэрлэгээ, хүнс худалдаж авах, угаалга хийх, дүү болон ахмад хүмүүсээ асарч халамжлах. Шар=Хичээл, мэргэжлийн сургалт, өөрийгөө хөгжүүлэхээр хийж байгаа үйл ажиллагаа Улаан=Чөлөөт цаг, олон нийтийн ажил Ногоон=Нойрсолт	Шар=Сургууль, гэрийн даалгавар гэх мэтчилэн өөрийгөө хөгжүүлэхээр ямар нэгэн сургалтад хамрагдах үе Хар=Гэрийн ажил. Жишээлбэл: Хоол, цэвэрлэгээ, хүнс худалдаж авах, угаалга хийх, дүү болон ахмад хүмүүсээ асарч халамжлах Хөх=Ажлын байр эсвэл гэртээ орлого олох цалинтай, цалингүй ажил хийх. Улаан=Тоглож наадах, найзуудтайгаа уулзах, олон нийтийн үйл ажиллагаанд хамрагдах, чөлөөт цагаа өнгөрүүлэх Ногоон=Нойрсолт

² WWRGE Manual-Cambodia by Rosalinda Terhorst et al. (ILO: Bangkok, 2004), Module 3.5 Division of Work and Module 4.11 Time to Work, Overtime and Leisure Time.

Оролцогчдод дараах даалгаврыг өгнө:

- Ачаалал ихтэй үеийн (тухайлбал, газар тариалан эрхэлдэг гэр бүлийн хувьд ургац хураах үе) жирийн нэг өдөр өглөөнөөс орой хүртэл юу хийдэг талаар бодно.
- Үйл ажиллагаа бүрийг өнгөтэй харгалзуулж, үйл ажиллагаа бүрт зарцуулдаг хугацааны дагуу будаарай. Цагаа 15 минутаар хуваарилж болно. Өнгийг зөв хэрэглэх нь чухал.
- Өдөр тутам хийдэг үйл ажиллагаагаа цагаар хуваарилж будах ажилд 10 минут зарцуулна.

Оролцогчдыг бэлэн болсны дараа өөрсдийн “24” цаг зураглалыг самбарт байрлуулахыг хүснэ. Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс болон охид, хөвгүүдийн зураглалыг тус тусд нь байрлуулна. Баг бүр өөрийн зураглалыг харж, ижил төстэй болон ялгаатай талыг олно. Багууд бэлэн болсны дараа бусад багийн зураглалтай танилцаж, өөрсдийнх нь багийн зураглалтай юугаараа ижил төстэй, юугаараа ялгаатай болохыг тэмдэглэнэ.

Сургагч багшид зориулсан зөвлөгөө

Дараагийн алхамд сургагч багш нар:

- Эрэгтэйчүүд болон эмэгтэйчүүдийн цаг хугацааны хөх болон хар зурвасын тэнцвэрийг харьцуулж тэмдэглэх (орлого олох ажил болон гэрийн ажил);
- Охид хөвгүүдийн цаг хугацааны хөх/хар болон шар зурвасын тэнцвэрийг харьцуулах (хөх болон хар зурвас шар зурвасаас илүү байх нь тэд суралцахаасаа илүү ажил хийдэг гэсэн үг);
- Багийн гишүүдийн дунд өөр ямар ялгаа болон ижил төстэй тал байгааг олоорой.

Алхам 2. 24 цаг хэрхэн өнгөрдөг талаар багаар ярилцах – 10-15 минут

Насанд хүрэгчид (хөдөлмөр эрхэлдэг залуучууд):

- Оролцогчдыг тэдний хийдэг ажлын төрлөөр нь багуудад хуваарилна. Жишээлбэл: тариаланчид, малчид, уурхайчид, үйлдвэрийн ажилчид, төрийн албан хаагчид, гудамжинд ажил эрхэлдэг, гэрийн ажил хийдэг гэх мэтээр салбар салбараар нь багуудад хуваагаарай. Хэрэв оролцогчид ижил төстэй ажил эрхэлдэг бол нэг багт 6-гаас илүүгүй, баг бүрт эрэгтэй, эмэгтэй хүн орсон байхаар хуваарилах хэрэгтэй.
- Багийг хуваарилж дууссаны дараа багийн гишүүд бие биеийнхээ цагийн хуваарилалттай танилцаж, (5 минутын дараа) бодит амьдралд тухайн салбарт ажилладаг эрэгтэй, эмэгтэй хүний нэг өдрийн турш хийдэг ажлын зураглалтай төстэй нэг эрэгтэй, нэг эмэгтэй оролцогчийн 2 зураглал сонгоно.

Хүүхдүүд:

- Нэг багт 6 гишүүнтэй байхаар хүүхдүүдийг багуудад хуваана. Хөх болон хар өнгөтэй үйл ажиллагаа давамгайлсан (4 цагаас илүү хугацаа зарцуулдаг) хүүхдүүд байвал хөх болон хар өнгөтэй үйл ажиллагаанд бага цаг зарцуулдаг хүүхдүүдээс өөр багт хуваарилаарай. Хөдөлмөр эрхэлдэг хүүхдүүд байвал тэдний эрхэлдэг ажил хөдөлмөрөөр нь баг болгоно. Баг бүрт охид, хөвгүүдийн хэн хэнийг оруулаарай.
- Хүүхдүүдийг багуудад хуваарилсны дараа баг бүрт 5-10 минутын хугацаа өгч, бие биеийнхээ цагийн зураглалтай танилцаж, тэдний бодлоор эрэгтэй, эмэгтэй хүүхдийн нэг өдрийн турш хийдэг ажлын зураглалтай төстэй нэг эрэгтэй, нэг эмэгтэй оролцогчийн 2 зураглал сонгоно.

Алхам 3. Үйл ажиллагаа бүрд ямар хугацаа зарцуулдгийг тооцох – 10 минут

- Оролцогчдыг Алхам 2-т баг болгож хуваарилсны дагуу энэ дасгал ажлыг үргэлжлүүлнэ. Баг бүрд 2-р алхамд сонгосон цагийн зураглалын хоёр жишээн дээр төрөл бүрийн үйл ажиллагаанд зарцуулсан хугацааг тооцох даалгавар өгнө. Баг бүрд 24 цагийн зураглалын нэг хувийг тарааж өгнө (хүүхдүүдэд Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.1.1 Б, насанд хүрэгчдэд Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.1.1 В).
- Баг тус бүрийг цагийн зураглалын хоёр жишээн дээр үйл ажиллагаа/өнгө тус бүрд зарцуулсан хугацааг тооцож, эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүст зориулсан багана (насанд хүрэгчдийн баг), охид хөвгүүдэд зориулсан баганад (хүүхдүүдийн баг) өнгө тус бүрд хагалзах хугацааг тэмдэглэхийг хүснэ.
- Баг тус бүрийг өөрсдийн 24 цагийн зураглалыг самбарын цаасан дээр буулгахыг хүснэ.

Алхам 4. Зурагт хуудасны тусламжтайгаар гэр бүлд хэн, юу хийдэг талаар дүн шинжилгээ хийх – 15 минут

Баг бүрт эрэгтэй хүмүүс, хөвгүүдийн хийдэг зүйл (Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.1.1 Г) болон эмэгтэйчүүд, охидын хийдэг зүйлийг (Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.1.1 Д) харуулсан зургууд, хайч, скоч тараагаарай. Баг тус бүрээс дараах даалгаврыг гүйцэтгэхийг хүснэ:

- Тухайн зурагт хуудсыг зураасны дагуу хайчилж, олон хэсэг зураг болгоно. Хэрвээ зургууд дунд та нарын хийдэг зүйлс байхгүй бол тэр зүйлээ үгээр эсвэл зургаар дүрсэлж болно.
- Зурагт картуудыг (үг) 3-р үе шатад боловсруулсан 24 цагийн зураглалтай самбарын цаасан дээр байрлуулна. Эмэгтэйчүүд (насанд хүрэгчдийн баг) болон охидын (хүүхдүүдийн баг) үргэлж эсвэл ихэнхдээ хийдэг ажил хөдөлмөрийг харуулсан картуудыг 2 дахь баганад, эрэгтэйчүүд болон хөвгүүдийн хийдэг ажил хөдөлмөрийг харуулсан картуудыг 3 дахь баганад байрлуулна. Харин эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн хэн хэн нь хийж гүйцэтгэдэг ажлыг сүүлийн баганад байрлуулна.

Алхам 5. 24 цагийн дүн шинжилгээний талаар санаа бодлоо хуваалцах – 20-30 минут

Багуудаас 24 цагийн зураглалаа бусад багуудад танилцуулахыг санал болгоно. Баг бүрээс нэг оролцогч сайн дураараа өөрийн зураглалыг товч (3-5 минутын хугацаанд) танилцуулахыг хүснэ. Дараах асуултаар хэлэлцүүлгийг эхлээрэй:

- Танай багийн хувьд эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс, охид хөвгүүдийн өдөрт хийдэг зүйлс ялгаатай байна уу?
- Насанд хүрэгчид болон хөдөлмөр эрхэлдэг хүүхдүүдээс асуухдаа: Хэн нь илүү их ажиллаж байна вэ? Харин хэн нь илүү унтаж байна? Хэн нь гэрийн ажилд илүү хугацаа зарцуулж байна вэ? Хэн нь гадуур их ажиллаж байна? Хэн нь амрах, олон нийтийн ажилд оролцох, сурч боловсроход илүү хугацаа зарцуулж байна?
- Хүүхдүүд болон суралцаж байгаа залуучуудаас асуухдаа: Хэн нь сургууль дээрээ удаан байж, гэрийн даалгавар хийхэд илүү хугацаа зарцуулж байна вэ? Хэн нь их унтаж байна? Хэн нь гэрийн ажилд их тусалж байна? Хэн нь тоглож, телевиз үзэж цагаа өнгөрөөж байна вэ? Хэн нь илүү их ажиллаж хөдөлмөрлөж байна вэ?

Багуудын ажлын гол үр дүнг тэмдэглэж дасгалын энэ үе шатыг дуусгаарай. Ажил үүргийн хуваарилалт болон ажиллах цагийн хувьд нэг талаас эмэгтэйчүүд/охид, нөгөө талаас эрэгтэйчүүд/хөвгүүдийн хооронд ялгаа байдаг. Эрэгтэйчүүд/хөвгүүдтэй харьцуулахад эмэгтэйчүүд/охид

ихэвчлэн илүү олон цаг ажилладаг. Учир нь тэд ажил хөдөлмөр, сурах үйл ажиллагаагаа ар гэрийн ажилтай хослуулдаг (уламжлалт болон орчин үеийн гэр бүлүүд, үндэсний цөөнх болон уугуул иргэд, хот болон хөдөө орон нутгийн хооронд ялгаа байж болно).

Бидний амьдралд дараах нөхцөл элбэг байдаг. Үүнд:

- Эрэгтэйчүүд ихэвчлэн тогтсон, албан ёсны ажил албатай байдаг бөгөөд цалин авч, орлого олж, гэрийн ажилд маш бага оролцож эсвэл огт оролцдоггүй. Залуу болон ахимаг насны эрэгтэйчүүд амрах, олон нийтийн ажилд оролцох илүү зав чөлөөтэй байдаг. Эрэгтэйчүүд тогтмол ажилгүй ч гэрээс гадуур байж, найз нөхөдтэйгээ цагаа өнгөрөөдөг.
- Эмэгтэйчүүд ихэвчлэн гэртээ болон гэрээс гадуур хэд хэдэн ажил хийж орлого олдог. Үүний зэрэгцээ гэр орны давхар үүрэг ачаалал үүрдэг байна. Ахимаг насны болон залуу эмэгтэйчүүд гэр орны ажил үүргийг үүрдэг.
- Охид хөвгүүд ээж аавдаа тусалдаг. Сургуульд сурдаг эрэгтэй, эмэгтэй хүүхдийн эмэгтэй хүүхэд нь ээждээ илүү тусалж, гэр орны ажилд оролцдог. Харин хөвгүүд тоглох, үе тэнгийнхэнтэйгээ харилцах илүү завтай байдаг.
- Охид, эмэгтэйчүүдийн хийж гүйцэтгэдэг ихэнх ажил “чухал биш”, “жигжиг” хэмээн тооцогддог боловч маш их цаг авдаг. Тэдний гүйцэтгэх ажил үүргийн тоо хэмжээ нь эрэгтэйчүүд/хөвгүүдээс илүү олон цагаар ажиллахад хүргэж, амрах, өөрийгөө хөгжүүлэх, олон нийтийн үйл ажиллагаанд оролцох, унтаж амрах хугацааг нь хорогдуулдаг.

Алхам 6. Ямар нэг өөрчлөлт хийх хэрэгтэй эсэх талаар ярилцах – 15-20 минут

Эрэгтэйчүүд болон эмэгтэйчүүдийн ажил үүргийн хуваарилалтад ямар нэгэн өөрчлөлт хийж болох эсэхийг хэлэлцэх болно гэдгийг оролцогчдод хэлнэ. Баг бүрийг эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүд, гэр бүлийн гишүүдийн хэн хэнийх нь хийдэг эсвэл зөвхөн эмэгтэйчүүд/охид эсвэл зөвхөн эрэгтэйчүүд/хөвгүүдийн хийдэг ажилд анхаарлаа хандуулахыг хүснэ. “Эмэгтэйчүүд/охид” болон “Эрэгтэйчүүд/хөвгүүд” баганад бичигдсэн ажил үүргийг харж, аль ажил үүргийг эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн хэн хэн нь хийж болохыг тодорхойлохыг хүснэ. Баг бүр холбогдох картыг сүүлийн баганад байрлуулна.

Ямар ажлыг зөвхөн эрэгтэйчүүд/хөвгүүд эсвэл зөвхөн эмэгтэйчүүд/охид хийж болохыг ярилцана. Яагаад энэ ажлыг зөвхөн эрэгтэйчүүд/хөвгүүд эсвэл зөвхөн эмэгтэйчүүд/охид хийх хэрэгтэй гэж бодож байна вэ гэсэн асуултаас хэлэлцүүлгээ эхэлнэ. Эцэст нь хүүхэд хөхүүлэх, сахлаа хусах зэрэг биологийн шинжтэй холбогдон гарч байгаа ажлуудыг л дан ганц эрэгтэй хүн эсвэл эмэгтэй хүн хийж болно гэдгийг дүгнэнэ.

Энэхүү дасгал ажлын гол санаа нь өдөр тутмын ихэнх ажлыг эрэгтэй, эмэгтэй хүн, охид хөвгүүдийн хэн хэн нь хийх боломжтой гэдгийг оролцогчдод ойлгуулахад оршино. Гэрийн ихэнх ажлыг эрэгтэй, эмэгтэй хүний хэн нь ч хийж чадах бөгөөд ажил үүргийг хуваарилах биологийн ямар ч үндэслэл байхгүй. Жишээлбэл: Эрэгтэйчүүд аяга таваг угааж, эмэгтэйчүүд олон нийтийн хуралд оролцож, үгээ хэлж чадна. Гэвч эрэгтэйчүүд болон эмэгтэйчүүдийн хооронд ажил үүргийн хуваарилалт оршсон хэвээр байгаа нь тэгш бус байдлыг бий болгож, эмэгтэйчүүд, охидуудад хор уршиг хүргэж байна. Гэхдээ хүмүүс өөрсдөө хүсвэл энэхүү эрх тэгш бус байдлыг өөрчилж чадна. Шударга нийгэмд гэр бүлийн бүх гишүүд гэр орны ажил үүрэг, ачааллыг тэгш шударга хуваарилдаг.

Сургагч багшид зориулсан зөвлөгөө

Шаардлагатай тохиолдолд эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн ажил үүргийн хуваарилалт шударга байх гэдэг нь эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн ялгаатай бүхий л зүйлийг арилгана гэсэн үг биш болохыг тайлбарлаарай. Түүнчлэн оролцогчдын соёл, зан заншилд хүндэтгэлтэй хандаарай. Тухайлбал, зарим соёлд эмэгтэй хүн байшингийн дээвэр дээр гарах, эрэгтэй хүн эмэгтэй хүний дотуур хувцас угаахыг цээрлэдэг.

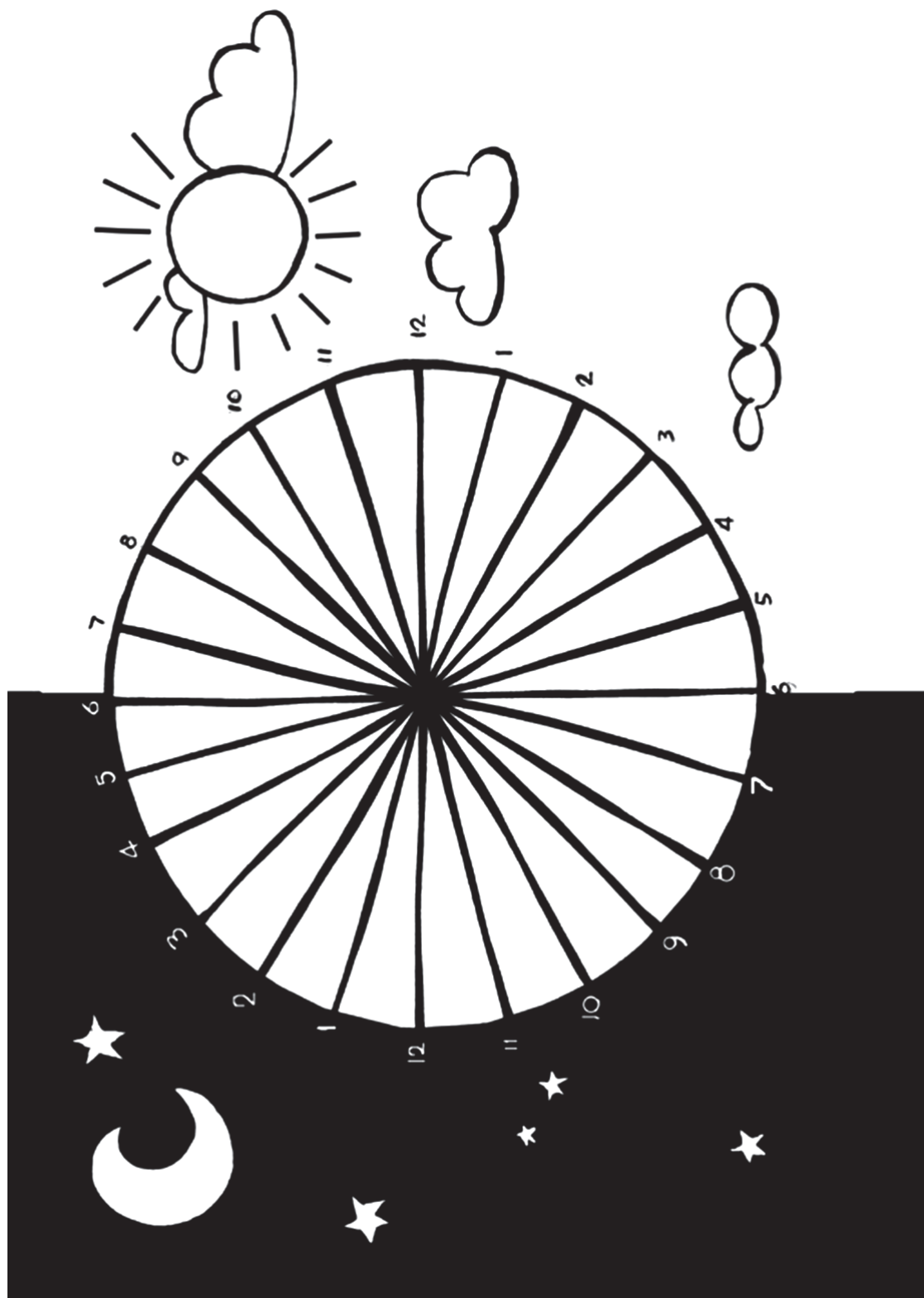
Зарим эрэгтэй, эмэгтэй оролцогчид одоогийн ажил үүргийн хуваарилалтад сэтгэл хангалуун байдаг гэж хэлж болно. Эмэгтэйчүүд ийм санал хэлэхэд хүндэтгэлтэй хандах хэрэгтэй. Гэхдээ асуудлыг гүнзгийрүүлэн судлахын хэрээр ажил үүргийн хуваарилалт тэгш бус байх нь гэр бүлийг аз жаргалтай байлгаж чадахгүй гэдэгтэй санал нийлнэ.

Хүүхдүүд өдөрт 2 цагаас илүү гэрийн ажил хийж, энэ нь сурч боловсроход нь бэрхшээл учруулах тохиолдолд гэр бүлийн бүх гишүүдэд, үүний дотор хүүхдүүдэд гэр бүлийн нөөц боломжийг шударга хуваарилах асуудлыг хэлэлцээрэй. Амьжиргааны түвшин доогуур гэр бүлүүд суурь хэрэгцээнд анхаарлаа хандуулдаг. Гэр бүлийн сайн сайхан байдал нь зөвхөн материаллаг нөөц, ашиг тус (жишээ нь, орлого олох ажил) төдийгүй тухайн үед шууд ашиг орлого авчрахгүй ч хэтийн төлөвд гэр бүлийн хангалуун сайн сайхан байдлыг дэмжих нөөц боломжийг ч агуулна. Хүүхдийн боловсрол нь ийм чухал нөөц боломжийн нэг юм. Ар гэрийн үүрэг, ажлын ачааллын тэгш шударга хуваарилалт нь гэр бүлийн гишүүдийн (хүүхдүүдийг оролцуулж) хооронд нөөц боломжийг шударга хуваарилах явдлыг хангадаг. Хүүхдийнхээ боловсролд анхаарал тавих нь ихэнх гэр бүлийн (нэн ядуу гэр бүл биш л бол) гол зорилго юм. Учир нь гэр бүл, нийгмийн бүтээлч гишүүн болох боломжийг нэмэгдүүлж, энэ нь хүүхдүүд болон тэдний гэр бүлийн урт хугацааны сайн сайхан байдлыг хангах болно (Дасгал 4.1.2, “Гэр бүлийн хөрөнгө нөөц болон ашиг орлого” Нэмэлт мэдээлэл харна уу).

Алхам 7. Дүгнэлт – 10 минут

Дараах гол мэдээллээр дүгнэлтээ хийгээрэй:

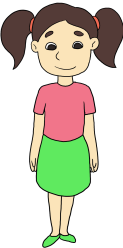
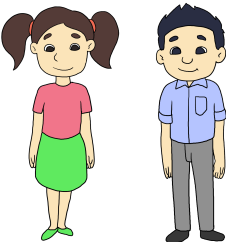
- Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс охид, хөвгүүд гэр бүл болоод нийгэмд харилцан адилгүй үүрэг гүйцэтгэж, өдөр тутмын амьдралд өөр өөр ажил үүрэгтэй байдаг. Ихэнх тохиолдолд охид эмэгтэйчүүд илүү олон цагаар хөдөлмөр эрхэлдэг. Учир нь гадуур цалинтай ажил хийхээс гадна гэрийн бүх ажлыг хийдэг.
- Эрэгтэйчүүд болон хөвгүүд гэрийн ажил тэр бүр хийдэггүй бөгөөд гэрийн ажил хийх нь эмэгтэйчүүдийн үүрэг хэмээн ойлгодог. Хэдийгээр хөвгүүд гадуур ажил хийдэггүй ч ааваасаа үлгэр дуурайлал авч, гэрийн ажлыг эмэгтэйчүүд хийх ёстой гэж үздэг. Энэ хандлага нь өргөн тархаж, хэвшмэл ойлголт болсон байдгийн улмаас эмэгтэйчүүд/охиуд ачаалал ихтэй байдаг.
- Хэрэв гэр бүлд үүрэг хариуцлагын шударга бус хуваарилалт байгаа бол үүнд өөрчлөлт хийх асуудлаар ярилцах хэрэгтэй. Гэр бүлийн бүх гишүүд өөрт оногдсон ажлаа хийж, хариуцлагаа хамтдаа үүрэх хэрэгтэй юм. Энэ ажлыг эмэгтэй хүн, харин үүнийг эрэгтэй хүн хийдэг гэсэн ойлголтоосоо салах нь туйлын чухал асуудал билээ.
- Гэрийн ажилд хүүхдүүд туслах нь чухал хэдий ч охид, хөвгүүдэд хичээлээ хийх, тоглож наадах, амрах цаг зав гаргах хэрэгтэй. Боловсрол, чөлөөт цаг, унтаж амрах нь хүүхдийн эрүүл хөгжилд нэн чухал ач холбогдолтой.
- Гэр бүлийн гишүүдийн хооронд үүрэг хариуцлагыг тэнцүү хуваарилах нь амаргүй асуудал ч үүнийг хэрэгжүүлэх боломж бий. Хэн нэг нь илүү цагаар ядартлаа ажиллах нь гэр бүлийг аз жаргалтай байхад тийм ч таатай нөлөө үзүүлэхгүй. Бие биедээ тусалж, ажил үүргээ тэгш шударга хуваарилах нь танай гэр бүл аз жаргалтай байхад ихэд чухал юм.

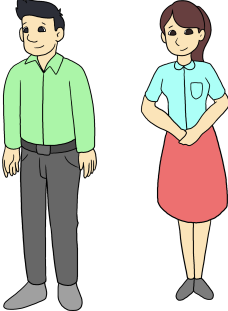
Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.1.1 Б: Хүүхдүүдийн нэг өдрийн цагийн хуваарь

"Миний 24 цаг" зураглалаас охид, хөвгүүд ямар ажилд хэдэн цаг зарцуулдгийг доорх хүснэгтийн харгалзах нүдэнд тэмдэглэнэ.

Үйл ажиллагаа			
Шар – Сурах үйл ажиллагаа			
Хар – Гэрийн ажил			
Хөх – Ажил хөдөлмөр			
Улаан – Тоглох, амрах			
Ногоон – Нойрсолт			

 Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.1.1 В: Насанд хүрэгчдийн нэг өдрийн цагийн хуваарь (24 цаг)

"Миний 24 цаг" зураглалаас эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс ямар ажилд хэдэн цаг зарцуулдгийг доорх хүснэгтийн харгалзах нүдэнд тэмдэглэх (зурагт хуудас эсвэл үг бичсэн карт).

Үйл ажиллагаа			
Хөх – Ажил хөдөлмөр			
Хар – Гэрийн ажил			
Шар – Сургалт			
Улаан – Амралт, чөлөөт цаг			
Ногоон – Унтах			

Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.1.1 Г: Эрэгтэйчүүд болон хөвгүүдийн ажил үүргийг харуулсан зурагт хуудас

Энэхүү хуудсыг тасархай зураасын дагуу хайчилна. Эрэгтэйчүүд болон хөвгүүдийн ихэвчлэн хийдэг зүйлсийг харуулсан зургуудыг сонгон авч 4.1.1 Б эсвэл 4.1.1 В дээрх хүснэгтийн нүдэнд байрлуулаарай. Эдгээр нь зөвхөн жишээ тул хүсвэл зураг нэмж зурж болно.

Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.1.1 Д: Эмэгтэйчүүд болон охидын ажил үүргийг харуулсан зурагт хуудас

Энэхүү хуудсыг тасархай зураасын дагуу хайчилна. Эмэгтэйчүүд болон охидын ихэвчлэн хийдэг зүйлсийг сонгон авч 4.1.1 Б эсвэл 4.1.1 В дээрх хүснэгтийн нүдэнд байрлуулаарай. Эдгээр нь зөвхөн жишээ тул хүсвэл зураг нэмж зурж болно.

Нэмэлт мэдээлэл: Монголын гэр бүлийн нөхцөл байдал

Монгол улсын хүн амын талаарх мэдээлэл

Монгол улс нь дэлхийд хамгийн цөөн хүн амтай орны нэг юм. 1.5 сая хавтгай дөрвөлжин километр газар нутагтай, хүн ам нь ердөө 3.2 сая (2019 оны байдлаар). Хүн ам зүйн хувьд Монгол улс залуучууд ихтэй орон: гуравны нэгээс дээш хувь (36.8%) буюу 1.2 сая нь 18-аас доош насны хүүхдүүд байна³.

Монголчуудын гуравны хоёр нь (67%) хот суурин газарт, үлдсэн (33%) нь хөдөө орон нутагт амьдардаг. Ойролцоогоор монголчуудын дөрөвний нэг нь (26%) хагас нүүдэлчин гэр бүл, хөдөлмөр эрхэлдэг арван хүн тутмын дөрөв нь өргөн уудам тал нутаг, хүн ам багатай бүс нутагт амьдардаг малчид юм⁴.

Монголын гэр бүлийн онцлог

Монгол өрхийн 35.1% нь гэрт, 29.2% нь дан байшинд, 28.9% нь орон сууцанд амьдардаг. Гэр бүлүүдийн цөөнх нь (5.6%), хувийн тохилог байшинд амьдардаг. Маш бага хувь (1.2%) нийтийн орон сууц, дотуур байранд амьдардаг. Ихэнх өрхөд 3, 5-6 хүн байдаг. Монголын нийт өрхийн талаас илүү хувь (54.4%) нь шилжин суурьшсан өрхүүд байна⁵.

Өрхийн тэргүүний боловсролын түвшин

Монгол Улсад 900,000 орчим өрх байдаг бөгөөд үүнээс 22% нь өрх толгойлсон эмэгтэйчүүд байдаг. Монгол өрхийн тэргүүний дийлэнх хувь (61%) нь дор хаяж дээд, дунд, мэргэжлийн, коллеж, их сургуулийн боловсролын зэрэгтэй, 31 хувь нь бага боловсролтой. Үлдсэн нь сургуулийн өмнөх боловсрол эзэмшсэн эсвэл бага сургууль дүүргээгүй, боловсролгүй байна. Бүх өрхийн гуравны хоёр нь (67%) 18-аас доош насны нэг хүүхэдтэй байна⁶.

Хүүхдийн халамж, асаргаа

Дөрвөн хүүхдийн гурав нь (74%) эцэг эхтэйгээ хамт, 15% нь зөвхөн ээжтэйгээ, 2% нь зөвхөн аавтайгаа, 8% нь эцэг эхгүй амьдардаг. Хотын айл өрхүүд бага насны хүүхдүүдээ сурч боловсрох, сургуульд бэлтгэх үйл ажиллагаанд илүү анхаарал хандуулдаг. Тодруулбал, хотын 2-4 насны хүүхдүүдийн 65% нь гэр бүлд хамт цагийг өнгөрөөх насанд хүрэгчидтэй хамт байдаг бол хөдөө орон нутгийн бага насны хүүхдүүдийн 44% нь хэн нэгэн насанд хүрсэн хүнтэй хамт байдаг байна.

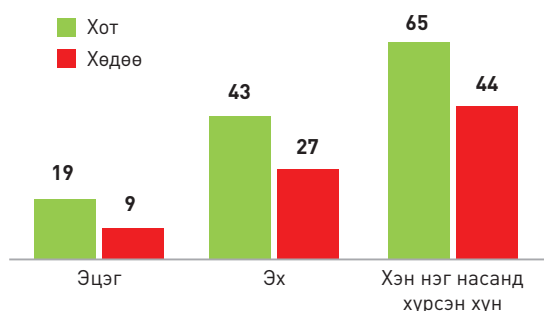
Аав нартай харьцуулахад ээж нарын ажил эрхлэлт илүү өндөр. Хотод амьдардаг аав нарын 19%, хөдөө орон нутгийн аав нарын 9%-тай харьцуулахад хотын ээж нарын 43%, хөдөө орон нутгийн ээж нарын 27% нь ажил хөдөлмөр эрхэлдэг байна. Хөвгүүдтэй харьцуулахад охидууд насанд хүрэгчдийн анхаарал халамж илүү хүртдэг (59% - 57%). Ээж нар охидуудад, харин аав нар хөвгүүдэд илүү анхаарал тавьдаг байна.

³ Монголын Статистикийн эмхэтгэл (MICS), Хүн ам зүй 2018.

⁴ Гэр бүлийн талаарх үндэсний хөтөлбөр, 2018, ЯХИС Хүүхдийн эрхийн нөхцөл байдлын талаар судалгаанд дурдагдсан 2018, р. 157; Үндэсний статистикийн газар, Ядуурлын нөхцөл байдал, 2016, cited in ibid, р. 16.

⁵ Гэр бүлийн хөгжлийн талаарх үндэсний хөтөлбөр, 2018.

⁶ Монголын нийгмийн үзүүлэлтийн түүвэр судалгаа 2018: Infographic (MICS), р. 4.

Бага насны хүүхдүүдийн нэлээд хувь нь асран хамгаалах хүнгүй гэртээ үлддэг нь анхаарал татсан баримт юм. 2018 онд хийсэн нийгмийн үзүүлэлтийн түүвэр судалгаагаар 5 хүртэлх насны хүүхдүүдийн 13 хувь нь судалгааны өмнөх долоо хоногт дор хаяж нэг удаа ганцаараа эсвэл 10 хүртэлх насны өөр хүүхэдтэй хамт үлдсэн байна. Энэхүү үзүүлэлт нь 2010 оноос 9%, 2013 оноос 10%-р өссөн байна.

Бага насны хүүхдүүдэд тавих анхаарал сул байх, хараа хяналтгүй байх нь хүүхдүүдийг осолд орох, гэмтэлд өртөхөд хүргэж байна. Үүнээс гадна манай улсад ядуурал, хүүхдийн хүчирхийлэл, хайхрамжгүй байдлаас болж асрамжийн газар, нийгмийн халамжийн төв, үрчилсэн гэр бүлд амьдардаг хүүхдүүд бий. 2017 онд ийм хүүхдийн тоо 35000 гаруй байсан байна⁷.

Хүүхдүүд гэрийн ажилд оролцож байгаа байдал

2011-2012 онд хийсэн Хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдүүдийн судалгаагаар 5-17 насны хүүхдүүдийн 70.9% нь голдуу гэрийн ажилд туслах ажил хийдэг байжээ. Дөрвөн хүүхдийн гурав нь (75.8%) хоол хийх, юм угаах, гэр, хашаа цэвэрлэх (68%), ус авах (53.7%), юм индүүдэх, хувцас угаах, цэвэрлэгээ хийх (46.6%), түлээ мод бэлтгэх (37.9%), дэлгүүрээс ойр зуурын хоол, хүнсний зүйл худалдан авах (28%) зэрэг ажлуудыг хийж байжээ. Хүүхдүүдийн хийдэг ажил төрлийг хүйсээр харвал охидууд хоол хийх, цэвэрлэгээ хийх, угаалга хийх гэх мэт ажлуудыг, хөвгүүд ус авах, түлээ, мод бэлтгэх гэх мэт гаднах ажлуудыг хийж байна⁸.

Хүүхдийн боловсрол

Улсын хэмжээнд 2-5 насны гурван хүүхдийн хоёр нь (охидын 69%, хөвгүүдийн 67.3%) сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагддаг бөгөөд дор хаяж хөвгүүдийн 95%, охидын 97% нь бага сургуульд суралцаж сургуулиа дүүргэдэг байна. (Хөвгүүдийн хувьд сургууль дүүргэлтийн хувь бага байна⁹). Сургуульд хамрагдалтын үзүүлэлтүүд хот, хөдөөгийн хүүхдүүд болон охид, хөвгүүдийн хооронд ялгаатай байгааг доорх хүснэгтээс харж болно.

Хүйсээр		Бага анги		Ахлах анги	
Хүйс	Байршил	Хамрагдалт	Дүүргэлт	Хамрагдалт	Дүүргэлт
	Хөдөө	96.6%	95.6%	86.1%	75.0%
	Хот	92.9%		93.5%	
	Хөдөө	90.1%	89.3%	66.7%	65.9%
	Хот	92.9%		89.9%	

Эх сурвалж Монгол Улсын Статистикийн эмхэтгэл:

Ерөнхий боловсролын сургуульд хамрагдаж байгаа хүүхдүүдийн дунд охидын сургуульд хамрагдалт болон сурлагын амжилт хөвгүүдтэй харьцуулахад харьцангуй өндөр байна. Энэ нь дунд сургуульд хөвгүүд цөөн төдийгүй, тэд сургууль завсардах нь их байна гэсэн үг юм. Ерөнхий боловсролын дунд сургуулийн дөрвөн охидын гурав нь (75%), харин гурван хөвгүүд тутмын хоёр

⁷ MICS, cited in Save the Children, *Child Rights Situation in Mongolia 2018*, p. 162.

⁸ National Statistical Office of Mongolia and ILO, *Report of National Child Labour Survey 2011-2012*, 2013, p. 16.

⁹ *Mongolia Social Indicator Sample Survey 2018: Infographic* (MICS), pp. 13, 15.

нь (65.9%) сургуулиа дүүргэж байна. Ахлах ангийн түвшинд хотын хүүхдүүдтэй харьцуулахад (охидын 93.5%, хөвгүүдийн 89.9%) хөдөө орон нутгийн хүүхдүүдийн (охидын 86.1%, хөвгүүдийн 66.7%) сургуульд хамрагдалтын үзүүлэлтүүд доогуур байна.

Ажилгүйдэл, ядуурлын түвшин

Сүүлийн 5-6 жилийн хугацаанд хөдөлмөр эрхлэх насны монголчуудын ажилгүйдлийн түвшин 7-10 % орчим байна. 20-24 насны залуучуудын дунд энэ үзүүлэлт 2014 оноос хойш 18% -иар өсчээ. 2016 оны байдлаар боловсролгүй, ажилгүй, сургалтад хамрагдаагүй 15-24 насны залуучуудын эзлэх хувь 20.5% байсан байна.¹⁰ Таван монгол хүн тутмын нэг нь ядуурлын түвшнөөс доогуур амьдардаг. Сүүлийн жилүүдэд ядуу өрхүүдийн эдийн засгийн байдал улам дордож байна. 2014-2016 оны хооронд улс даяар ялангуяа сум, аймгийн төвүүдэд ядуу өрхийн тоо нэмэгджээ. Хотын өрхтэй харьцуулахад хөдөөгийн өрхүүд өндөр хувьтай байна. Ядуу хүн ам нь алслагдсан бүс нутагт малчин айлууд, өрх толгойлсон эмэгтэйчүүд, хөдөөнөөс хот руу шилжин суурьшсан хүн амын дунд байна¹¹.

Хот, хөдөөгийн гэр бүлд тулгарч буй бэрхшээлүүд

Хөдөө орон нутгаас Улаанбаатар хотын гэр хороололд шилжин суурьшиж байгаа хүн амын тоо нэмэгдэж байгаа нь гэр хороололд амьдарч байгаа ядуу хүн амын нягтаршлыг нэмэгдүүлээд зогсохгүй хотод төвлөрсөн дэд бүтэц, нийтийн үйлчилгээнд ачаалал нэмэгдүүлж байна. Хотын захын гэр хороололд амьдардаг хүүхдүүд шаардлагатай боловсрол болон нийгмийн бусад үйлчилгээ авах боломж хязгаарлагдмал байна. Мөн бага боловсролтой, амьдрах чадвар сул шилжин суурьшигчдад ажил олдохгүй байх магадлал өндөр байна.

Дэд бүтэц байхгүй, ариун цэврийн хүртээмж муу байх, хэт нягтаршил, амьдрах эрүүл бус нөхцөл, ажлын байргүй байх, архинд донтох зэргээс үүдэн шилжин суурьшсан гэр бүлүүдийн амьжиргаанд хүндрэл учирдаг. Монгол орны өргөн уудам газарзүйн байрлал ч мөн хөдөөгийн хүн амд үйлчилгээ үзүүлэхэд хүндрэл бэрхшээл учруулдаг.

Бэлчээрийн мал аж ахуйгаас хамааралтай амьдардаг хөдөөгийн хүн амын амьжиргаанд уул уурхайн үйлдвэрлэлийн хөгжил, цаг агаарын эрс тэс уур амьсгал, хөрсний бохирдол, халдварт өвчин, зуд, малын хорогдол зэрэг төрөл бүрийн хүчин зүйл сөргөөр нөлөөлж байна. Хот, хөдөөгийн хүн амын амьжиргааны эдгээр бэрхшээл нь гэр бүл, насанд хүрэгчид, хүүхдүүдийг стресс, бухимдалд оруулж байна. Амьдралд тулгамдаж байгаа дээрх асуудлын улмаас хүүхдүүд, ялангуяа хөвгүүдийн сургууль завсардалт, ажилгүйдэл, мансууруулах бодис, согтууруулах ундааны хэрэглээ, гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүүхдийг үл хайхрах, өсвөр насныхны дундах гэмт хэргийн гаралт их байна.

Хүүхдийн эрхийн тухай хууль (2016)

Энэ хуулийн зорилт нь хүүхдийн эрхийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий төрийн байгууллага, иргэн, хуулийн этгээдийн бүрэн эрхийг тодорхойлж, хүүхдийн эрхийг хангах тогтолцоог бий болгох, хүүхдийн эрх, эрх чөлөөг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино. Хүүхдийн эрхийн тухай хууль нь хүүхдийн эдлэх эрхийг тодорхойлж, эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн үүрэг хариуцлагыг заана.

¹⁰ ЯХИС Хүүхдийн эрхийн нөхцөл байдлын судалгаа 2018, Table 8, p. 77.

¹¹ Ibid, pp. 25-27.

Хүүхдүүд дараах эрхийг эдэлнэ:

- *Эсэн мэнд амьдрах эрх* - эрүүл өсч бойжих, аюулгүй орчинд амьдрах, аливаа хүчирхийллээс ангид байх; эцэг эхтэйгээ амьдрах, тэдний анхаарал халамжид байх; эрүүл мэнд, халамж, хүүхэд хамгааллын үйлчилгээнд хамрагдах, холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу иргэншил олгогдох, эх орондоо амьдрах
- *Хөгжих эрх* – сурч боловсрох, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, шашин шүтэх, өөрийгөө хөгжүүлэх эрхтэй
- *Хамгаалагдах эрх* - гэмт хэрэг, зөрчил, хүчирхийлэл, бие махбодын шийтгэл, сэтгэл санааны дарамт, үл хайхрах байдал болон мөлжлөгийн аливаа хэлбэрээс нийгмийн бүх орчинд хамгаалагдах эрхтэй; эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч хүүхдийн эрхийг нь зөрчсөн тохиолдолд хүүхэд тэдэнтэй хууль ёсны харилцаагаа зохих журмын дагуу зогсоох, таслах, тухайн нөхцөл байдал арилсан тохиолдолд уг харилцаагаа сэргээх эрхтэй.
- *Нийгмийн амьдралд оролцох эрх* - насандаа тохирсон хуулиар хориглоогүй үйл ажиллагаанд оролцох, эвлэлдэн нэгдэх, өөрийн шинэ бүтээлд зохиогчийн эрх эзэмших, эд хөрөнгө өвлөн авах, үйлчилгээнд хөлс авах

Эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч дараах үүрэг хүлээнэ. Үүнд:

- хүүхдэд гэр бүлдээ аз жаргалтай, хайр халамжтай, бүхий л талаар хөгжих орчинг бүрдүүлэх;
- хүүхдээ хүмүүжүүлэх, хүүхдийн хөгжил, эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй эрсдэлт нөхцөлөөс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах;
- хүүхдийн хүмүүжил, боловсрол, авьяас чадварыг нь хөгжүүлэх асуудлаар сургууль, хүүхдийн болон холбогдох бусад байгууллага, албан тушаалтан, иргэдтэй хамтран ажиллах;
- хүүхдийг хууль тогтоомжид заасан нийгмийн үйлчилгээнд хамруулах;
- хүүхдийн нэр төр, эрүүл мэнд, хувийн нууцыг хадгалж, хувийн орон зайг хамгаалах;
- хүүхдийг хүндэтгэн сонсож, шийдвэр гаргахад оролцуулах, өсөж хөгжихөд нь дэмжин туслах;
- хууль тогтоомжид заасны дагуу хүүхдийнхээ өмнөөс хариуцлага хүлээх;
- хүүхдийг наад захын хэрэгцээт зүйлээр хангах;
- эцэг, эх тусдаа амьдрах, гэрлэлтээ цуцлуулах нь тэднийг эдгээр үүргээс чөлөөлөх үндэслэл болохгүй.

Хүүхэд хамгааллын тухай хууль 2016 <https://www.legalinfo.mn/law/details/11710> дэлгэрүүлж үзэх

Дасгал 4.1.2 Хоёр гэр бүлийн түүх

Зорилго

- "Хөрөнгө нөөц", "Ашиг орлого" гэдэг ойлголтуудтай танилцах
- Гэр бүлд байгаа хөрөнгө нөөц, ашиг орлогыг тодорхойлох
- Гэр бүлд хөрөнгө нөөц, ашиг орлогыг шударга бус хуваарилах тохиолдолд хуваарилалт, хяналтын энэхүү загварыг хэрхэн өөрчилж болох талаар эргэцүүлэх

Зорилтот бүлэг

Хүүхэд, залуучууд, насанд хүрэгчид

Хугацаа

100-120 минут

Суудал зохион байгуулалт

Хэлэлцүүлгийн үед хагас тойргоор, багаар ажиллах үед багаараа сууна.

Ашиглах материал

- Самбарын цаас, самбарын үзэг
- Алхам 1 ба 4-т хэрэглэх жүжигчилсэн тоглолтын хэрэглэгдэхүүн

Сургалтын хэрэглэгдэхүүн

4.1.2 А: Хоёр гэр бүлийн түүх: Багийн ажлын зааварчилгаа

4.1.2 Б: Хоёр гэр бүлийн түүх: Шийдэл

Нэмэлт мэдээлэл: Гэр бүлийн хөрөнгө нөөц болон ашиг орлого

Нэмэлт мэдээлэл : Монголын гэр бүлийн нөхцөл байдал (Дасгал 4.1.1)

Сургалт зохион байгуулах алхмууд

1. Дүрийн тоглолт болон хэлэлцүүлэг – 20-25 минут
2. Гэр бүлийн хөрөнгө нөөц, ашиг орлогыг тодорхойлох – 15 минут
3. Багийн ажил – 30 минут
4. Дүрийн бусад тоглолт болон хэлэлцүүлэг – 30-40 минут
5. Гэр бүлийн хөрөнгө нөөц, ашиг орлогоос хүртэх, түүнд хяналт тавих асуудлын талаар дүгнэлт хийх – 15-20 минут

Сургагч багшид зориулсан зөвлөгөө

Алхам 1-2 нь оролцогчдод гэр бүлийн хөрөнгө нөөц болон ашиг орлогын талаар гүнзгий ойлголт өгөхийг зорьж байгаа юм. Эдгээр алхам нь хүүхдүүд болон бичиг үсгийн боловсрол дутмаг оролцогчдод маш тохиромжтой юм. Хэрвээ оролцогчдын бичиг үсгийн боловсрол сайн бөгөөд хугацааны хязгаарлалттай бол эдгээр гурван алхмыг богино хугацаанд гүйцэтгэж болно. Гэхдээ алхам 3-ыг эхлэхийн өмнө оролцогчид эдгээр ойлголтыг мэдэж авах нь чухал.

Бэлтгэл

Монголын гэр бүлийн нийгэм, эдийн засгийн байдал, “хөрөнгө нөөц” болон “ашиг орлого” ойлголт, тэдгээрийн шударга хуваарилалтын талаар илүү ойлголт, төсөөлөлтэй болох зорилгоор “Монголын гэр бүлийн нөхцөл байдал” (Дасгал 4.1.1) болон “Гэр бүлийн хөрөнгө нөөц болон ашиг орлого” Нэмэлт мэдээллийг уншиж танилцаарай.

Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.1.2 А, Б -тэй танилцаж, сургалт эхлэхээс өмнө бусад сургагч багш нар болон сонгосон оролцогчидтой хамтран 5 минутын дүрийн тоглолт бэлдэнэ. Дүрийн тоглолтод 4 эрэгтэй/хөвгүүд, 4 эмэгтэй/охид, бүгд 8 хүн оролцоно. Дараах түүхээс нэгийг сонгоорой. Шаардлагатай бол зорилтот бүлгийн соёл, ёс заншилд тохируулж түүхийг өөрчилж болно.

Түүх 1¹²: Доржийн гэр бүл Улаанбаатар хотын захын гэр хороололд амьдардаг. Дорж хуучин муу машинаараа хүн зөөж халтуур хийнэ. Эхнэр нь гудамжинд хүнсний ногоо, жимс зардаг. Доржийнх хоёр охин, хоёр хүүтэй. Мөн эмээ, өвөө нь энэ гэр бүлтэй хамт амьдардаг. Нэг удаа аав нь орлого сайтай ажилласан тул KFC хоолны газраас шарсан тахиа худалдан авч гэрийнхнээ баярлуулахаар шийдсэн байна.

Түүх 2: Доржийн гэр бүл өвөө, эмээгийн тэтгэврийн зээлээр шинэ зурагт худалдан авсан байна. Гэр бүлийн гишүүд бүгдээрээ өөр өөр суваг үзэх сонирхолтой. Аав өвөө хоёр бөхийн тэмцээн, эрэгтэй хүүхдүүд нь хөлбөмбөг, ээж эмээ хоёр нь урлагийн шоу, харин охид нь Солонгос кино үзэх дуртай.

Жүжигчилсэн тоглолтонд дараах зүйлсийг тусгаж өгөх хэрэгтэй:

- Доржийн гэр бүлийг танилцуулах
- Түүх 1: Гэр бүлийн гишүүд хамт оройн хоолонд тахианы мах идэж байгаа, тахианы махаа хэрхэн хуваарилахыг жүжигчилсэн тоглолтондоо харуулна.
- Түүх 2: Гэр бүлийн гишүүд өөрсдийнхөө дуртай сувгийг үзэхээр маргалдаж байх үеийг харуулна.

Тоглолтын өмнө дүрд тоглох оролцогчдыг бэлтгэл хийхийг хүсээрэй. Энэхүү жүжигчилсэн тоглолтын зорилго нь гэр бүлийн хөрөнгө нөөц, ашиг орлогын талаар таниулахад оршино (“Гэр бүлийн хөрөнгө нөөц болон ашиг орлого” Нэмэлт мэдээллийг харна уу). 1-р түүхийн хувьд тахианы хэсгийг гэр бүлийн гишүүдэд хэрхэн хуваарилж байгааг харуулна (хамгийн ахмад настай хүн, хамгийн бага нь эсвэл хөвгүүдэд тахианы аль хэсэг ноогдож байна вэ). 2-р түүхийн хувьд гэр бүлийн гишүүд өөр, өөрсдийн дуртай сувгаа үзэх гэж хэрхэн зөрчилдөж байна вэ, гэр бүлийн гишүүдийн хэн нь давуу эрхтэйгээр дуртай сувгаа үзэж байна вэ гэдгийг жүжигчилж харуулна.

¹² Эх сурвалж : *Fledglings Manual* by Nwe Nwe Aye & Aye Aye Tun (Save the Children UK: Yangon, June 2000), Exercise: Maths in Life, pp. 33-34.

Алхам 1. Дүрийн тоглолт болон хэлэлцүүлэг – 20 - 25 минут

Жүжигчилсэн тоглолтын зорилгыг танилцуулахгүйгээр тоглолтыг үзүүлж дууссаны дараа дараах асуултын дагуу хэлэлцүүлэг өрнүүлээрэй:

- Энэ гэр бүлд ямар асуудал үүссэн бэ?
- Гэр бүлийн гишүүд тахианы махыг хэрхэн хуваарилж, зурагт үзэхдээ яаж зохицсон бэ?
- Хэнд нь тахианы хамгийн амттай хэсэг ноогдсон бэ? Хэн нь хүссэн сувгаа үзсэн бэ?
- Гэр бүлийн гишүүний хэн нь тахиаг хуваарилж өгсөн бэ? Зурагтын удирдлага хэнд байсан бэ?
- Тахиаг хуваарилахад охин хүү, ээж аав, эмээ өвөө нарын хооронд ялгаа байсан уу?
- Бодит амьдралд ийм зүйл тохиолддог уу?

Алхам 2. Гэр бүлийн хөрөнгө нөөц, ашиг орлогыг тодорхойлох – 15 минут

Гэр бүлийн хөрөнгө нөөц, ашиг орлогын тодорхойлолтыг тайлбарлахын тулд Доржийн оройн хоолны жишээ эсвэл зурагтын удирдлагын жишээг ашиглаарай ("Гэр бүлийн хөрөнгө нөөц болон ашиг орлого" Нэмэлт мэдээллийг уншаарай).

Оролцогчдыг гэр бүлийн хөрөнгө нөөц гэж юу болохыг ойлгосон эсэхийг мэдэхийн тулд өөрсдийн өдөр тутмын амьдралын жишээ гаргахыг хүснэ. Дараа нь байгаа нөөцийг ашигласнаар ямар ашиг шим хүртэж болох жишээ гаргахыг санал болгоно.

Алхам 3. Багийн ажил – 30 минут

Баг бүрт эрэгтэй, эмэгтэй янз бүрийн насны хүмүүс байхаар оролцогчдыг 2 баг болгон хуваана. Багуудыг өрөөний 2 талд суулгаарай. 1-р багт хотын гэр бүлийн түүх дээр ажиллах багийн ажлын зааварчилгааг, харин 2-р багт хөдөө орон нутгийн гэр бүлийн түүх дээр ажиллах багийн ажлын зааварчилгааг өгнө (Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.1.2 А).

Баг бүрт юу хийх хэрэгтэйг нь тайлбарласны дараа тухайн даалгавар дээр ажиллах 30 минут өгнө. Оролцогч бүр гэр бүлийн тухай түүхийг ойлгосон байх хэрэгтэй. Хүүхдүүд болон бичиг үсгийн боловсрол тааруу оролцогчдод сургагч багш туслалцаа үзүүлээрэй. Тухайн гэр бүлүүдийн асуудлыг шийдвэрлэхийн өмнө түүхийн дүрүүдийг багийн гишүүд хоорондоо хуваарилахыг санал болгоорой.

Сургагч багшид зориулсан зөвлөгөө

Сургагч багш нарыг бэлтгэх сургалтад хот, хөдөөгийн гэр бүлийн аль аль түүхийг ярилцаж дүн шинжилгээ хийнэ. Хүүхэд, залуучууд, гэр бүлтэй ажиллахдаа сургагч багш нар тохирох түүхийг сонгож, сургалтаа эхлэхээс өмнө дүрд тоглох оролцогчдыг бэлтгэл хийлгэх хэрэгтэй. Ингэснээр жүжигчилсэн тоглолтод дүн шинжилгээ хийх, дүгнэх цаг ч гарах болно.

Алхам 4. Дүрийн бусад тоглолт болон хэлэлцүүлэг – 30-40 минут

1-р багийг Улаанбаатар хотын захын гэр хороололд амьдардаг Болдын гэр бүлийн түүхийг ярьж эсвэл жүжигчилж тоглож үзүүлэхийг хүснэ. Баг бүх 5 нөхцөлийн шийдлийг гаргасан эсэхийг хянаарай. Дараа нь яг энэ даалгаврыг хөдөө орон нутагт амьдардаг Пүрэвхүүгийн гэр бүлийн жишээн дээр хийж гүйцэтгэхийг 2-р багт даалгана. Жүжигчилсэн тоглолтоо үзүүлэхэд баг бүрт 5-10 минутын хугацаа өгнө.

Дараах асуултын дагуу хоёр гэр бүлийн амьдралыг харуулсан жүжигчилсэн тоглолтын талаар ярилцана уу (Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.1.2. Б)

1. Гэр бүл бүрт ямар хөрөнгө нөөц байна вэ?
2. Тухайн нөхцөл байдалд гэр бүлүүд хөрөнгө нөөц болон давуу талаа хэрхэн ашиглах шийдвэр гаргасан бэ?
3. Тухайн нөхцөл байдал бүрт гэр бүлүүд шийдвэрийг хэрхэн гаргаж байна вэ? Тохиолдол бүрт хэн шийдвэр гаргаж байна вэ?
4. Та нарын бодлоор гэр бүлүүд нөөц, ашиг орлогоо шударга хуваарилж байсан уу? Яагаад тийм гэж, яагаад үгүй гэж?
5. Гэр бүлийн бүх гишүүд нөөц, ашиг орлогоо хуваарилахад тэгш эрхтэй оролцож байсан уу? Гэр бүлийн хөрөнгө нөөц, ашиг орлогоос хүртэх, түүнд хяналт тавихад гишүүдийн хооронд, ялангуяа эрэгтэйчүүд болон эмэгтэйчүүдийн хооронд эрх мэдлийн ялгаа байсан уу?
6. Эдгээр хоёр гэр бүлийн ахлах насны охидууд нь эцэг эхдээ туслахын тулд сургуулиасаа гарч ажил хийсэн. Танай орон нутагт ийм тохиолдол байдаг уу? Энэ нь шударга явдал мөн үү? Үүнийг хэрхэн шийдвэрлэж болох вэ?
7. Тухайн гэр бүлийн нөөц хомсдож, ашиг орлого багасах үед тэр гэр бүл байгаа нөөц, ашиг орлогоо хэрхэн хуваарилж байна вэ?
8. Тухайн нөхцөл байдалд хоёр гэр бүлийн гаргаж байгаа шийдвэртэй та нар санал нийлж байна уу? Яагаад тийм гэж, яагаад үгүй гэж?
9. Хоёр гэр бүлд үүссэн нөхцөл байдал бодит амьдралд тохиолддог уу? Бодит амьдралд ийм асуудлыг хүмүүс хэрхэн шийдвэрлэдэг вэ?
10. Нөөц, ашиг орлогоо хуваарилах гэр бүлийн шийдвэр нь тэр болгон шударга, тэгш байдаггүй. Ялангуяа гэр бүлийн нөөц хомсдох үед энэхүү нөхцөл байдал улам дорддог. Гэр бүлийн хөрөнгө нөөц, ашиг орлогыг шударга бус хуваарилдаг энэхүү асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд ямар арга хэмжээ авах нь үр дүнтэй гэж бодож байна вэ?

Алхам 5. Гэр бүлийн хөрөнгө нөөц, ашиг орлогоос хүртэх, түүнд хяналт тавих асуудлын талаар дүгнэлт хийх – 15-20 минут

Нэмэлт мэдээллийн 2-р хэсэгт тусгагдсан Гэр бүлийн хөрөнгө нөөц болон ашиг орлогоос хүртэх, түүнд хяналт тавих асуудлыг хэлэлцээрэй. Дараах санааг онцолж, дүгнэлт хийгээрэй:

- Гэр бүлийн бүх гишүүн гэр бүлд байгаа нөөц, ашиг орлогыг ижил, тэгш хүртэх ёстой.
- Гэр бүлийн бүх гишүүн, эмэгтэйчүүд, хүүхдүүд гэр бүлийн нөөц, ашиг орлогыг хэрхэн ашиглах, хуваарилах асуудлаар шийдвэр гаргахад оролцох эрхтэй.
- Гэр бүлийн гишүүд багахан ч гэсэн нөөц, ашиг орлого, гэр бүл дэх аливаа ажил үүргээ ижил тэгш хуваарилах нь тухайн гэр бүлийн амьжиргаа тогтвортой байх, аз жаргалтай амьдрах суурь болно.
- Орчин үед охид, хөвгүүдийн хэн хэн нь боловсрол эзэмших нь ирээдүйд сайн аав, ээж болох, улс орныхоо сайн иргэн болоход ихэд чухал юм. Үр хүүхдээ өндөр боловсролтой, зөв хүн болгон өсгөхөд аав нарын адил ээж нар ч сайн боловсролтой байх, амьжиргаагаа залгуулах чадвартай байх нь чухал юм.
- Аз жаргалтай гэр бүл гэдэг нь гишүүн бүртээ гэр бүлийн нөөц, ашиг орлогоос тэгш, шударга хуваарилж, амьдралын чухал асуудлаар санал бодлоо илэрхийлэх боломж олгодог гэр бүлийг хэлнэ.

Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.1.2 А: Хоёр гэр бүлийн түүх: Багийн ажлын зааварчилгаа

Хотын гэр бүл 1: Болдын гэр бүл

(Хотын захын гэр хороололд амьдардаг)

Болдын гэр бүл долоон ам бүлтэй. Тэд хотод хашаа байшин хөлсөлж амьдардаг. Аав Болд жолооч, ачаа тээвэрлэдэг, ээж Цэцгээ гудамжинд жимс ногоо зардаг. Энэ гэр бүл 2 охин, 2 хүүтэй. Дундах хүүхдүүд нь ихэр.

- Оюунаа 18 настай. Тэрээр 9-р ангиа 2 жилийн өмнө төгссөн. Түүнийг сургуулиа төгсөнгүүт эцэг эх нь хуучин оёдлын машин авч өгчээ. Ээж нь худалдаа, наймаагаа хийгээд ихэвчлэн завгүй байдаг учир Оюунаа гэртээ үлдэж, ар гэрийн ажлыг зохицуулна.
- Билгээ, Хүслэн хоёр ихрүүд юм. Тэд 15 настай. Тэд сургуульдаа маш сайн сурдаг бөгөөд удахгүй 9-р ангиа төгсөх гэж байна. Хүслэн ахлах сургуульд орохыг хүсэж байгаа. Тэрээр гэртээ байх хугацаандаа гэрийн ажлаа хийдэг. Харин Билгээ чөлөөт цагаараа найзуудтайгаа уулзаж, хөл бөмбөг тоглодог.
- Төгсбаяр 8 настай, 2-р ангид сурдаг. Амралтын өдрүүдээр зурагт үзэх дуртай. Тэдэнтэй хамт Цэнд эмээ амьдардаг, гэрийн ажилд тусалдаг. Цэнд эмээ 67 настай.

Аав Болд ажилдаа гарахаас өмнө машинаараа хүүхдүүдээ сургуульд нь хүргэж өгдөг. Мөн эхнэрээ хүргэж, ногоогоо зарах лангууг нь нээхэд тусалдаг. Тэрээр зөвхөн ням гарагт л амардаг. Бага хүү Төгсбаяр гэртээ эмээтэйгээ үлддэг. Оюунаа гэрийн ажлаа дуусгаад тоглоомын хувцас оёж, зэргэлдээ үйлдвэрт нийлүүлж өрхийн орлогодоо нэмэр болдог. Заримдаа эмээ нь ядраагүй үедээ Оюунаад тусалж хамтдаа оёдол хийдэг. Тэрээр заримдаа радио сонсдог, Төгсбаярыг асардаг.

Танай баг 30 минутын хугацаанд доорх даалгаврыг хийж гүйцэтгэнэ:

- Түүхийг анхааралтай уншаад, гэр бүлийн бүх нөөц, ашиг орлогыг жагсаан бичээрэй.
- Дараах 5 нөхцөлийг багаараа ярилцаарай. Нөхцөл байдал бүрд дүн шинжилгээ хийж, гэр бүлийн нөөц, боломжийг хэрхэн ашиглаж, хуваарилж болох талаар гарц шийдлүүдийг олоорой.
 - Цэнд эмээгийн бие нь муудаж эмнэлэгт хэвтэх хэрэгтэй боллоо. Тэдний гэр бүлээс хэн нэг нь түүнийг 3 хоног сахих хэрэгтэй гэж эмч зөвлөжээ. Гэтэл тэдний гэр бүлд эмчилгээний зардлыг төлөх мөнгө хүрэлцэхгүй байв.
 - Энэ гэр бүл Цэнд эмээгийн эмчилгээ, эм тарианд нэлээдгүй их мөнгө зарцуулж байв. Одоо хүүхдүүдийн сургалтын зардлыг өгч чадахгүй байдал үүсээд байна. Тийм учраас аль нэг хүүхдээ сургуулиас гаргах тухай бодоход хүрлээ.
 - Охин Оюунаа энэ жил 18 нас хүрсэн бөгөөд найз залуутайгаа гэрлэх талаар ярьж эхэлсэн байна. Түүний аав, ээж хоёр найз залууд нь сайн байдаг ч тэр залуу тогтсон ажилгүй тул хуримын зардлыг хэрхэн төлөх; хоолоо хийхээс эхлээд ар гэрийн ажлын ихэнхийг нугалдаг, орлого олж өрхийн төсөвт нэмэр болдог, эмээгээ асардаг хүнээ явуулах зэрэг санаа зовох асуудал их байлаа.
 - Аав Болдын машин хуучирч, байнга эвдэрдэг. Машин зогсох бүрд өрхийн орлого багасдаг.
 - Нэгэн өдөр тэдний гэр бүлд азтай үйл явдал тохионо. Тэдний гэр бүл улсын төсвөөс жижиг зээл авах боломжтой болсон байна. Тус зээл нь дараах нөхцөлтэй: 1) зээлийг зөвхөн гэр бүлийн орлогыг нэмэгдүүлэхэд ашиглах ёстой; 2) жилийн 2 хувийн хүүтэй; нэг жилийн хугацаанд сар бүр эргэн төлөлт хийх ёстой. Одоо гэр бүлийн гишүүдэд шийдвэр гаргах мөч ирлээ.
- Багийн гишүүдийг гэр бүлийн гишүүдийн дүрд тоглохыг даалгаж, энэ гэр бүлд үүссэн асуудлыг хэрхэн шийдэж болохыг харуулсан тоглолтоо бэлдэхийг санал болгоорой. Нэг баг өөрийн түүхийг нөгөө багт үзүүлж, дараа нь нөгөө багийнхаа түүхийг үзнэ.

Хөдөөгийн гэр бүл: Пүрэвхүүгийн гэр бүл

Пүрэвхүүгийн гэр бүл хөдөө суманд амьдардаг. Тэд өөрсдийн гэсэн малгүй, баян айлын мал малладаг. Хөлсөнд нь нэг морь, гурван үхэр авсан. Иймээс гэр бүл бэлэн мөнгөгүй. Түрүү жил ажлын хөлсөнд хуучин мотоцикл авсандаа тэд маш их баярласан. Тэднийх нэг хүү, гурван охинтой.

- Том охин Жаргалмаа нь 14 настай. 3 жилийн өмнө сургуулиасаа завсардаж, цөөн хэдэн малаа маллах, сүү тараг зарах ажил хийж гэр бүлдээ тусалдаг болсон.
- Охин Солонго 12 настай, сумын сургуульд сурдаг. Хичээлдээ маш сайн, багш болох хүсэлтэй. Гэвч түүнийг сургуулиасаа гарч 4 настай дүүг нь харуулахыг гэр бүлийнхэн нь хүсэж байгаа.
- Охин Цолмон 10 настай бас л сумын сургуульд сурдаг. Сургууль тэдний гэрээс 2 км орчим хол учир тэр өдөр бүр сургуульдаа явган явдаг нь нэлээд төвөгтэй. Аав Пүрэвхүү түүнийг хурдны морь унуулах сонирхолтой. Учир нь сүүлийн жилүүдэд хурдан морь унуулах ажил ахиу хөлстэй болсны зэрэгцээ унасан морь нь түрүүлэхэд өгдөг бай шагналын тодорхой хувийг хүүхдэд өгдөг учир өрхийн орлогод нэмэр болно гэж үзэж байгаа.
- 4 настай хүү Золбоо сургуульд хараахан ороогүй, гол төлөв гэртээ ганцаараа үлдэж хөрш айлын хүүхдүүдтэй тоглож өдрийг өнгөрөөдөг. Түүнийг харж асрах хүн бараг л байхгүйтэй адил.

Ээж аав хоёр нь зэргэлдээ суманд ажилладаг учир бараг л гэрийн бараа харахгүй, цаг агаар муу үед гэртээ ирдэггүй, малаа харж үлддэг байна. Эднийх улсаас үнэ төлбөргүй авсан 0,7 га газартай. Хүнсний ногоо тарьж хоол хүнсэндээ хэрэглэхээс гадна зарж борлуулах хүсэлтэй ч ногоо тарих мэдлэг туршлагагүй тул тариалангийн ажлаа эхэлж чадаагүй л байгаа.

Танай баг 30 минутын хугацаанд доорх даалгаврыг хийж гүйцэтгэнэ:

1. Түүхийг анхааралтай уншаад, гэр бүлийн бүх нөөц, ашиг орлогыг жагсаан бичээрэй.
2. Дараах 5 нөхцөлийг багаараа ярилцаарай. Нөхцөл байдал бүрд дүн шинжилгээ хийж, гэр бүлийн нөөц, боломжийг хэрхэн ашиглаж, хуваарилж болох талаар гарц шийдлүүдийг олоорой.
 - Бага хүү Золбоо модноос унаж хөлөө хугалжээ. Сумын эмнэлэгт эмчлэх боломжгүй байгаа учраас 25 км-ын зайтай аймгийн эмнэлэг явах шаардлагатай байна. Түүний хөлийг гипсдэх учраас нэг сар хөдөлгөөнгүй, хэвтрийн дэглэм баримтлах хэрэгтэй болж байна.
 - Бэлэн мөнгөний орлого муу учир сургуульд сурч байгаа хүүхдүүдийнхээ хичээлийн хэрэгслийг худалдан авч өгөхөд тун бэрх байна. Зарсан жаахан сүү, тарагны мөнгөөрөө гурил будаа зэрэг хүнсээ худалдан авдаг байна. Охин Цолмонг сургуулиас нь гаргаж, хурдны морь унуулах талаар эцэг эх нь бодно.
 - Сумын захиргаанаас гэр бүлийг дэмжих ажлын хүрээнд гэр бүлийн нэг хүүхдийг 3 жилийн хугацаатай мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвийн сургалтад хамруулах хөтөлбөр хэрэгжүүлж байгаа. Энэ гэр бүл аль хүүхдээ тэтгэлэгт хамруулах шийдвэр гаргах бол?
 - Аавынх нь унадаг мотоцикл дахиад л эвдрэв. Энэ удаад үнэтэй сэлбэг хэрэгсэл авах болж, маш их зардал гарахаар байна. Аав ээж хоёр 5 км-ын зайтай орших айлдаа очиж малаа маллахад хүндрэлтэй боллоо.
 - Эдний гэр бүлд сумын захиргаанаас бичил зээл өгсөн байна. Тус зээл нь дараах нөхцөлтэй: 1) зээлийг зөвхөн гэр бүлийн орлогыг нэмэгдүүлэхэд ашиглах ёстой; 2) жилийн 2 хувийн хүүтэй; нэг жилийн хугацаанд сар бүр эргэн төлөлт хийх ёстой. Гэр бүлийн гишүүд авсан зээлээрээ юу хийж болох талаар ярилцаж шийдвэр гаргах хэрэгтэй байна.
3. Багийн гишүүдийг гэр бүлийн гишүүдийн дүрд тоглохыг даалгаж, энэ гэр бүлд үүссэн асуудлыг хэрхэн шийдэж болохыг харуулсан тоглолтоо бэлдэхийг санал болгоорой. Нэг баг өөрийн тоглолтыг нөгөө багт үзүүлж, дараа нь нөгөө багийнхаа тоглолтыг үзнэ.

Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.1.2 Б: Хоёр гэр бүлийн түүх: Шийдэл

Хотын гэр бүл 1: Болдын гэр бүл

1. Болдын гэр бүлд дараах боломж нөөц байна:

- **Материаллаг нөөц:** Түрээсэлдэг хашаа байшин, аавын унаа, ээжийн эрхэлдэг ногооны бизнес, Оюунаагийн оёдлын машин, эмээгийн радио
- **Орлого:** Аавынх нь таксины орлого, ээжийнх нь ногоо зарсан орлого, Оюунаагийн хүүхэлдэйн хувцас оёж олох орлого
- **Хүний нөөц:** Ажил хийдэг гэр бүлийн 3 гишүүн (аав, ээж, охин Оюунаа), тэдний ур чадвар, 2 туслагч (Хүслэн, эмээ хоёр), туслах боломжтой бас хоёр хүн (Төгсбаяр, Билгээ)
- **Сэтгэлзүйн хувьд:** Гэр бүлийн гишүүдийн хөдөлмөрч чанар, ажиллах, сурах хүсэл эрмэлзэл, бие биеэ хайрлах, халамжлах сэтгэл

2. Гэр бүлд байгаа нөөц, ашиг орлогыг ашиглаж хуваарилах хэд хэдэн боломж байна. Жишээлбэл:

- Аав нь эмээг унаагаараа эмнэлэгт хүргэнэ. Охин Оюунаа эмээгээ асрахаар эмнэлэгт үлдэнэ. Харин Билгээ Хүслэн нар ээлжээр эмээг сахиж болно эсвэл гэрийн ажилд тусалж болно. Аав ээж хоёр нь хамаатан саднаасаа мөнгө зээлж болно. Мөн ахмад настанд үзүүлэх хөнгөлөлт, тусламжийг судалж үзэх хэрэгтэй.
- Бага хүү Төгсбаяр дөнгөж 2 дугаар ангид сурч байна. Одоо гэр бүл хоёр хүүхдээ л сургуульд явуулах боломжтой байна. Харин хоёр ихэр Билгээ, Хүслэн нар дунд сургуулиа удахгүй дүүргэх гэж байгаа юм. Гурван хүүхдээ сургуульд явуулах нь энэ гэр бүлийн хамгийн чухал асуудал болоод байна. Асуудлыг шийдвэрлэх 2 арга зам байна. Үүнд: а) Билгээ, Хүслэн хоёр маш сайн сурагчид учраас багшид нь нөхцөл байдлаа сайн ойлгуулж, сургуулиас шаарддаг зарим төлбөр мөнгөний асуудлаас чөлөөлж өгөхийг хүсэх; б) Билгээ, Хүслэн нар гэрийн ажилд сайн тусалж, аав, ээж, эгчийгээ өрхийн орлого олоход нь нэмэр болох.
- Охин Оюунаагийн гэрлэх асуудлаар сайтар ярилцах. Эцэг эх болон эмээ нь 18 насандаа гэрлэх, гэр бүлтэй байхын давуу болон сул талыг сайн ярьж ойлгуулах. Хэрвээ Оюунаа гэрлэнэ гээд байвал даруухан хурим хийж, ойрхон хүүхэдтэй болохгүй байх, хамт амьдрах хугацаандаа бие биеэ сайн таньж мэдэх талаар зөвлөх.
- Машинаа засварын газарт өгөх. Энэ хооронд аав нь ногоогоо зарахад нь эхнэртээ туслах, эсвэл Оюунаагийн оёдлын ажилд туслах.
- Гэр бүлийн гишүүд хамтдаа мөнгөө хэрхэн зарцуулах, хэмнэх талаар ярилцах хэрэгтэй. Гэр бүлээрээ ярилцаад төсвөө бүтээлчээр ашиглах хэд хэдэн арга зам байна. Тухайлбал, хэрэв Оюунаа гэрлэхээр шийдсэн бол залуу хосыг гэр бүлийн бизнест нэгдэхийг санал болгох: а) Ээждээ ногоо зарахад нь туслах б) Оюунаагийн нөхөрт таксинд явах машин худалдаж авч өгөх. Хэрэв Оюунаа гэрлэхгүй бол в) түүнд бага зэрэг мөнгө өгөөд сургалтанд хамрагдаж, өрхийн орлогоо нэмэгдүүлэх жижиг бизнес эрхлэхэд нь туслах.

Хөдөөгийн гэр бүл: Пүрэвхүүгийн гэр бүл

1. Пүрэвхүүгийн гэр бүлд дараах боломж нөөц байна:

- **Материаллаг нөөц:** Гэр, 0.7 га өөрийн эзэмшлийн газар, хуучин мотоцикл, 3 үнээ, 1 морь, сүү тараг
- **Орлого:** Үнээгээ сааж, тараг сүүгээ сумын төвд борлуулж олох орлого
- **Хүний нөөц:** Ажил хийдэг гэр бүлийн 3 гишүүн (аав, ээж нь туслах малчнаар өөр өрхөд ажилладаг. Охин Жаргалмаа өрхийн бизнес эрхэлдэг), тэдний ур чадвар (мал маллах, цагаан идээ боловсруулах). Гэрийн ажилд туслах 2 хүн (охин Солонго, Цолмон нар)
- **Сэтгэл зүйн хувьд:** Гэр бүлийн хайр, халамж.

2. Тухайн нөхцөлд гэр бүлд байгаа нөөц, ашиг орлогыг ашиглаж хуваарилах хэд хэдэн боломж байна. Жишээлбэл:

- Аав Пүрэвхүү хүүгээ эмнэлэгт мотоциклоороо хүргэж болох юм. Хүүгийн эмчилгээний төлбөрийг төлөхийн тулд найз нөхөд, хамаатан саднаасаа мөнгө зээлэх шаардлага гарч болно. Гэхдээ эхлээд ядуу амьдралтай өрхөд үзүүлдэг хөнгөлөлт, тусламж байдаг эсэхийг сайтар судлах хэрэгтэй. Хүүг эмнэлгээс гарсны дараа эгч нар нь дүүгээ сайтар асрах хэрэгтэй.
- 10 настай хүүхдээ сургуулиас завсардуулах нь зөв шийдвэр биш. Хурдан морь унах нь ашигтай байж болох ч хүүхдийн хувьд их аюултай. Цолмон унаж бэртэж болно. Цолмон гэр бүлийнхээ төлөө өөрийгөө ингэж золиослох нь шударга гэж үү? Цолмонг сургуульд нь явуулах дараах арга зам байж болно: а) ээж, аав хоёр бэлэн мөнгөөр цалинждаг ажил олж хийх; б) гэр бүл газар тариалангийн ажил эрхэлж, ногоо тарьж, орлого олох; в) Солонго, Цолмон хоёр эгчдээ үнээгээ саах, гэрийн ажил хийх, тараг сүүгээ борлуулах ажилд нь туслах.
- Хүүхдүүдийн хэн нь тэтгэлэгтэй сургалтад хамрагдах хүсэлтэй байгаа талаар гэр бүлээрээ ярилцах. Хүн нэг бүрийн саналыг сонсоорой. Хамгийн хариуцлагатай бөгөөд сурах хүсэл эрмэлзэлтэй нэгнийг тэтгэлэгтэй сургалтад хамруулах нь зүйтэй.
- Мотоцикл засварт байх хооронд сүү тараг зарахдаа өөрсдийн мориор зөөж болно. Хөрш айлаас түр хугацаанд морийг нь хэрэглэж болно. Мотоциклын засвар үнэтэй бол гэрийнхээ морийг зарж болно.
- Зээлийг хэрхэн үр ашигтай ашиглах талаар гэр бүлээрээ хамтдаа хэлэлцэнэ. Зээлийг үр ашигтай хэрэглэх хэд хэдэн боломж бий. Жишээлбэл: а) Нэмж үнээ худалдаж авах, цагаан идээ боловсруулж борлуулах бизнесийг өргөжүүлэх; б) ногоо тариалах ажлыг судалж, өөрийн газар дээр хүнсний ногоо тариалах жижиг бизнесээ эхлүүлэх; в) гэр бүлийн бүх гишүүнийг цагаан идээ боловсруулж борлуулах, хүнсний ногоо тариалах бизнест хамруулах. Сайн ажиллаж, орлого нэмэгдэж эхэлбэл аав, ээж хоёр нь туслах малчны ажлаас гарч, хүүхдүүддээ илүү их цаг зав гаргаж, аз жаргалтай амьдрах болно.

Нэмэлт мэдээлэл: Гэр бүлийн хөрөнгө нөөц болон ашиг орлого

Хөрөнгө нөөц гэдэг нь хувь хүн, гэр бүл, байгууллага, улс орон дараагийн материаллаг баялаг үйлдвэрлэх эсвэл дараагийн ашиг шимийг хүртэх зорилгоор хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд зориулагдсан материал, өмч, баялгийг хэлнэ. Хөрөнгө нөөц нь материаллаг болон материаллаг бус хэлбэртэй байж болно. Тухайлбал, орон байр, газар, мал, машин тэрэг, ажлын багаж, орлого, цахилгаан, хүнсний бүтээгдэхүүн, үр тариа, түлшний мод, тарианы үр суулгац, ус, хий зэрэг материаллаг нөөцөөс эхлэн мэдлэг, боловсрол, мэргэжлийн ур чадвар, нийгмийн байдал, эрх мэдэл зэрэг материаллаг бус нөөц байж болно. Тухайлбал, хөдөөний малчин айлын үндсэн хөрөнгө нөөц нь мал, бэлчээр, ажлын багаж хэрэгсэл, үр тариа, мөнгө (материаллаг нөөц), мал маллах, ногоо тарих, цаг агаарын хүнд нөхцөлд амьдрах мэдлэг, чадвар (материаллаг бус нөөц) зэрэг болно.

Ашиг орлого гэдэг нь хөрөнгө нөөцөө ашигласнаас бий болсон үр шим буюу үр ашиг юм. Хөрөнгө нөөцийн нэгэн адил ашиг орлого нь материаллаг болон материаллаг бус хэлбэртэй байдаг. Тухайлбал, мал, ургац, орлого, хоол хүнс, хувцас, ажлын багаж хэрэгсэл зэрэг материаллаг ашиг; эрүүл мэнд, боловсрол, мэдлэг, нийгмийн байр суурь, эрх мэдэл, нэр хүнд, өөрийгөө хөгжүүлэх боломж, амралт, аз жаргал зэрэг материаллаг бус ашиг тус байж болно. Тухайлбал, газар тариалан эрхэлдэг гэр бүл нь хүнс үйлдвэрлэхэд өөрийн нөөцийг хэрэглэж, ургацаа зарж борлуулсан ашгийг хүнс авах, багаж хэрэгслээ сайжруулах, ажилчид хөлслөх (материаллаг), хүүхдүүдийнхээ сургалтын төлбөрийг төлөх (материаллаг бус) зэрэгт зарцуулдаг.

Ашиг орлого нь дараагийн ашиг орлогыг авч ирэх нөөц болж болно. Жишээлбэл:

- Чанартай хоол хүнс хэрэглэснээр хүүхдүүд гэдэс цатгалан, хүч чадалтай, эрүүл саруул байж, энэ нь сайн суралцахад нь ч нөлөөлдөг.
- Сайн, чанартай багаж хэрэгсэл нь арвин ургац хураахад хэрэгтэй.
- Хүүхэд сайн боловсрол эзэмшсэнээр ирээдүйд орлого сайтай ажил эрхлэх боломж нь нэмэгдэж, санхүүгийн аюулгүй байдал нь хангагдана.

Ихэнх хүмүүс ба гэр бүлүүд өрхийн амьжиргаагаа дээшлүүлэх зорилгоор материаллаг хөрөнгө хуримтлуулахыг хичээдэг. Орон сууц, хоол хүнс, мөнгө зэрэг материаллаг нөөц нь гэр бүлийн суурь хэрэгцээг хангахад шаардлагатай гэдгийг ойлгох хэрэгтэй. Гэхдээ бүх гэр бүлд удаан хугацааны турш сайн сайхан байдал, амьдралын чанарыг ахиулахын тулд хүүхдийн боловсрол, эрүүл мэнд, аз жаргал, гэр бүлийн эвсэг сайхан уур амьсгал зэрэг материаллаг бус хөрөнгө нөөц чухал.

Хөрөнгө нөөц болон ашиг орлогоос хүртэх, түүнд хяналт тавих

Ихэнх гэр бүлд хөрөнгө нөөцийг хүртэх ба хянах эрх нь насанд хүрэгчдэд байдаг. Тэд хүссэн үедээ хөрөнгө нөөцийг ашиглаж, хөрөнгө нөөцөө хэзээ, хэрхэн ашиглах талаар шийдвэр гаргадаг. Хүүхдүүд гэр бүлийнхээ хөрөнгө нөөцийг ашиглах, ашиг орлогоос хүртэх асуудлаар эцэг эхээсээ зөвшөөрөл авах нь түгээмэл. Жишээлбэл, сургалтын төлбөр төлөх, шинэ хувцас, тоглоом авч өгөхийг эцэг эхээсээ гуйдаг.

Хөрөнгө нөөц болон ашиг орлогыг хүртэх, хянах насанд хүрэгчдийн эрх нь тухайн соёлын зан заншил, үнэт зүйлсээсээ хамаарч ялгаатай байдаг. Зарим оронд, ялангуяа чинээлэг давхаргын

охид, эмэгтэйчүүдийн хөрөнгө нөөцийг хүртэх боломж нь эрчүүдтэй адил байдаг бол зарим оронд жендэрийн тэгш бус байдал ноёлж (тухайлбал, эмэгтэйчүүд өмч хөрөнгө өвлөх, өмчлөх эрхгүй, харин ч өөрсдөө эцгийнхээ эсвэл нөхрийнхөө өмч хэмээн тооцогддог), эмэгтэйчүүд болон охид нөөц ба ашгийг хүртэх, хянах боломжгүй буюу маш бага боломжтой байдаг.

Гэр бүл нөөц боломжоо хэрхэн ашиглаж, ашиг орлогоо хэрхэн хуваарилж байгаа нь зан заншил, соёлын үнэт зүйлсээс төдийгүй эдийн засгийн байдлаас (ажил хөдөлмөр эрхэлдэг эсэх, баян эсвэл ядуу) хамаарч ялгаатай байж болно. Нөөц боломж, ашиг орлогоос хүртэхэд ус, цахилгаан, эрүүл мэндийн үйлчилгээ, нийтийн тээврийн үйлчилгээ, боловсрол, мэргэжлийн бэлтгэл зэрэг суурь үйлчилгээг хүртэх нийгэм дэх тэгш бус байдал нөлөөлж байдаг. Хөдөө орон нутгийн гэр бүл, хот суурин газрын гэр бүлийн нөхцөл байдал ялгаатай байх нь цөөнгүй. Алслагдсан нутагт амьдарч байгаа гэр бүлүүдийн хувьд нийгмийн үйлчилгээг хүртэх боломж нь хязгаарлагдмал байх нь бий. Мөн хотод амьдардаг зарим гэр бүл ядуу зүдүү амьдрах нь бий. Ялангуяа хөдөө орон нутгаас хот руу шилжин суурьшсан эсвэл ажил эрхэлдэггүй хүмүүсийн хувьд байдал тун хэцүү.

Гэр бүлд хөрөнгө нөөц, ашиг орлого хомс байх тохиолдолд нөөц, ашиг орлогоос хүртэх, түүнд хяналт тавихад жендэрийн тэгш байдлын асуудал гарч ирдэг. Бүх хүнд хөрөнгө нөөц хангалттай байгаа үед хүн бүр нөөц, ашиг орлогоос тэгш, шударга хүртдэг. Харин нөөц хомс үед шийдвэр гаргахад төвөгтэй болж, гэр бүлийн хэн нэг нь хохирдог.

Жишээлбэл, охидуудтай харьцуулахад Монголд хөдөөгийн ядуу гэр бүлийн хөвгүүдэд сурах боломж хязгаарлагдмал байх нь бий. Учир нь тэднийг ажил хийж, гэр бүлийнхэндээ туслах үүрэгтэй гэж үздэг. Хөдөөгийн охид эрт гэр бүл болдог, зарим нь 15 нас хүрэхээсээ өмнө гэр бүл болох нь ч бий. Хүнд нөхцөлд амьдарч байгаа, олон хүүхэдтэй айл хүүхэд бүрдээ анхаарал халамж тавьж чадахгүй байна. Тэд охин хүүхдээрээ бага насны дүү нарыг нь харуулдаг. Энэ нь тэдний сурч боловсрох, хөгжих боломжийг хааж байгаа хэрэг юм. Дээрх нөхцөлийн аль аль нь охид, хөвгүүдийн хэн хэнд нь тохиромжгүй. Учир нь бие даан амьдрах ур чадвар эзэмших, ирээдүйд өөрөө орлого олж амьдрахад бүх хүүхэд сурч боловсрох, өөрийгөө хөгжүүлэх хэрэгтэй. Охид, хөвгүүд сайн боловсрол эзэмшсэнээр өөртөө болон өөрийн ирээдүйн гэр бүл, үр хүүхдүүддээ сайн сайхан ирээдүйг бүтээх боломж бүрдэнэ.

Гэр бүлийн амьжиргааг сайжруулж, амьдралын чанарыг дээшлүүлэхэд гишүүн бүр шийдвэр гаргах үйл явцад оролцох нь маш чухал. Хэдийгээр эр хүн өрхийн тэргүүн ч эмэгтэйчүүд, хүүхдүүд эрэгтэйчүүдийн нэгэн адил гэр бүлийн нөөц баялгийг хуваарилах шийдвэр гаргахад оролцох нь чухал байдаг. Учир нь гэр бүлийн сайн сайхан байдал, амьдралын чанар болон аз жаргалтай амьдрал нь хөрөнгө нөөц, ашиг орлогын шударга тэгш хуваарилалтаас хамаардаг. Аз жаргалтай гэр бүлийн гишүүд нөөц баялгийг тэгш, шударга хүртэж, өөрсдийн амьжиргаа болон ирээдүйд нь нөлөөлөх асуудлаар өөрийн санаа бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхтэй байдаг.

Хүйсийн тэгш байдал буюу жендэрийн тэгш байдал гэдэг нь эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс, охид хөвгүүд ажил, амьдралын бүх орчинд адил эрх, үүрэг, боломж, үнэлэмж, үнэлэлттэй байхыг хэлнэ. Энэ нь бүх насны эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс амьдралдаа амжилтад хүрэх боломжоор тэгш хангагдсан байх ёстой гэсэн үг юм. Энэ нь хүн бүр тэгш байж, нөөц баялгийг хүртэх, хянахад оролцож, түүнийхээ ашгаас тэгш хүртэн, хөгжилд оролцоно гэсэн үг.

Жендэрийн тэгш байдлыг дэмжинэ гэдэг нь эрэгтэй эмэгтэй хүмүүс, охид хөвгүүдэд нөөц баялгаас тэгш хүртэх боломж олгох, хүн бүрд хүндлэлтэй хандах, өөрийн нөөц бололцоог бүрэн дүүрэн нээх боломж бололцоогоор хангах, ингэснээр бүх хүний амьдралын чанар ахина гэсэн үг юм. Энэ нь эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс, охид хөвгүүд яг адилхан байна гэсэн үг биш. Хүмүүс хүйсийн ялгаанаас хамаарч өөр өөр байж болох ч эрх, үүрэг, амьдралын ижил тэгш боломжтой байна гэсэн үг юм.

Охид, хөвгүүд, эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүст хандах хандлага, тэдний хөдөлмөрийн үнэлэмж нь тухайн хүний эрэгтэй, эмэгтэй болж төрснөөс хамаарах ёс байхгүй юм. Жендэрийн тэгш байдал нь хүний болон ажиллагчдын эрхийн тухай ойлголт бөгөөд

- үүрэг хариуцлага болон боломжууд
- ажлын ачаалал, шийдвэр гаргалт, орлого

зэргийг тэгш хуваарилан, ижил үнэлэмжээр хандахыг хэлнэ.

Сэдэв 4.2 Хүүхдийн хөдөлмөр гэж юу вэ?

Агуулга

Энэ сэдвийн хүрээнд хүүхдийн ажил болон хүүхдийн хөдөлмөр мөн хүүхдийг ажиллуулахыг хүлээн зөвшөөрч болох болон болохгүй ажлууд, тэдгээрийн ялгааг ойлгож, мэдэх болно. Эхний дасгал нь хүүхдийн хөдөлмөр, хүүхдийн хөдөлмөрийн шалтгаан, түүний хор уршгийг тайлбарлана. Түүнчлэн оролцогчид хүүхдийн хөдөлмөрийн талаарх Монгол Улсын хууль тогтоомжтой танилцаж, хүүхдийн хөдөлмөрийг аажим аажмаар устгаж, тэдний ирээдүйн хөгжилд хөрөнгө оруулах нь хүүхэд, хүүхдийн амьдарч буй орон нутаг, улс орны хувьд нэн чухал болохыг ойлгох болно. Хоёр дахь дасгал нь Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийн талаар ойлголт өгөх болно. Оролцогчид хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдэд ямар төрлийн ажил хөдөлмөр ордог, аюултай ажил буюу насанд хүрээгүй хүнийг ажиллуулахыг хориглосон ажлын байрны жагсаалтын талаар мэдэх болно. Мөн хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийн хор уршиг, охид, хөвгүүдэд үзүүлэх сөрөг нөлөө, яагаад эдгээр хэлбэрийн хөдөлмөрийг устгах нь нэн тэргүүний асуудал болох талаар хэлэлцэж, ойлголтоо нэмэгдүүлнэ.

Үндсэн мэдээлэл

- Хүүхэд гэртээ өдөрт 2-оос илүүгүй цагаар гэрийн ажил хийх нь хэвийн зүйл бөгөөд хүүхдэд гэр бүлдээ туслах үүрэг хариуцлагын мэдрэмжийг төлөвшүүлнэ.
- Хүүхдийн хөдөлмөр нь хүүхэд нас, хүүхдийн хөгжих боломж, эрхэм чанарыг нь үгүйсгэж, тэдний бие бялдар, оюун ухааны хөгжилд сөргөөр нөлөөлдөг. Хүүхдийн хөдөлмөр нь хүүхдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, ёс суртахуунд заналхийлж, хүүхдийн суралцах боломжийг хязгаарладаг. Иймээс хүүхдийн хөдөлмөрийн бүх хэлбэрийг аажмаар устгах хэрэгтэй.
- Хүүхдийн хөдөлмөр нь хүнд нөхцөлд амьдарч байгаа гэр бүлүүдийн амьжиргаагаа залгуулахтай холбоотойгоор гарч ирдэг бөгөөд хүүхдийн эрүүл саруул өсөж хөгжих боломжийг нь хааж, ядуурлыг улам даамжруулдаг.
- Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэр гэдэг нь 18-аас доош насны хүүхдүүдийг өрийн барьцаанд өгөх, худалдаалах, боолчлох, биеийг нь үнэлүүлэх, садар самууны сурталчилгаа үзүүлбэрт ашиглах, зэвсэгт мөргөлдөөнд дайчлах, хар тамхи, мансууруулах бодис үйлдвэрлэх, худалдаалах зэрэг хууль бус үйл ажиллагаанд ашиглах, аюултай хүнд нөхцөлд ажиллуулах зэргийг хэлнэ.
- Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэр нь охид, хөвгүүдийн оюун ухаан, бие бялдар, сэтгэл санаа, нийгмийн хөгжилд ноцтой хор хөнөөл учруулж, цаашид сурч хөгжих боломжийг нь хаадаг.
- Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийг аль болох хурдан устгах хэрэгтэй.

Дасгалууд

- 4.2.1 Ажил хийж байгаа хүүхдүүд: Ямар ажлыг хүүхэд хийж болох, харин ямар ажлыг хүүхдээр хийлгэж болохгүй вэ?
- 4.2.2 Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд гэж юу вэ?

Холбогдох сэдвүүд

- 2.1 Хүн бүр эрхтэй
- 2.2 Хүүхдийн эрх
- 2.3 Эвлэлдэн нэгдэх миний, бидний эрх
- 4.1 Гэр бүлд хэн юу хийдэг вэ, хэний үг илүү хүчтэй вэ?
- 9.2 Амьдралын зорилгодоо хүрэхийн тулд төсөв гаргах
- 9.3 Хадгаламж болон өр төлбөрийг ухаалгаар зохицуулах
- 11.2 Хөдөлмөрлөх эрх
- 11.3 Хөдөлмөрийн эрүүл мэнд

Дасгал 4.2.1 Ажил хийж байгаа хүүхдүүд: Ямар ажлыг хүүхэд хийж болох, харин ямар ажлыг хүүхдээр хийлгэж болохгүй вэ?

Зорилго

- Хүүхдийн хийж болох, хийж болохгүй ажил хөдөлмөрийн ялгааг ойлгох
- Хүүхдийн хөдөлмөр яагаад бий болсон, охид, хөвгүүдэд ямар үр дагавартай болохыг ойлгох
- Хүүхдээр тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөр эрхлүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх нь

Зорилтот бүлэг

Хүүхэд, залуучууд, насанд хүрэгчид

Хугацаа

90 минут

Суудал зохион байгуулалт

Газарт тойргоор суух эсвэл сандал тойруулан тойргоор суух

Ашиглах материал

Самбарын цаас, самбарын үзэг, скоч

Сургалтын хэрэглэгдэхүүн

4.2.1 А: Хүүхдийн хөдөлмөртэй холбоотой таавар: Асуулт болон өгөгдөл

4.2.1 Б: Хүүхдийн хөдөлмөртэй холбоотой таавар: Хариулт болон хэлэлцүүлэг

Нэмэлт мэдээлэл: Хүүхдийн хөдөлмөр: Үндсэн ойлголтууд, тоо баримт, шалтгаан болон үр дагавар

Сургалт зохион байгуулах алхмууд

1. Танилцуулга: Хүүхдийн хөдөлмөр гэж юу вэ? – 30 минут
2. Хүүхдийн хөдөлмөртэй холбоотой таавар – 50 минут
3. Дүгнэлт – 10 минут

Бэлтгэл

- Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.2.1 А дээрх асуулт өгөгдлийг хайчилж бэлдэнэ. Оролцогчдын онцлогт тохирох 10-12 асуулт сонгоно. Бичгийг харагдуулахгүйн тулд цаасаа нугалаад ваар сав, шилэн хорго, сагс, гялгар уут зэрэгт хийж болно.
- Алхам 1-д ашиглах зорилгоор самбарын цаасыг дараах байдлаар бэлдээрэй: самбарын цаасыг 3 баганаар 2 босоо шугамаар хувааж, 2-р алхам дахь асуулт хариултын оноог хадгалахын тулд самбарын цаасыг бэлтгэнэ.
- Нэмэлт мэдээлэл болон сургалтын хэрэглэгдэхүүнтэй танилцаж, оролцогчдын орон нутаг дахь хүүхдийн хөдөлмөртэй холбоотой нөхцөл байдлын талаар нэмэлт мэдээлэл цуглуулаарай.

Алхам 1. Танилцуулга: Хүүхдийн хөдөлмөр гэж юу вэ? – 30 минут

Оролцогчдод хүүхдийн ажил болон хүүхдийн хөдөлмөр гэж юу болох, хүүхдийн хөдөлмөр нь тухайн хүүхэд болон гэр бүлд нь хэрхэн нөлөөлдөг талаар ярилцана гэдгийг хэлээрэй. Хүүхдийн хөдөлмөр гэж юу вэ, ямар ажлыг хүүхэд хийж болох, харин ямар ажлыг хийж болохгүй вэ гэсэн асуудлаар зөрүүтэй ойлголтууд гардаг гэсэн санаанаар хэлэлцүүлгээ эхлээрэй. Хүүхэд гэж хэн бэ, насанд хүрэгчдээс юугаараа ялгаатай вэ? гэж оролцогчдоос тодруулж асуугаарай. Оролцогчдоос хэд хэдэн хариулт авсны дараа тодорхойлолтыг хэлээрэй. Үүнд:

- Олон Улсын конвенц болон Монгол Улсын хуулинд 18 нас хүрээгүй хүнийг хүүхэд гэнэ гэж тодорхойлсон байдаг.

Цаашлаад хүүхэд, насанд хүрэгчдийн хооронд ямар ялгаа байдаг талаар асуугаарай. Хэд хэдэн хариулт авсны дараа доорх мэдээллийг өгөөрэй:

- Олон улсын конвенц болон Монгол Улсын хуулинд 18 нас хүрээгүй хүнийг онцгой халамж хамгаалал шаардлагатай гэж үздэг. Хүүхдүүд бие махбод болон оюун ухааны хувьд бүрэн дүүрэн хөгжиж төлөвшөөгүй байдаг учраас тэднийг 18 нас хүртэл хуулийн өмнө бүрэн хариуцлага хүлээх боломжгүй гэж үздэг. Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын стандартаар 18 нас хүрээгүй хүн бүрийг хүүхэд гэж тодорхойлдог.
- Хүүхдүүд бие махбод болон сэтгэцийн хувьд маш эмзэг, мэдрэмтгий байдаг. Монгол улсын хөдөлмөрийн тухай хуулиар (2016 оны 9 сар) 15 нас хүрээгүй тохиолдолд хүүхдээр хөдөлмөр хийлгэхийг хориглосон байдаг бөгөөд мэргэжлийн баримжаа, ажлын дадлага хийлгэх зорилгоор эцэг эх, асран хамгаалагч болон хөдөлмөрийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын зөвшөөрөлтэйгөөр хөдөлмөрийн гэрээ байгуулж болно. Насанд хүрээгүй хүнийг оюун ухааны хөгжил, эрүүл мэндэд нь харшлах хөдөлмөр эрхлүүлэхийг хориглоно. Хуулиар 16 нас хүрсэн хүүхэд ажил хийхийг зөвшөөрдөг. Харин 18 нас хүрээгүй хүүхдийг хүнд, эрсдэлтэй нөхцөлд ажиллах, ажиллуулахыг хатуу хориглодог. (Насанд хүрээгүй хүнийг ажиллахыг хориглосон ажлын байрны жагсаалт буюу Хөдөлмөрийн сайдын А/36-р тогтоолоос хараарай. <https://www.legalinfo.mn/law/details/11791>).
- 14-25 насныхныг “залуучууд” хэмээн тодорхойлдог.
- Хүүхэд, залуучууд, нөгөө талаас насанд хүрэгчдийн хоорондын ялгааг ярилцаж дүгнэлтээ хийгээрэй. 18 нас хүрээгүй бол заавал насанд хүрэгчдийн хайр халамж, хамгаалал хэрэгтэй гэдгийг тайлбарлах. Учир нь тэд бие махбод, оюун ухааны хувьд бүрэн хөгжиж гүйцээгүй байдаг.

Сургагч багшид зориулсан зөвлөгөө

Ихэвчлэн хүмүүс хүүхэд гэхээр зөвхөн сургуулийн насны хүүхэд гэж ойлгодог. Тэгвэл сургагч багш 18 нас хүрээгүй бүх хүнийг хүүхэд гэж хэлнэ гэдгийг онцгойлон тайлбарлаж өгөх нь зүйтэй. Хэрэв оролцогчид “бэлгийн бойжилт явагдаж эхэлсэн бол хүүхэд гэж хэлэхгүй” гэсэн санаа гаргавал энэ тохиолдолд дараах тайлбарыг өгөөрэй: хүүхэд насыг улс орон бүр өөр өөрөөр тодорхойлдог. Гэвч техник технологи эрчимтэй хөгжиж байгаа энэ эрин зуунд амьдарч байгаа хүүхэд, залуучууд илүү ихийг сурч, боловсорч орчин үетэйгээ хөл нийлүүлэн алхах шаардлагатай. Иймээс соёлоор нөхцөлдөх эдгээр тодорхойлолт тийм ч чухал биш байж болно.

Оролцогчид хүүхдийн тухай мөн хүүхдийн онцгой хамгааллын шаардлагын талаар тодорхой ойлголттой болсны дараа тэднээс “Бага болон ахлах насны хүүхдийн хийж гүйцэтгэдэг ажлуудын жишээ хэлнэ үү” гэж асуугаарай. Тэдний хариултуудыг самбарын цаасны эхний баганад бичээрэй. Хүүхдүүдийн хийж байгаа ажил хөдөлмөрийн жагсаалтыг нэг нэгээр нь ярилцаад, хүүхэд хийхэд тохиромжтой эсэх талаар, мөн яагаад хүүхэд энэ төрлийн ажлыг хийж болохгүй талаар ярилцана.

Оролцогчдыг жишээ гаргахыг хүсэж, түлхүүр үгийг самбарын цаасан дээр бичихийг санал болгоорой (голын баганад хүүхдийн хийж болох эсвэл хийхэд тохиромжгүй ажил хөдөлмөр, харин гурав дахь баганад шалтгааныг бичнэ). Төгс жагсаалт гаргах нь гол зорилго биш, харин 18 нас хүрээгүй хүүхдүүд ямар ажил хийж болох болон болохгүй талаар эргэцүүлж тунгаахад энэхүү үйл ажиллагааны гол зорилго оршиж байгаа юм. Хэлэлцүүлгийн үеэр эсрэг тэсрэг үзэл бодол гарах нь сайн хэрэг. Учир нь ямар ажлыг хүүхдүүд хийж болох эсвэл болохгүй нөхцөлийн талаар нухацтай бодох боломжийг оролцогчдод олгож байгаа юм.

Багийн гишүүдэд өөр нэмэх санал байхгүй бол эсвэл 15 минутын дараа хэлэлцүүлгээ дуусгаад дүгнэлт хийнэ:

- **Хүүхдийн хийж болох ажил нь** нэгдүгээрт, гэр бүлийн гишүүдэд туслах зорилгоор өдөрт дээд тал нь 2 цаг хийх гэрийн ажлууд байна. Гэхдээ эдгээр ажил нь хүүхдийн сурч боловсрох, хөгжих, эрүүл өсөж торниход нь харшилж болохгүй. Хоёрдугаарт, Олон Улсын Хөдөлмөрийн байгууллагын 138-р конвенцид заасан нөхцөлийн дагуу ахлах насны хүүхдүүд хөнгөн ажил хийж болно.
- Хүүхдийн ажил ба хүүхдийн хөдөлмөр хоёр нь ялгаатай ойлголт юм. Хүүхдийн ажил нь эрүүл мэндэд тустай бөгөөд хүүхдийн хүмүүжилд чухал байр суурь эзэлдэг. Учир нь тэдэнд гэр бүлийн болон ажил хөдөлмөрийн хариуцлага гэж юу болох тухай ойлгуулж өгдөг. Харин хүүхэд хөдөлмөр эрхлэх нь тийм ч хүсээд байхаар зүйл биш юм. Учир нь хүүхдийн хөдөлмөр нь тэдний сурч боловсрох, өөрийгөө хөгжүүлэх боломжийг хаадаг.
- **Хүүхэд хийхийг хүлээн зөвшөөрч болохгүй ажил:** олон улсын болон тухайн улс орны хөдөлмөрийн хуулинд хүүхдийн ажил хөдөлмөр эрхэлж болох заасан наснаас доош насны хүүхдүүдийн эрхлэх эдийн засгийн болон үйлдвэрлэлийн ажил хөдөлмөр болон хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд, хүнд аюултай ажил хөдөлмөр.
- Хүүхэд хөдөлмөр эрхлэх нь тэдний эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, ёс суртахуунд сөргөөр нөлөөлж, сурч боловсроход нь саад учруулдаг.
- **Хүүхдийн хөдөлмөр нь хүүхэд нас, хөгжих боломж, эрхэм чанарыг нь үгүйсгэж**, тэдний бие бялдар болон оюун ухааны хөгжилд нь сөргөөр нөлөөлдөг тул түүнийг устгах хэрэгтэй.
- Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын 182-р Конвенцын 3-р зүйлд Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийг тодорхойлсон. Үүнд:

- Боолчлолын бүх хэлбэрүүд, түүнтэй төстэй практикууд
- Хүүхдийг худалдах
- Хүүхдийг өрийн барьцаанд өгөх
- Албадан хөдөлмөр эрхлүүлэх
- Зэвсэгт мөргөлдөөнд дайчлах
- Хүүхдийг биеэ үнэлэх, садар самуун сурталчилгааны үйлдвэрлэл буюу садар самуун үзүүлбэрт ашиглах, зуучлах, санал болгох ('бэлгийн мөлжлөг)
- Мансууруулах бодис үйлдвэрлэх, хил дамнуулан худалдах зэрэг хууль бус үйл ажиллагаанд ашиглах, зуучлах, эсвэл санал болгох
- Үйл ажиллагааны мөн чанар үр дагаврын хувьд хүүхдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, зан суртахуунд хохирол учруулахуйц ажлууд орно. ('аюултай ажил).

Сургагч багшид зориулсан зөвлөгөө

"Хүүхдийн хөдөлмөр" гэдэг үг хэллэг хэрэглэхээс зайлсхийгээрэй. Энэ үг хэллэгийг зарим үед хүүхдийн эдийн засгийн үйл ажиллагааг тэмдэглэхэд ашигладаг. Гэхдээ тэрхүү үйл ажиллагаа нь хүүхдийн хөдөлмөр биш байдаг. Гэсэн хэдий ч олон хэлээр "ажил" болон "хөдөлмөр" гэдэг ойлголтууд ижил төстэй учраас төөрөгдөл үүсгэдэг.

Хэрвээ ярилцлагын үед хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд дурдагдаж эхэлбэл тэдгээрийг товч дурдаад, энэ дасгалын дараагийн алхмууд болон дараагийн дасгалаар хэлэлцэх болно гэдгийг хэлээрэй.

Алхам 2 Хүүхдийн хөдөлмөртэй холбоотой таавар – 50 минут

5-6 оролцогч нэг баг болоод тойрон суухыг хүснэ. Тэдэнд хүүхдийн хөдөлмөртэй холбоотой таавар таалгана гэж хэлээрэй. Энэхүү дасгалыг ажилласнаар тэд хүүхдийн хөдөлмөр гэж юу вэ, 18 нас хүрээгүй хэдэн хүүхэд дэлхийн хэмжээнд болон Монгол улсад хөдөлмөр эрхэлж байна вэ, яагаад хүүхдүүд хөдөлмөр эрхэлдэг вэ, хүүхдийн хөдөлмөр хүүхдийн хувьд ямар үр дагавартай байх вэ гэдэг талаар мэдэх юм. Баг бүр өөрийн гэсэн дугаартай эсвэл нэртэй байна гэдгийг хэлнэ.

Сургагч багшид зориулсан зөвлөгөө

Дасгалын дүрмийн дагуу оролцогчид тусгайлан бэлтгэсэн хайрцагнаас асуултуудыг сугална. Хэрэв та асуултуудын дараалалд хяналт тавихыг хүсвэл нэг сургагч багш асуултыг нэг нэгээр нь уншиж, нөгөө сургагч багш оноо өгөх ажиллагааг хариуцаж болно.

Тааврын дүрмийг тайлбарлана: Үүнд:

- Өрөөний голд асуултыг цаасан дээр бичиж хуйлаад хийсэн хайрцгийг байрлуулсан байна.
- Багууд ээлжлэн хайрцагнаас нэг цаас сугалж асуултыг чангаар уншина. Багийн гишүүд ээлж дараалан асуултыг сугалж уншина.

- Асуултууд таны бодож олж чадах хамгийн сайн хариултыг шаардана. Заримдаа ганцхан хариулт зөв байж болно. Заримдаа хэд хэдэн хариулт зөв байж болно. Зөв хариулт бүрд нэг оноо өгнө. Өгөгдлүүд үнэн эсвэл худал байж болно. Заримдаа өгөгдөл нь тодорхой нөхцөлөөс хамааран аль аль нь ч байж болно. Тиймээс сайн бодож эргэцүүлээрэй.
- Зарим үед сургагч багш нэмэлт асуулт асууж болно. Энэ бол хүн бүр олон оноо авах боломж юм. Хариулахыг хүсэж байвал гараа өргөж ээлж дарааллаар хариулна. Хэрэв хэн нэг нь түрүүлж зөв хариулт өгвөл гараа буулгаарай. Танд хариулах боломж гарах болно.
- Хайрцагнаас асуулт сугалсан багийн гишүүн болон түүний баг эхлээд хариулна. Багийн гишүүд хоорондоо ярилцаж зөвлөлдөж, аль хариултыг сонгохоо хамт шийднэ. Хэрэв тэд хариултаа мэдэхгүй бол таах боломжтой.
- Үүний дараа бусад багууд санал нийлж эсвэл нийлэхгүй байгаагаа хэлж эсвэл өөр хариултууд санал болгож болно.
- Дараа нь сургагч багш зөв хариултыг өгч, асууж тодруулах зүйл байвал багийн хэлэлцүүлэг хийж багуудын оноог тавина.

Бүгд дүрмээ ойлгосны дараа эхний багийг урьж асуулт хариултыг эхлүүлээрэй (жишээлбэл, хамгийн ахмад эсвэл залуу оролцогчдыг эхлээд, дараа нь бусад баг гэх мэт цагийн зүүний дагуу явна). Багийн нэг гишүүн нэг асуулт сугалж чангаар уншина. Шаардлагатай бол асуулт хариултын тааврын дүрмийг оролцогчдод сануулж, бие биенээ сонсохыг сануулаарай. Хэлэлцүүлгийн явцад багууд бие дааж хариулахыг дэмжээрэй. Багийн гишүүд хариултаа хэлж чадахгүй байвал чиглүүлж болно. Зөв хариулт бүрд оноо өгч, хүснэгтэд тэмдэглэнэ (Сургалтын Хэрэглэгдэхүүн 4.2.1 Б-г харна уу). Дараагийн асуултаа асуухын өмнө зөв хариултыг өгч, хэлэлцээрэй. Таавар таах үйл ажиллагааг чөлөөтэй зохион байгуулаарай. Энэ бол шалгалт биш. Аль болох түргэн ажиллана. Гэхдээ зөв хариултыг заавал хэлэлцэж, зөв хариулт, зөв санааг урамшуулж оноо өгнө.

Ойролцоогоор 30-40 минутын дараа асуулт хариултаа зогсоож, аль баг хамгийн өндөр оноо авсан болохыг тооцоорой. Ялсан баг болон бусад бүх оролцогчдод баяр хүргээрэй. Оролцогчдоос асуух асуулт байгаа эсэхийг асууж, нэмэлт мэдээлэлд өгөгдсөн зааварчилгааны дагуу асуултуудад хариулаарай.

Алхам 3 Дүгнэлт – 10 минут

Хичээлийн дүгнэлтийг хийгээрэй:

- Мал маллах эсвэл гэр бүлийнхээ хэн нэгэнд тусалж ажил хийх, анхаарал халамж үзүүлэх, гэр бүлдээ дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор хөнгөн ажил эрхлэх нь (хичээлдээ явахаас өмнө болон хичээлийн дараа, амралтын үеэр) хэвийн үзэгдэл юм. Энэ нь охид хөвгүүд өсч хөгжихөд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг бөгөөд хүүхдэд хариуцлагатай иргэн болж төлөвшихөд чухал ач холбогдолтой. Харин хүүхдүүд ажлыг өдөрт 2 цагаас илүү хугацаагаар хийх ёсгүй бөгөөд эс тэгвээс энэ нь тэдний сурч боловсрох, амрах, тоглох, нийгмийн үйл ажиллагаанд оролцох, хөгжихөд нь саад учруулна.
- Хөдөлмөр эрхлэх хамгийн бага наснаас доош насны бүх хүүхдүүд эрүүл мэнд, бие бялдар, сэтгэцийн болон нийгмийн хөгжилд нь хор хөнөөлтэй, тэдний боловсрол, сургалтад нөлөөлөх хөдөлмөр эрхлэхээс хамгаалагдах эрхтэй.
- Хүүхдийн хөдөлмөр нь эцэг эхчүүд болон хүүхдүүдийн хувьд ядуу зүдүү амьдрал эсвэл гэр бүлийн зөрчлөөс ангижрах нэг арга зам нь болж болно. Ядуурал нь хүүхдийн хөдөлмөрийн гол шалтгаан боловч хүүхдээрээ хөдөлмөр эрхлүүлж байгаа нь хүүхдийн ирээдүйн сайн сайхан байдлыг хулгайлж байгаа хэрэг юм.

Ажил хийж байгаа хүүхдүүд: Ямар ажлыг хүүхэд хийж болох, харин ямар ажлыг хүүхдээр хийлгэж болохгүй вэ?

- 18 нас хүрээгүй бүх хүүхдийг хамгаалах ёстой бөгөөд ОУХБ-ын 182-р конвенцид тусгагдсан, насанд хүрээгүй хүмүүст хориглосон ажлын жагсаалт болон Хөдөлмөрийн сайдын А/36 тоот тушаалаар баталсан “Насанд хүрээгүй хүнийг ажиллуулахыг хориглосон ажлын байрны жагсаалт”-д орсон хүүхдийн хөдөлмөр, ялангуяа хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийг устгах талаар хүчин чармайлт гаргах хэрэгтэй.

Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.2.1 А: Хүүхдийн хөдөлмөртэй холбоотой таавар: Асуулт болон өгөгдөл

Асуулт болон өгөгдлийн жагсаалт:

1. Хичээлээ тараад хүүхдүүд өдөрт 2 цаг орчим гэр бүлийнхэндээ тусалж ажиллах нь зөв бөгөөд хүүхдэд хэрэгтэй. (Ө)
2. Монголд ажил эрхлэх насны доод хязгаар хэд вэ? (А)
3. Хүүхдүүд насанд хүрэгчдийн адил бүх төрлийн ажил хийх боломжтой. (Ө)
4. Дэлхийд 18 нас хүрээгүй хэдэн хүүхэд хөдөлмөр эрхэлж байна вэ? (А)
5. Монгол улсад 18 хүртэлх насны 20 хүүхэд тутмын нэг нь хүүхдийн хөдөлмөр эрхэлж байна. (Ө)
6. Хүүхэд хичээлээ байнга тасалж, гэр бүлдээ туслахын тулд өдөрт 4 цагийн турш мал маллах нь хүүхдийн хөдөлмөр үү? (А)
7. Хүүхдүүд сургуулиа орхиж, эцэг эхдээ тусалж мөнгө олох нь сайн хэрэг. (Ө)
8. Хүүхдүүд ажил хийх эсэхээ өөрсдөө шийдэх ёстой. (Ө)
9. 15-аас дээш насны хүүхэд мэргэжлийн чиг баримжаа, ажлын дадлага хийх зорилгоор ажил хийж буй тохиолдолд зөвшөөрөл авах шаардлагатай юу? (А)
10. Монгол Улсад хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдийн дийлэнх нь хурдны морь унадаг. (Ө)
11. Монгол Улсад хөвгүүд охидоос илүү хөдөлмөр эрхэлдэг (Ө)
12. Хүүхдийн гэрийн ажил гэж юу вэ? (А)
13. Хүүхдүүд ажил хийснийхээ хөлсийг ямагт авдаг (Ө)
14. Монгол улсад охидууд хөвгүүдийг бодвол гэрийн ажилд илүү их хариуцлага хүлээдэг (Ө)
15. Олон хүүхэд сургуульд явахын оронд ажиллаж байгаа нь зөв (Ө)
16. Хүүхдүүд ажил хийх шалтгаан нь юу вэ? (А)
17. Яагаад ажил олгогчид хүүхдийг ажиллуулдаг вэ? (А)
18. 16-17 насны хөвгүүд хүч чадалтай, бяртай учраас уул уурхай, барилга зэрэг аюултай ажил хийхийг зөвшөөрдөг (Ө)
19. Монголд охид, хөвгүүдийн хэн нь илүү аюултай ажил хийдэг вэ? (А)
20. Охидууд хөвгүүдээс илүү бие махбод, сэтгэл санаа болон бэлгийн мөлжлөгт өртөмтгий байдаг (Ө)
21. Монгол улсад хөдөө орон нутагт, хот суурингаас хоёр дахин илүү хүүхэд хөдөлмөр эрхэлдэг (Ө)
22. Хүүхдийн хөдөлмөр хүүхдэд хэрхэн хор хөнөөл учруулдаг вэ (ерөнхийдөө)? (А)
23. Хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдэд бие махбодын хувьд ямар хор хохирол учирч болох вэ? (А)
24. Хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдэд сэтгэл зүйн хувьд ямар хор хохирол учирч болох вэ? (А)

Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.2.1 Б: Хүүхдийн хөдөлмөртэй холбоотой таавар: Хариулт болон хэлэлцүүлэг

Зааварчилгаа: Сургалтын энэхүү хэрэглэгдэхүүн нь асуулт, өгөгдлийн хариулт болон хэлэлцүүлэг хийхэд зориулсан мэдээллийг тусгасан болно.

1. Хичээлээ тараад хүүхдүүд өдөрт 2 цаг орчим гэр бүлийнхэндээ тусалж ажиллах нь зөв бөгөөд хүүхдэд хэрэгтэй. (Ө)

Хариулт: Зөв (зөв хариултын нэг оноо)

Мэдээлэл: Хүүхдэд өдөрт тоглох, сурах, унтах цаг гарч байгаа бол хичээлээ тарсны дараа гэр бүлдээ туслах нь сайн хэрэг. Үүнийг “хүүхдийн ажил” гэж тооцдог бөгөөд энэ нь тэдэнд хөдөлмөрийн хүмүүжил олгож, хариуцлагатай зан чанарыг суулгадаг.

2. Монголд ажил эрхлэх насны доод хязгаар хэд вэ? (А)

Хариулт: 15 нас

Мэдээлэл: Монгол Улсын Хөдөлмөрийн тухай хуульд (2016 онд хүчин төгөлдөр болсон нэмэлт өөрчлөлтүүд) 15-аас доош насны хүүхэд ажиллахыг хориглодог. Энэхүү хууль нь 1973 оны ОУХБ-ын хөдөлмөр эрхэлж болох насны доод хязгаарын тухай конвенц (№ 138)-ын дагуу 2002 онд соёрхон батлагдсан.

3. Хүүхдүүд насанд хүрэгчдийн адил бүх төрлийн ажил хийх боломжтой. (Ө)

Хариулт: Буруу

Мэдээлэл: Хүүхдүүдэд онцгой хамгаалал хэрэгтэй. Хүүхдүүд бие бялдар болон оюун санааны хувьд бүрэн хөгжөөгүй байдаг учраас насанд хүрэгчидтэй адил хуулийн бүрэн эрх эдэлдэггүй. Ялангуяа бага насны хүүхдүүд эмзэг, мэдрэмтгий, ажил хөдөлмөр хийхэд бэлэн биш байдаг тул бие махбодын болон сэтгэл санааны хохирол амсдаг.

4. Дэлхийд 18 нас хүрээгүй хэдэн хүүхэд хөдөлмөр эрхэлж байна вэ? (А)

Хариулт: 2016 оны статистик мэдээгээр дэлхий даяар 5-17 насны 151 сая гаруй хүүхэд¹³ буюу арван хүүхэд тутмын нэг нь хүүхдийн хөдөлмөр эрхэлж байжээ.

Мэдээлэл: Энэхүү тоо баримт нь эх сурвалжаас хамаарч өөр өөр байж болно. 2012 оны байдлаар энэ тоо 168 сая буюу 10 орчим хувь байжээ.¹⁴ (Хамгийн ойр тоо хэлсэн баг нь оноо авна)

5. Монгол улсад 18 хүртэлх насны 20 хүүхэд тутмын нэг нь хүүхдийн хөдөлмөр эрхэлж байна. (Ө)

Хариулт: Буруу

Мэдээлэл: 2011-2012 онд хийгдсэн Хүүхдийн хөдөлмөрийн судалгаагаар 5-17 насны эдийн засгийн үйл ажиллагаа буюу ажил эрхэлж буй 93.968 хүүхдийн 46.3 хувь буюу 43545 хүүхэд хөдөлмөр эрхэлж байна. Өөрөөр хэлбэл судалгаанд хамрагдсан 5-17 насны нийт хүүхдийн 7.4 хувь нь хөдөлмөр эрхэлж байна. Харин 2013 он болон 2018 онд хийсэн Хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдүүд судалгаагаар 6 хүүхэд тутмын 1 нь буюу 17 хувь нь ажил хийдэг гэсэн байна.¹⁵

¹³ 2017 Global Estimates of Modern Slavery and Child Labour, Regional Brief for Asia and the Pacific (Alliances 8.7), p. 2.

¹⁴ Global Child Labour Trends 2008-2012 (ILO: Geneva, 2013).

¹⁵ National Statistical Office of Mongolia and ILO, Report of National Child Labour Survey 2011-2012, 2013; NSO, Social Indicator Sample Surveys, 2013, 2018.

6. Хүүхэд хичээлээ байнга тасалж, гэр бүлдээ туслахын тулд өдөрт 4 цагийн турш мал маллах нь хүүхдийн хөдөлмөр үү? (А)

Хариулт: Тийм, (15-аас доош насны хүүхэд бол).

Мэдээлэл: “Хүүхдийн хөдөлмөр” гэсэн тодорхойлолт нь хүүхдийн наснаас хамаарна:

- 5 - 11 насныхан дор хаяж нэг цаг “эдийн засгийн ажил”, долоо хоногт 28 цаг “гэрийн ажил” (өдөрт 4 цаг) эсвэл аюултай нөхцөлд ажилладаг бол.
- 12-14 насныхан дор хаяж нэг цаг «эдийн засгийн ажил», долоо хоногт 28 цаг гэрийн ажил (өдөрт 4 цаг) эсвэл аюултай нөхцөлд ажилладаг бол.
- 15-17 насныхан дор хаяж 43 цаг эдийн засгийн болон цалингүй гэрийн ажил хийж эсвэл аюултай нөхцөлд ажилладаг бол.

“Эдийн засгийн үйл ажиллагаа” гэдэг нь өрхөөс гадуур эсвэл өрхийн аж ахуй болон бизнест хөлстэй, хөлсгүй хийсэн ажил, харин “гэрийн ажил” нь хоол хийх, гэрээ цэвэрлэх, хүүхэд асрах, түлээ, модоо бэлтгэх, ус авах гэх мэт ажлыг хэлнэ.

7. Хүүхдүүд сургуулиа орхиж, эцэг эхдээ тусалж мөнгө олох нь сайн хэрэг. (Ө)

Хариулт: Буруу

Мэдээлэл: Хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлт нь хүүхдийг боловсролоос хөндийрүүлдэг бөгөөд жил бүр сургуулиа орхиж буй хүүхдийн тоо нэмэгдсээр байна. Хэдийгээр амьдралын нөхцөл байдлаас шалтгаалан хүүхдүүд хөдөлмөр эрхэлж байгаа ч энэ нь богино хугацаанд л гэр бүлдээ тусалж байгаа хэрэг бөгөөд цаашид тухайн гэр бүл ядуу хэвээрээ л байх болно. Харин сургуульд сурч боловсрол эзэмших нь хүүхдийн ирээдүйн амьдралд маш чухал хөрөнгө оруулалт хийж байгаа хэрэг бөгөөд ядуурлаас гарах үндсэн нөхцөл байх болно.

8. Хүүхдүүд ажил хийх эсэхээ өөрсдөө шийдэх ёстой. (Ө)

Хариулт: Буруу

Мэдээлэл: Энэ нь яагаад буруу болохыг оролцогчдоос тодруулж асуугаарай. Дараах хариултуудад оноо өгнө. Хүүхдүүд өөрсдөө сонголт хийж болох ч тэд өөрсдийгөө “бүхнийг чадна” гэдэгт итгэлтэй байдаг. Тэд өөрсдөд нь юу ч хор хөнөөл учруулахгүй, ажил хийх нь тийм ч том асуудал биш гэж бодож магадгүй юм. Зарим тохиолдолд хүүхдүүд гэр бүлдээ туслахын тулд ажил хийх ёстой гэж боддог. Эсвэл хүчирхийлэл, гэр бүлийн асуудлаас ямар ч хамаагүй аргаар зугтахыг хүсэж болно. Гэхдээ хүүхдүүд хүүхдийн хөдөлмөрийн зарим хэлбэрийн дунд болон урт хугацааны хортой үр дагаврыг төдийлөн ойлгодоггүй.

9. 15-аас дээш насны хүүхэд мэргэжлийн чиг баримжаа, ажлын дадлага хийх зорилгоор ажил хийж буй тохиолдолд зөвшөөрөл авах шаардлагатай юу? (А)

Хариулт: Тийм.

Мэдээлэл: 2016 оны хөдөлмөрийн тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн дагуу 15 настай хүүхдүүд эцэг эх/асран хамгаалагч, засаг захиргааны зөвшөөрөлтэйгөөр мэргэжлийн сургалт, дадлага хийх гэрээ байгуулж болно.

10. Монгол Улсад хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдийн дийлэнх нь хурдны морь унадаг. (Ө)

Хариулт: Буруу

Мэдээлэл: Олон хөвгүүд морь унаж уралддаг ч Монгол улсын ихэнх хүүхдүүд хөдөө аж ахуйн салбарт буюу цалин хөлсгүйгээр өрхийн мал аж ахуйн ажилд тусалдаг. Өрхийн мал ахуйдаа тусалж байгаа нь хүүхдийн хөдөлмөрийн хэлбэр бөгөөд учир нь хүүхдүүд сургуулиасаа завсардаж эсвэл сургуульдаа явж байгаа ч өөрийгөө хөгжүүлэх, хичээлээ давтах, амрах, тоглох цаггүйгээр бүх л өдөржингөө ажилладаг. Мөн хүүхдүүд уул уурхай, барилга, зах, дэлгүүр гудамж, хогийн цэг зэрэг маш олон салбарт хөдөлмөр эрхэлж байна.

11. Монгол улсад хөвгүүд охидоос илүү хөдөлмөр эрхэлдэг (Ө)

Хариулт: Үнэн

Мэдээлэл: Хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар 2011-2012 оны судалгаагаар манай улсад хөдөлмөр эрхэлдэг 43,545 хүүхдийн 60.2 хувь нь хөвгүүд байжээ. 2018 оны нийгмийн үзүүлэлтийн түүвэр судалгаагаар 5-17 насны хөвгүүдийн 20 хувь (5 хүүхдийн нэг нь), харин охидын 13 хувь (8 хүүхэд тутмын нэг нь) хүүхдийн хөдөлмөр эрхэлж байжээ.

12. Хүүхдийн гэрийн ажил гэж юу вэ? (А)

Хариулт: Хүүхдүүд хичээлийн бус цагаар гэр бүлийн гишүүд болон өрхийн ажилдаа туслах зорилгоор хийж буй ажлууд орно.

Мэдээлэл: Тодруулах асуултууд асуугаарай. Гэрийн ажлыг хөвгүүд, охидын хэн нь ихэвчлэн хийдэг вэ? Ихэнхдээ охидууд хийдэг. Яагаад гэрийн ажлыг ихэвчлэн охид хийдэг вэ? (Дараах хариулт бүрт нэг оноо өгнө). Гэрийн ажлыг ихэвчлэн эмэгтэйчүүд, охидын ажил гэж үздэг, гэрийн ажил хийх чадвар нь эмэгтэй хүнд төрөлхийн байдаг, зөвхөн эмэгтэйчүүдийн үүрэг гэх мэт хэвшмэл ойлголтууд байдаг. Охидууд ажлын байранд ажил хийхээс айлд ажил хийх нь аюулгүй гэж олон эцэг эх үздэг. Гэрийн ажилд ямар аюултай ажил орох вэ? Дараах хариулт бүрт нэг оноо өгнө: Ажиллах цаг нь хэт урт, тусгаарлагдмал орчинд ажиллах, хүүхдийн насанд тохироогүй хүнд хүчир ажил, ажил олгогч өрхийн гишүүдийн бэлгийн болон бусад төрлийн хүчирхийлэл.

13. Хүүхдүүд ажил хийснийхээ хөлсийг ямагт авдаг (Ө)

Хариулт: Худал

Мэдээлэл: Зарим тохиолдолд хүүхдүүдийг унтах газар, хоол хүнсээр хангадаг. Зарим үед тэд цалин авдаг. Тэд мөн гэр бүлийнхээ өрийг төлөхийн тулд ажиллаж, өөрөө ямар ч цалин авах боломжгүй байдаг. Энэ тохиолдолд хүүхдийг өрийн төлөөс болгож байгаа нь яг л боолчлол шиг бөгөөд хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийн нэг гэж үздэг.

14. Монгол улсад охидууд хөвгүүдийг бодвол гэрийн ажилд илүү их хариуцлага хүлээдэг (Ө)

Хариулт: Үнэн

Мэдээлэл: Ер нь охид хоол хийх, цэвэрлэгээ хийх, дүү нараа халамжлах, түлээ хураах, ус авах зэргээр илүү ачаалал үүрдэг. Тэд гэрийн ажил хийхэд хөвгүүдээс илүү олон цаг зарцуулдаг. 5-14 насны охидын 11% нь долоо хоногт 20 гаруй цагаар гэрийн ажил хийдэг¹⁶

¹⁶ ILO Brief: Child Labour, Mongolia, 2016.

15. Олон хүүхдэд сургуульд явахын оронд ажиллаж байгаа нь зөв (Ө)

Хариулт: Буруу

Мэдээлэл: Хүүхэд аливаа хөдөлмөрийн хэлбэрээс хамгаалагдаж, сурч боловсрох эрхтэй. Зарим оролцогчид хүүхдийн хөдөлмөрийг тийм ч муу зүйл биш гэж үзэж болох юм. Хэрвээ хүүхдүүд ажил хийхгүй бол өөрсдөө болон гэр бүл нь хүнд нөхцөлд орно гэж хэлж магадгүй.

Зөвлөмж: Хүүхдийн хөдөлмөрийг яагаад зогсоох ёстой, мөн бүх хүүхдүүд ямар ч нөхцөл байдалд байсан тоглох, сурч боловсрох, гэр бүлийнхнийхээ хайр халамжийг эдлэх эрхтэй гэдэг талаар ярилцаарай.

16. Хүүхдүүд ажил хийх шалтгаан нь юу вэ? (А)

Хариулт: Ядуурал

Буруу хариулт: Соёл; хүүхдийн үүрэг

Мэдээлэл: Ядуурал бол хүүхдүүд хөдөлмөр эрхлэх хамгийн гол шалтгаан юм. Ядуу өрхүүдэд орлого хэрэгтэй. Ядуу өрхүүд орлогынхоо ихэнх хэсгийг хоол хүнс болон ойр зуурын бусад хэрэгцээнд зарцуулдаг тул хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдийн олсон орлого нь тэдний амьдралд чухал нөлөө үзүүлдэг. Монгол улсад хөдөө орон нутагт ажиллаж буй хүүхдүүдийн 69 хувь нь гэр бүлийн орлогод хувь нэмрээ оруулахаар ажилладаг. Хүнд нөхцөлд амьдарч, ажил хөдөлмөр эрхэлдэг хүүхдүүд том болоод ч ядуу зүдүү амьдрах эрсдэлтэй учраас хүүхдийн хөдөлмөрийг ашиглах нь ядуурлыг бий болгодог.

17. Яагаад ажил олгогчид хүүхдийг ажиллуулдаг вэ? (А)

Хариулт: Удирдахад хялбар

Буруу хариулт: Хүүхдийн хөдөлмөр хямд төсөр, хүүхдүүд онцгой чадвартай

Мэдээлэл: Хамгийн түгээмэл тайлбар бол хүүхдүүд хямд өртөгтэй, хурдан, шалмаг, хараа хурц гэсэн тайлбар байдаг. Гэсэн хэдий ч эдгээр тайлбар буруу юм. Үндсэндээ хүүхдүүд өөрсдийн эрхийн талаар мэдлэг багатай, шаардлага багатай, дуулгавартай, итгэлтэй, ажлаа орхих магадлал бага байдаг тул хүүхдүүдийг удирдахад хялбар байдаг.

Зөвлөмж: Хүүхдийн хөдөлмөрийн эрэлтийг илүү нарийвчлан авч үзэх (Нэмэлт мэдээллээс үзнэ үү).

18. 16-17 насны хөвгүүд хүч чадалтай, бяртай учраас уул уурхай, барилга зэрэг аюултай ажил хийхийг зөвшөөрдөг (Ө)

Хариулт: Буруу. 18-аас доош насны хүүхдийг амь нас, эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, хөгжилд нь хортой ажил хийхийг хориглосон. Уул уурхай болон барилгын ажил нь аюултай ажлын тоонд ордог.

Мэдээлэл: Хөдөлмөрийн сайдын А/36 тоот тушаалаар насанд хүрээгүй хүнийг ажиллуулахыг хориглосон ажлын байрны жагсаалтыг шинэчлэн баталсан. Үүнд: уул уурхай, бүтээн байгуулалтаас гадна ой, ан агнуур, мал мах нядалгаа, аюултай химийн бодис, тэсэрч дэлбэрэх эсвэл шатамхай материалтай холбоо бүхий ажлын байр, зочид буудал, шөнийн цэнгээний газар, архи согтууруулах ундаа хэрэглэдэг газар зэрэг шоу, зугаа цэнгэлийн ажил, 11-р сарын 1-ээс 5-р сарын 1-ний хоорондох морин уралдаан, массажны үйлчилгээ, мөрийтэй тоглоом, сэтгэцийн эрүүл мэндийн ажилтан эсвэл халдварт өвчтэй хүмүүст зориулсан үйлчилгээний ажил

орно (Дэлгэрэнгүйг Дасгал 4.2.2, Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд Нэмэлт мэдээллээс үзнэ үү) .

19. Монголд охид, хөвгүүдийн хэн нь илүү аюултай ажил хийдэг вэ? (А)

Хариулт: Хөвгүүд.

Мэдээлэл: Аюултай ажил, хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүд: [1] аюултай ажил хийж буй 5-17 насны хүүхдүүд (Монгол Улсын хуульд насанд хүрээгүй хүмүүст хориотой ажил, мэргэжлийн жагсаалт байгаа); [2] аюултай ажилд тооцогдоогүй ажил хийж байгаа ч долоо хоногт 43 цагаас илүү ажиллаж байгаа 5-17 насны хүүхдүүд хамаарна.

Ерөнхийдөө Монголд хөвгүүд охидоос илүү хүнд ажил хийдэг. 2011-2012 оны улсын хэмжээнд хийсэн судалгаагаар аюултай ажил эрхэлдэг 10,398 хүүхдээс 10 хүүхдийн 8 нь хөвгүүд, 84.3 хувь нь 15-17 насны хүүхдүүд байжээ. Хагасаас илүү хувь нь барилгын болон уул уурхайн салбарт аюултай ажил хийдэг байна. Малчин хөвгүүд цаг агаарын эрс тэс уур амьсгалтай нөхцөлд ажиллаж, унаач хөвгүүд нас барах, бэртэж гэмтэх эрсдэл ихтэй байдаг.

20. Охидууд хөвгүүдээс илүү бие махбод, сэтгэл санаа болон бэлгийн мөлжлөгт өртөмтгий байдаг (Ө)

Хариулт: Үнэн

Мэдээлэл: Монгол улсад аюултай ажил, хөдөлмөр эрхэлдэг хөвгүүд илүү их байдаг ч охид бэлгийн хүчирхийлэлд өртөх өндөр эрсдэлтэй байдаг. Ихэнх охид гэртээ болон өөрийн амьдарч буй орчиндоо эсвэл бусдын гэрт ажиллаж байхдаа бэлгийн дарамт, хүчирхийллийн золиос болдог. Хөвгүүдтэй харьцуулахад охид илүү хамгаалагдсан орчинд амьдардаг. Ялангуяа хөдөө орон нутагт охид эрт гэр бүл болох тохиолдлууд байдаг. Охид, хөвгүүд бэлгийн харилцаанд эрт орох нь бэлгийн замын халдварт өвчнөөр өвчлөх эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг.

Зөвлөмж: Хөвгүүд мал маллах, барилга дээр ажиллах, уул уурхайд ажиллах, морин уралдаанд оролцох гэх мэт хөдөлмөрийн мөлжлөгт илүү өртөмтгий байдаг хэмээн оролцогчид маргаж магадгүй юм. Хэлэлцүүлгийг дэмжиж, хүүхдүүд насанд хүрэгчдийн хэлснийг үг дуугүй дагаж, хүлээн зөвшөөрдөг учраас охид, хөвгүүдийн хэн хэн нь хүчирхийлэл, дарамт мөлжлөгт өртөмтгий байдаг гэдгийг хэлээрэй. Тэгсэн ч охид хамгаалалт ихтэй орчинд өсдгийн улмаас хөвгүүдийг бодвол илүү эмзэг байдаг бөгөөд бие физиологийн хувьд хүч султай, дарамт хүчирхийллээс өөрийгөө хамгаалах чадвар султай байдгийг тайлбарлаарай.

21. Монгол улсад хөдөө орон нутагт, хот суурингаас хоёр дахин илүү хүүхэд хөдөлмөр эрхэлдэг (Ө)

Хариулт: Үнэн

Тайлбар: 2018 оны нийгмийн үзүүлэлтийн түүвэр судалгаагаар хөдөөгийн хүүхдүүдийг хотын хүүхдүүдтэй харьцуулахад хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн тохиолдол хоёр дахин их байна (27 %, 11%).

22. Хүүхдийн хөдөлмөр хүүхдэд хэрхэн хор хөнөөл учруулдаг вэ?

Хариулт: Боловсрол эзэмших эрхийг зөрчиж, оюун ухаан болон бие бялдрын хөгжилд сөргөөр нөлөөлж ядууралд орох эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг.

Буруу хариулт: Хор хөнөөлгүй; залуу насандаа мөнгө олох хэрэгтэй

Зөвлөмж: Хүүхдийн хөгжилд гарах сөрөг үр дагаврыг нарийвчлан ярилцаарай (Нэмэлт мэдээлэл харна уу).

23. Хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдэд бие махбодын хувьд ямар хор хохирол учирч болох вэ?

Хариулт: Хөдөлмөрийн аюултай хүчин зүйлийн нөлөөллөөр өсөлт зогсох, биеийн галбир гажих, өвчлөл, бэртэл гэмтэл (бусад хариулт байж болно)

Буруу хариулт: Ямар нэгэн хор хохиролгүй

Зөвлөмж: Илүү нарийвчлан ярилцана уу (Нэмэлт мэдээлэл харна уу).

24. Хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдэд сэтгэл зүйн хувьд ямар хор хохирол учирч болох вэ?

Хариулт: Айдас түгшүүр, өөртөө итгэлгүй болох, түрэмгий зан авир

Буруу хариулт: Хохирол байхгүй; сэтгэлийн хаттай болно

Мэдээлэл: Хариулт нь тийм ч чухал биш. Гол нь энэ асуудлыг хэлэлцэж, хохирол хэр ноцтой болохыг ойлгож байгаад оршино.

Нэмэлт мэдээлэл: Хүүхдийн хөдөлмөр: Үндсэн ойлголтууд, тоо баримт, шалтгаан болон үр дагавар

1. Олон улсын гол нэр томъёо, тодорхойлолт¹⁷

Хүүхдийн хөдөлмөрийн талаарх олон улсын эрх зүйн үндсэн стандартууд:

- Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц, 1989
- Хөдөлмөрийн насны доод хязгаарын тухай олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын 138 дугаар конвенц, 146 дугаар зөвлөмж
- Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийн тухай олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын 182 дугаар конвенц, 190 дүгээр зөвлөмж

Хүүхэд:

- 18 нас хүрээгүй хүн бүрийг хүүхэд гэнэ (ХЭК, ОУХБ-ын 182 дугаар конвенц)
- 18 нас хүрээгүй хүүхдэд онцгой халамж, хамгаалал шаардлагатай байдаг. Хүүхдийн бие бялдар, оюун ухаан гүйцэд төлөвшөөгүй, бүрэн хариуцлага хүлээх чадваргүй байдаг.

Залуучууд:

Залуу хүн гэж 15-24 насны хүнийг хэлнэ.

Хүүхдийн хөдөлмөр:

Хүүхдийн хийж буй бүх ажлыг хүүхдийн хөдөлмөр гэж ойлгож болохгүй. Мөн бүх ажил хүүхдэд муугаар нөлөөлдөггүй. Зарим ажил нь хүүхдийн эрүүл мэнд, хөгжилд сайнаар нөлөөлж байхад зарим нь хүүхдийн хүүхэд байх эрхийг хөндөж байдаг. Олон улсын болон үндэсний стандартад нийгмийн болоод ёс суртахууны хувьд муугаар нөлөөлж буй ажлын төрлүүдийг “хүүхдийн хөдөлмөр” нэр томъёогоор илэрхийлдэг.

Олон улсын хамтын нийгэмлэгүүд нь хүүхдийн эдийн засгийн үйл ажиллагаа нь тухай хүүхдэд аюултай, хор хөнөөлтэй, хүлээн зөвшөөрөгдөх эсэхийг шийдэхийн тулд дараах хэм хэмжээг тогтоосон:

- **Хүүхдийн хөдөлмөр** нь хүүхдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, зан суртахуунд сөргөөр нөлөөлж, суралцах боломжийг нь хязгаарлаж, улмаар сургуулиа орхиход хүргэдэг учраас хүүхдийн сурч боловсроход саад болдог. Эсвэл хүүхэд олон цагийн хүнд хүчир ажлыг сургуульд суралцахтай хослуулах шаардлагатай тулгардаг.
- **Хүүхдийн хөдөлмөр:** Үндэсний болон олон улсын хууль тогтоомжоор тогтоосон хөдөлмөр эрхлэх насны доод хязгаарт хүрээгүй хүүхдүүдийн эрхлэх хөдөлмөр
- **Хүүхдийн хөдөлмөр** нь хүүхэд нас, хүүхдийн хөгжих боломж, эрхэм чанарыг нь үгүйсгэж, тэдний бие бялдар, оюун ухааны хөгжилд сөргөөр нөлөөлдөг учраас хүүхдийн хөдөлмөрийг устгах ёстой юм.

¹⁷ Main sources: ILO Conventions No's 138 and 182; Global Child Labour Trends 2008-2012 (ILO: Geneva, 2013); The Tripartite Process of Determining Hazardous Child Labour: Guide for Facilitators - Eliminating Hazardous Child Labour: Step by Step by IPEC (ILO: Geneva, 2012).

Сургагч багшид зориулсан зөвлөгөө

Сургагч багш нь оролцогчдынхоо нас болон боловсролын түвшнээс хамааран үндсэн ойлголтын энгийн тодорхойлолтыг сонгох нь чухал (Жишээ болгож ОУХБ-ын “Хүүхдийн хөдөлмөр” зурагт хуудсыг хэрэглэж болно). Хүүхдийн хөдөлмөрийн талаар эхний хэлэлцүүлгийг хийхэд хүүхдийн хөдөлмөрийн талаарх дээрх тодорхойлолт хангалттай бөгөөд сургагч багш хүүхдийн хийж болох ба болохгүй ажил, хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийг хэлэлцэх алхамд шилжиж болно. Сургагч багш нар “хүүхдийн хөдөлмөр”-ийн талаар бүрэн дүүрэн ойлголт авах, оролцогчдын асуултад хариулахад нь туслах үүднээс Нэмэлт мэдээлэл хэсэгт хүүхдийн хөдөлмөрийн тухай дэлгэрэнгүй мэдээлэл өгөгдсөн болно.

Хөдөлмөрийн насны доод хязгаарын тухай ОУХБ-ын 138 дугаар конвенц, 1973 (№138)

- Хөдөлмөрийн насны доод хязгаарыг заавал эзэмших боловсролыг бүрэн эзэмших наснаас багагүй буюу ямар ч тохиолдолд 15 наснаас багагүй байхаар тодорхойлсон (Хөгжиж буй орнуудын хувьд тухайн асуудлаар гурван талт зөвлөлдөх уулзалт хийсний үндсэн дээр насны доод хязгаарыг түр хугацаагаар 14 болгон тогтоож болно)
- Хэрвээ хүүхдийг сургууль, мэргэжлийн сургалтад хамрагдахад нь саад болохгүй, хөгжил, эрүүл мэндэд нь сөргөөр нөлөөлөхгүй бол 13-15 насны хүүхдэд хөнгөн ажил эрхлэхийг зөвшөөрч болно.
- Өсвөр үеийнхний эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, ёс суртахуунд сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй ажлын онцлог болон нөхцөл байдлаас шалтгаалж ийм төрлийн хөдөлмөр эрхлэх насны доод хязгаарыг арван найман наснаас доошгүй тогтооно.

Хүүхдээр хийлгэхийг зөвшөөрч болох болон болохгүй ажил

- Хүүхдийн хийж болох ажил гэдэг нь гэрийн ажил болон тодорхой нөхцөлд хийж болох хөнгөн ажлууд орно.
- Хүүхдээр хийлгэхийг зөвшөөрч болохгүй ажил бол олон улсын болон үндэсний хууль тогтоомжоор тогтоосон хөдөлмөр эрхлэх насны доод хязгаараас доош насны хүүхдүүдийн хийж байгаа эдийн засгийн үйл ажиллагаа, 18 хүртэлх насны бүх хүүхдэд аюултай хөдөлмөр зэрэг хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд юм. Эдгээр нэр томъёог дор товч тайлбарласан болно.

Гэрийн ажил

- Гэрийн ажил гэдэг нь хүүхэд өөрийн гэр бүлдээ туслах зорилгоор хийж буй хөнгөн ажил бөгөөд хоол хийх, гэрээ цэвэрлэх, хүүхэд харах, өрхийн аж ахуйдаа туслах зэрэг ажлууд орно. Хүүхэд өдөрт 2 цагаас илүүгүй хугацаагаар хөнгөн ажил хийх нь амьдрах ухааны чадварт суралцах, өөртөө итгэх итгэлтэй болох, гэр бүлийнхнийхээ өмнө үүрэг, хариуцлагатай байх зэрэг чадварыг хүүхдэд олгодог. Хүүхдийн хийж буй ажил нь хүүхдийн нас, хүч боломжид нь тохирсон байх ёстой бөгөөд ямар ч тохиолдолд хүүхдэд аюул учруулахуйц байж болохгүй.
- ОУХБ-ын конвенцид гэрийн ажил болон хөнгөн ажлын талаар нарийвчлан тусгаагүй бөгөөд ямар ажлыг хүлээн зөвшөөрөх ёстой вэ гэдгийг тухайн улс өөрийн онцлогтоо тулгуурлан тодорхойлох ёстой. ОУХБ-ын Хөдөлмөрийн насны доод хязгаарын тухай 146 дугаар зөвлөмжид “хүлээн зөвшөөрч болох ажил” нь гэрийн ажил хийх, гэр бүлийн бизнест туслах, амралтаараа

эсвэл хичээлийн бус цагаар ажил хийх зэрэг хүүхдийн эрүүл мэнд, хөгжилд нөлөөлөхгүй, сургуульд сурах боломжийг хаагаагүй ажил гэж тодорхойлсон.

- Эцэг эх нь хүүхдүүдээс өрхийн аж ахуйдаа туслах, мал маллах, газар тариаланд ажиллах, бага насны, өвчтэй болон өндөр настай гэр бүлийн гишүүдээ асрах зэрэг ажлуудыг хийхийг шаарддаг нь сургуульд сурах, гэрийн даалгавраа хийх, өөрийгөө хөгжүүлэх боломжийг нь хязгаарладаг учраас энэ төрлийн ажлыг хүүхдийн хөдөлмөр гэж үзэж, онцгой анхаарах шаардлагатай.

Хөнгөн ажил

- ОУХБ-ын хөдөлмөрийн насны доод хязгаарын тухай 138 дугаар конвенцын 7-р зүйлд 13 наснаас (онцгой тохиолдолд 12 наснаас) хүүхэд дараах ажлыг хийж болохыг үндэсний хууль тогтоомжиндоо тусгахыг зөвшөөрдөг:
 - (а) эрүүл мэнд, өсөлт хөгжилд хортой нөлөө үзүүлэхгүй,
 - (б) хичээлдээ суух, эрх бүхий байгууллагаас баталсан мэргэжлийн чиг олгох, мэргэжилтэн бэлтгэх хөтөлбөрт хамрагдах болон олсон мэдлэгээ ашиглах явцад нь саад учруулахгүй байх шаардлагыг хангасан байх ёстой.
- Хүүхдэд гэрийн даалгавраа хийх, хангалттай унтаж амрах, чөлөөт цаг гаргах ёстой бөгөөд ингэснээр сурсан зүйлээ амьдралд хэрэгжүүлэх чадвартай болох бөгөөд цаашид суралцах, мэргэжил эзэмшихэд нь чухал ач холбогдолтой юм. Сүүлийн үеийн судалгаагаар¹⁸ өдөрт 2 цагаас илүү хугацааны ажил эсвэл 8 цагаас бага хугацаагаар унтах нь хүүхдийн сургуульд суралцах чадварт мэдэгдэхүйц нөлөөлдөг болохыг баталжээ.

Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд

- ОУХБ-ын 182 дугаар конвенцын зорилгод нийцүүлэн “хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэр” гэдэгт:
 - (а) боолчлолын бүх хэлбэр болон хүүхдийг худалдах, дамжуулан худалдах, өрийн төлөөс, хамжлагын албат болгох, хүчээр буюу албадан хөдөлмөрлүүлэх, түүний дотор зэвсэгт мөргөлдөөнд ашиглах зорилгоор хүчээр буюу албадан оролцуулах зэрэг боолчлолтой төстэй үйл ажиллагаа хамаарна;
 - (б) хүүхдийг биеэ үнэлэх, садар самуун сурталчилгааны үйлдвэрлэл буюу садар самуун үзүүлбэрт ашиглах, зуучлах, санал болгох;
 - (в) олон улсын холбогдох гэрээнд тодорхойлсноор хүүхдийг мансууруулах бодис үйлдвэрлэх, хил дамжуулан худалдах зэрэг хууль бус үйл ажиллагаанд ашиглах, зуучлах, санал болгох;
 - (г) ажлын шинж чанар, түүнийг гүйцэтгэх нөхцөл нь хүүхдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, ёс суртахуунд хор нөлөө үзүүлэх ажил.
- (а, б, в) дэд хэсгийг цаашид хэлэлцэхгүйгээр үндэсний хууль тогтоомжоор хориглож, устгах ёстой. (г) дэд хэсэгт заасан ажлын төрлийг үндэсний хууль тогтоомжоор, эсхүл ажил олгогч болон ажилчдын байгууллагатай зөвшилцсөний дараа эрх бүхий байгууллагаас тогтооно.

¹⁸ The Tripartite Process of Determining Hazardous Child Labour: Guide for Facilitators - Eliminating Hazardous Child Labour: Step by Step by IPEC (ILO: Geneva, 2012), p. 33.

Аюултай ажил

- Хүүхдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, зан суртахуунд сөргөөр нөлөөлж байгаа эсвэл аюултай, эрүүл ахуйн таагүй нөхцөлд хийгдэж буй ажлыг “аюултай ажил” гэж үздэг (ОУХБ-ын 138-р конвенцын 3-р зүйл, 182-р конвенцын 3-р зүйлийн “г” дэд хэсэг). Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийн тухай ОУХБ-ын 190-р зөвлөмжид аюултай ажлыг дараах байдлаар тодорхойлсон байдаг. Үүнд:
 - ✖ Хүүхдийг бие махбод, сэтгэл санаа, бэлгийн хүчирхийлэлд өртүүлж болзошгүй ажил;
 - ✖ Газрын гүнд, усан доор, хэт өндөр эсвэл хэт давчуу орон зайд явагдах ажил;
 - ✖ Аюултай машин механизм, тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгсэлтэй ажиллах, түүнийг гараар удирдах буюу хүнд ачаа бараа тээвэрлэх ажлууд;
 - ✖ Аюултай химийн бодис хэрэгсэл, үйл ажиллагаа буюу эрүүл мэндэд хохирол учруулахуйц температур, дуу чимээний түвшин, чичрэлт доргилт зэрэг эрүүл бус орчинд хийгдэх ажлууд;
 - ✖ Уртасгасан цагаар эсвэл шөнийн ээлжинд ажиллах, ажил олгогчийн байранд тодорхой шалтгаангүйгээр байрлуулж ажиллуулах зэрэг багтана.
- 138 эсвэл 182-р Конвенцид нэгдэн орсон улс орнууд 18-аас доош насны хүүхдэд хориглох аюултай хөдөлмөрийн жагсаалтыг боловсруулж, үндэсний хууль тогтоомжоор батлах ёстой.

2. Хүүхдийн хөдөлмөрийн нөхцөл байдал

Монгол Улсын нийт хүн амын 36,8 хувийг 0-18 хүртэл насныхан эзэлж байна.¹⁹ Үндэсний статистикийн хорооноос 5 жил тутамд хийдэг “Нийгмийн үзүүлэлтийн түүвэр судалгаа”-гаар 2018 онд түүвэрт хамрагдсан 5-17 насны нийт 12273 хүүхдийн 7,8% буюу 957 хүүхэд хөдөлмөр эрхэлж байна” гэжээ.

21 аймаг, 9 дүүргийн Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар, хэлтсээс 2019 онд 960 хүүхэд, 2020 оны хагас жилийн байдлаар 415 хүүхдийг илрүүлжээ.

Хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдүүд ихэвчлэн мал аж ахуйн үйлдвэрлэл, барилга, боловсруулах үйлдвэрлэл, хог, хаягдлын менежмент болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа, бөөний болон жижиглэн худалдаа, тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа, зочид буудал, байр, сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ, урлаг үзвэр, тоглоом наадам зэрэг 8 төрлийн салбарт хөлстэй болон хөлсгүйгээр хөдөлмөр эрхэлж байгааг илрүүлж, хүүхэд хамгааллын хариу үйлчилгээ үзүүлж, мөн гэр бүлтэй ажиллаж байна.

Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар, Стандарт хэмжил зүйн үндэсний газрууд хамтран “Үндэсний морин уралдааны морь унаач хүүхдийн хамгаалалтын хувцас, морины хэрэгсэлд тавих шаардлага MNS 6264:2018 стандарт”-ыг 2017 онд шинэчлэн батлуулж, мөрдүүлж байна.

2019 онд Нэгдсэн Үндэстний байгууллагын Хүүхдийн эрхийн хороо, Олон Улсын Хөдөлмөрийн байгууллагаас Монгол Улсын Засгийн газарт өгсөн удаа дараагийн зөвлөмжийг хэрэгжүүлж, өвөл, хаврын улиралд хурдан морины уралдаан, сунгаа, үсэргээ зохион байгуулахыг бүрэн хориглосон Засгийн газрын 57 дугаар тогтоол²⁰ баталж, мөн хурдан морины уралдаанч хүүхдийг биосканаар бүртгэж, хурдан морины уралдаанч хүүхдийн гэнэтийн ослын даатгалын нөхцөлийг боловсронгуй болгож, мэдээллийг үүсгэсэн.

¹⁹ YCX, 2019 он

²⁰ <https://www.legalinfo.mn/law/details/14014?lawid=140144>.

Үндэсний морин уралдаанч хүүхдийн хамгаалалтын хувцас, морины хэрэгсэлд тавих шаардлага MNS 6264:2018 стандарт болон Засгийн газрын 2019 оны “Хурдан морины уралдааны талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” 57 дугаар тогтоолын хэрэгжилтийг хангуулж, хяналт тавьж ажилласны үр дүнд 172 удаагийн уралдаан зохион байгуулагдсан 2018 онтой харьцуулахад 2019 онд 2.8 дахин буурсан, уралдааны үед мориноос унасан хүүхдийн тоо 448 байгаа нь өмнөх оноос 213-аар буурсан үзүүлэлттэй байна. 2019 онд уралдааны үед мориноос унаж бэртсэн 121 хүүхдэд 186.6 сая төгрөгийн гэнэтийн ослын даатгалын нөхөн олговор, 2020 онд 27 хүүхдэд 64,339,513 төгрөгийн нөхөн олговор олгосон байна.

Уул уурхайн яамнаас бичил уурхай дахь хөдөлмөрийн аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор Засгийн газрын 2017 оны 05 дугаар сарын 24-ний өдрийн 151 дүгээр тогтоолоор “Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох журам”-ыг батлуулсан. Бичил уурхай дахь хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг таслан зогсоох, ялангуяа хөдөлмөр эрхлэхгүй байх нөхцөлийг хангах үүднээс уг журмын 3.2.8-т “Олборлолтын талбайд 18 нас хүрээгүй иргэнийг оруулахгүй байх” заалтыг нэмж оруулсан. Мөн “Хүний эрх, хүүхдийн эрхийг хамгаалах, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжиж ажиллах” тухай Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайдын 2018 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдрийн 06 тоот албан даалгавар гарч орон нутгийн Засаг дарга нар, холбогдох газар нэгж, агентлаг болон салбарын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй ААНБ-дад хүргүүлсэн байна.

Барилгын тухай хуулийн 34 дүгээр зүйлийн 34.1.2, 34.1.3, 34.1.4, 34.1.4, 34.1.6, 34.1.7, 34.1.8, 34.1.9, 34.1.10, 34.1.11, 34.1.13, 34.1.14, 34.1.15 заалтуудын хүрээнд тусгай зөвшөөрөлтэй аж ахуй нэгжүүдтэй байгуулдаг гэрээнд насанд хүрээгүй хүн ажиллуулахыг хориглосон заалтыг нэмэлтээр оруулан хэрэгжүүлж байна.

Хүснэгт. Хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн судалгаа, илэрсэн хүүхдийн тоо

Дд	Судалгааны нэр	2003 он	2007 он	2012 он	2015 он	2016 он	2017 он	2018 он	2019 он	2020 он
1.	Хүүхдийн хөдөлмөрийн суурь судалгаа (ҮСХ, ОУХБ)	64.000 (10.1%)	71.330 (11.5%)	93.968 (15.9%)				957 (ҮСХ)	-	-
2.	Барилгын салбар дахь хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлт (ХТҮГ, ОУХБ)				65					
3.	Бичил уурхайн орчин дахь хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлт (ГБХЗХГ, ШХА, ОУХБ)					1498				
4.	Хүүхдийн хөдөлмөрийг илрүүлэх тандалтын судалгаа (Нийслэлийн ХГБХГ)				203	176	99	69	-	-
5.	Хурдан морины уралдаанд оролцсон хүүхэд				-	13,572	10,453	10,435	10,295	13,519
6.	21 аймаг, нийслэлд хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдийн тоо				-	-	-	495	960	415

3. Монголд хэрэглэж буй гол нэр томьёо ²¹

- **Хүүхэд** –Хүүхэд гэж 18 нас хүрээгүй хувь хүн гэж тодорхойлдог. 5-аас доош насны хүүхэд ажил хийх, сургуульд сурахад нас хэтэрхий бага гэж үздэг тул 5-17 насны хүүхдүүдийг Хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдүүдийн үндэсний статистик мэдээнд хамруулдаг.

²¹ National Statistical Office of Mongolia (NSO) and ILO, *Report of National Child Labour Survey 2011-2012*, 2013.

- **Ажил хийж байгаа хүүхдүүд** гэдэг нь долоо хоногийн турш нэг ба түүнээс олон цагаар бараа, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх зэргээр бүтэн эсвэл хагас цагаар, цалинтай эсвэл цалингүй ажилладаг хүүхдүүд юм.
- **Хүүхдийн хөдөлмөр** гэдэгт эдийн засгийн эсвэл өрхийн үйл ажиллагаанд оролцож, эсвэл наснаас хамаарч дараах нөхцөлд хийх ажлыг ойлгоно:
 - ✓ 5-11 насныхан: 1 цаг “эдийн засагтаа хувь нэмэр оруулахаар хийх ажил”, 7 хоногт 28 цаг “гэрийн ажил” (өдөрт 4 цаг) эсвэл хортой нөхцөлд хийх ажил.
 - ✓ 12-14 насныхан: 1 цаг “эдийн засагтаа хувь нэмэр оруулахаар хийх ажил”, 7 хоногт 28 цаг гэрийн ажил (өдөрт 4 цаг) эсвэл хортой нөхцөлд хийх ажил.
 - ✓ 15-17 насныхан: 43 цаг эдийн засагтаа хувь нэмэр оруулахаар хийх ажил, гэрийн ажил цалингүй хийх, эсвэл аюултай нөхцөлд ажиллах
- **Эдийн засгийн үйл ажиллагаа** гэдэгт өрхийн гишүүн биш хэн нэгэнд хөлслөгдөх, өрхийн аж ахуй, бизнесийн салбарт хийх цалинтай болон цалингүй ажил орно.
- **Гэрийн ажил** нь хоол, цэвэрлэгээ хийх, хүүхэд асрах, түлээ бэлтгэх, өөртөө болон бусад өрхөд ус авах зэрэг ажлыг хэлнэ.
- **Хүүхдэд аюултай ажил хөдөлмөр** гэдэг нь хүүхдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, ёс суртахуунд сөргөөр нөлөөлдөг аливаа үйл ажиллагаа юм. Олон цагаар эсвэл шөнийн цагаар ажиллах нь аюултай ажилд тооцогддог.
- **Гэрээсээ гадуур эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцож байгаа хүүхдүүд** гэдэг нь гэрээсээ гадуур 1-ээс илүү цаг цалин, орлоготой ажилладаг, гэрийнхээ ажлыг цалингүйгээр хийдэг хүүхдээс бусад 5-17 насны ажил хийдэг бүх хүүхдүүд байна.
- **Цалингүй ажилладаг гэр бүлийн гишүүд** гэдэг нь хамт эсвэл тусдаа амьдардаг, өрхийн эдийн засгийн үйл ажиллагаа буюу үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд (мал аж ахуйгаас бусад) өрхийн хэрэгцээгээ хангах зорилгоор ажилладаг гэр бүлийн гишүүд юм.

4. Монгол Улсын хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдүүдийн талаарх бодлого, хууль

Монгол Улс 1990 онд НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн конвенц, Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийн тухай 182-р конвенц, 2001, 2002 онд хөдөлмөр эрхлэх доод насны тухай 138 дугаар конвенцуудыг соёрхон баталжээ.

2016 оны 9-р сард хүчин төгөлдөр болсон Монгол Улсын Хөдөлмөрийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулахдаа хөдөлмөрийн насны доод хэмжээ болон бусад нөхцөлийг дараах байдлаар тогтоосон.

- 15-аас доош насны хүүхдүүд ажиллахыг зөвшөөрөхгүй.
- 15 настай хүүхдүүд эцэг эх, асран хамгаалагч, орон нутгийн зөвшөөрлөөр мэргэжлийн сургалт, дадлага хийхээр гэрээ байгуулж болно.
- 16 настай хүүхдүүд зөвшөөрөлгүйгээр хөдөлмөрийн гэрээ байгуулж болно.
- Хүүхдэд зориулсан ажлын цагийн хязгаарыг наснаас нь хамааруулан тогтооно.
- Хүүхдүүд илүү цагаар, амралтын өдрүүд эсвэл баярын өдрүүдэд ажиллахыг хориглоно.
- Насанд хүрээгүй хүүхдүүдэд хориглосон ажлын жагсаалтад багтсан ажил хийхийг хориглоно (А/36 дугаар тушаал).
- Эдгээр заалтыг зөрчсөн ажил олгогчийг 15.000-30.000 төгрөгөөр торгоно.

Хөдөлмөрийн сайдын 2016 оны 2-р сарын А/36 тоот тушаалаар 18-аас доош насны хүүхэд амь нас, эрүүл мэнд, ёс суртахуун, аюулгүй байдал болон хөгжилд нь хор хөнөөлтэй нөхцөлд ажиллахыг хориглосон. Жишээлбэл эдгээрт аюултай химийн бодис, шатамхай материалтай ажиллах, тогтоосон жингээс дээш хүнд ачааг өргөх (16 хүртэлх насны охидын хувьд 5 кг, хөвгүүдийн хувьд 8 кг, 16-18 насны охидын хувьд 10 кг, хөвгүүдийн хувьд 16 кг) орно. Цаг агаарын эрс тэс нөхцөлд 11-р сарын 1-ээс 5-р сарын 1-ний хоорондох морины уралдаан, сунгааг жагсаалтад шинээр оруулсан. Гэхдээ хүүхдийг морины уралдаанд ашиглахыг хориглосныг Хөдөлмөр Нийгмийн Хамгааллын Яамны А/28 (2017), А/71 (2018) тоот тушаалаар “өвлийн сар” болон 12 наснаас доош насны хүүхэд болгон хориглож шинэчилсэн байна. (Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийн талаар Нэмэлт мэдээллээс үзнэ үү. Дасгал 4.2.2. Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд)²²

Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд (2015) хүүхдээр гуйлга гуйлгах, хүүхдийн биеийг үнэлэх, хүүхдийг садар самуунд уруу татах, хүүхэд оролцуулж садар самууныг сурталчилсан хэвлэл, ном зохиол, зураг, кино, дүрс бичлэг, бусад зүйлийг бэлтгэсэн, борлуулсан, тараасан, хадгалсан зэргээр хүүхдээр тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөр эрхлүүлсэн бол зорчих хөдөлгөөнийг 1 жилээр хязгаарлах (гэрээр баривчлах, олон улсад зорчихыг хориглох гэх мэт) эсвэл 1 жил хүртэл хорих шийтгэлийг оруулсан. Хүүхдийг албадан хөдөлмөр эрхлүүлэхэд торгох эсвэл 8 жил хүртэл хорих ял шийтгэнэ. Ер нь хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдүүдийг хөдөлмөрийн мөлжлөгт оруулсан тохиолдолд торгуулийн хэмжээ маш бага гэж тооцогддог (Жишээлбэл, хүүхдийг аливаа ажил хөдөлмөрт ашигласан тохиолдолд ердөө 15,000-30,000, морин уралдаанд хүүхдийн эрүүл мэндэд хохирол учирсан тохиолдолд 100,000 төгрөгөөр торгох). Ийм шийтгэл нь зөрчил гаргагчид мэдэгдэхүйц нөлөө үзүүлэх магадлал бага юм.

5. Дэлхий дээрх хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдийн тоо баримтууд²³

- Дэлхий даяар 5-17 насны 218 сая хүүхэд хөдөлмөр эрхэлж байна. Тэдгээрийн дотроос 152 сая нь хүүхдийн хөдөлмөрийн золиос болж байгаагийн бараг тал хувь нь буюу 73 сая нь аюултай ажил эрхэлж байна.
- Үнэмлэхүй илэрхийллээр хүүхдийн хөдөлмөрийн бараг тал хувь (72.1 сая) нь Африкт; 62,1 сая нь Ази, Номхон далайд; 10.7 сая Америкт; 1.2 сая Арабын орнуудад, 5.5 сая Европ болон Төв Азид ноогдож байна.
- Тархалтын хувьд Африкт 5 хүүхдийн 1 (19.6%) нь хүүхдийн хөдөлмөр эрхэлж байгаа бол Ази, Номхон далайн бүсэд 7.4%, Хойд ба Өмнөд Америкт 5.3%, Европ болон Төв Азийн орнуудад 4.1%, Арабын орнуудад 2.9% байна.
- Хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдүүдийн дийлэнх нь 15-аас доош насны хүүхдүүд байна. Хүүхдийн хөдөлмөр эрхэлдэг 152 сая хүүхдүүдийн бараг тал нь (48%) 5-11 насныхан, 42 сая (28%) нь 12-14 насныхан, 37 сая (24%) нь 15-17 насныхан байна.
- Хүүхдийн хөдөлмөр нь хөдөө аж ахуйд голчлон төвлөрдөг (70.9%), үүнд загас агнуур, ойн аж ахуй, мал аж ахуй, усан сангийн аж ахуй, амьжиргааны болон арилжааны аж ахуй орно. Үлдсэн нь үйлчилгээ (17.2%), аж үйлдвэрийн салбар, түүний дотор уул уурхайн салбар (11.9%) байна.
- Аюултай хөдөлмөр хамгийн их тархсан бүлэг нь 15-17 насны хүүхдийн (37 сая буюу 51.2%) бүлэг байна. Түүнчлэн 12 хүртэлх насны 19 сая хүүхдийн дөрөвний нэг (26.2%), 12-14 насны 16 сая хүүхдийн бараг дөрөвний нэг (22.6%) нь аюултай ажил эрхэлж байна.

²² Save the Children, Child Rights Situation in Mongolia 2018, pp. 152-153.

²³ Global Estimates of Child Labour: Results and Trends 2012-2016 (ILO: Geneva, 2017); ILO, Child Labour, <https://www.ilo.org/global/topics/child-labour/lang--en/index.htm>.

- Хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдүүдийн талаас илүү хувь нь (58%) хөвгүүд байна. 88 сая нь хөвгүүд, 64 сая нь охид байна. Аюултай ажил эрхэлдэг нийт хүүхдүүдийн гуравны хоёр нь (62%) хөвгүүд байдаг. Хөвгүүд охидоос илүү эрсдэлтэй тулгарч байгаа нь охидын хөдөлмөр, ялангуяа хүүхдийн гэрийн хөдөлмөр эрхлэлтийн талаарх мэдээлэл хомс байгаатай холбоотой байж болох юм.
- Ерөнхийдөө охид хөвгүүдээс илүү цалингүй гэрийн ажил хийх нь элбэг байдаг, олон цагаар ч ажилладаг байна. Дэлхий даяар 5-14 насны 53.5 сая хүүхэд долоо хоногт дор хаяж 21 цаг, 7 сая нь долоо хоногт бараг 43 ба түүнээс дээш цагаар гэрийн ажил хийдэг байна. Эдгээр 53.5 сая хүүхдээс 63% нь охид байна. Дөрөвний нэг (13 сая) нь эдийн засгийн бусад үйл ажиллагаа эрхэлдэг байна.

6. Хүүхдээр гэрийн үйлчилгээний ажил хийлгэж байгаа байдал

Гэрийн ажил нь хүүхдүүдийн, ялангуяа охидын хувьд хамгийн түгээмэл хийдэг уламжлалт ажлуудын нэг хэлбэр юм. Олон оронд охидыг гэрийн ажил хөдөлмөрт сурган хүмүүжүүлэх нь гэр бүлдээ оруулах хувь нэмэр гэж үздэг. Ядуу, хүнд нөхцөлд амьдарч байгаа гэр бүлүүд охидуудаа гэрийнхээ ажлыг хийлгэснээс өөр айлд эсвэл гэр бүлийн бизнест ажиллуулах нь илүү дээр гэж үздэг учраас тэд мөнгө олох эсвэл өр төлбөрөө төлөхийн тулд хүүхдээрээ хөдөлмөр эрхлүүлдэг. Хот суурин газрын айл өрхүүд найз нөхөд, холбогдох хүмүүсээр дамжуулан ихэвчлэн хөдөө орон нутгийн хүүхдүүдээр гэрийн ажил хийлгэж, гэр бүлийг нь тэтгэж, хүүхдийг нь байр сууц, хоол хүнсээр хангаж байна гэж үзэж ажиллуулдаг байна.

Гэрийн үйлчилгээний ажил эрхэлж байгаа хүүхдүүд ихэвчлэн хүнд нөхцөлд ажиллахаас гадна заримдаа албадан хөдөлмөр, бэлгийн мөлжлөг, өр төлөх зорилгоор ажил хийх гэх мэт боолчлолын хэлбэртэй төстэй ажлуудыг хийдэг. Гэрийн үйлчилгээний ажил хийж байгаа хүүхдүүд ажил хийлгэж байгаа гэр бүлээс бүрэн хамааралтай болж сурч боловсрох, хөгжих цаг нь хязгаарлагдмал болдог. Гэрийн ажилд хүүхдүүдийг оролцуулах нь их түгээмэл байна. Гэрийн үйлчилгээний ажил хийж байгаа хүүхдүүд “олон цагаар ажилладаг, үлдэгдэл хоол идэж, бага цалин авдаг, шалан дээр унтдаг, бие махбодын болон бэлгийн хүчирхийлэлд өртдөг, гэрээс гарч чадахгүй хорионд ордог, өөрийн гэр бүлээс тусгаарлагдах болдог” гэж хариулсан байна. Гэрийн ажил эрхэлж байгаа хүүхдүүдийн дийлэнх нь 12-17 насныхан байдаг боловч судалгаагаар гэрийн ажил хийдэг 5-6 насны хүүхдүүд ч байна. Дийлэнх нь охидууд байгаа боловч олон оронд хөвгүүд ч мөн гэрийн ажилд хийдэг байна.

Монголд гэрийн үйлчилгээний ажил эрхэлж байгаа хүүхдийн талаарх сүүлийн үеийн мэдээлэл хомс байна. Энэ чиглэлээр хийгдсэн системтэй цорын ганц судалгаа нь 2004 онд Сонгино хайрхан дүүргийн 8-р хороо, Сүхбаатар дүүргийн 7-р хороонд хийгдсэн юм. Энэхүү суурь судалгаагаар гэр болон орон сууцны хорооллын айл өрхийн 4.9 хувь нь хүүхдээр гэрийн үйлчилгээний ажил хийлгүүлж байна (6-17 насны хүүхдүүд, гэрээсээ өөр гэр бүлд ажиллаж байсан, гэрийн ажлыг төлбөргүйгээр хийж байсныг тогтоожээ). Монгол орны хөдөө нутагт мал аж ахуй нь амьжиргааны гол эх үүсвэр болдог. Хүүхдүүд голдуу малаа маллах, малын ноос авах, алдагдсан малаа хайх зэрэг ажил эрхэлдэг боловч тэдний өдөр тутмын гэрийн ажил тийм ч ач холбогдолгүй байдаг. Хүүхдүүд өөрийн болон бусад өрхөд ажиллаж байгаагаас үл хамаарч мал маллах ажлыг гэрийн ажилтай хослуулах нь бодит байдал юм.

2004 оны гэрийн ажил үйлчилгээний талаар хийсэн суурь судалгаагаар хүүхдүүдийн 30 орчим хувь нь хамаатан садан бус өрхөд ажиллаж байгааг тогтоож, айлын мал харж байгаа хүүхдүүд гэрийн үйлчилгээний ажилд ихээхэн цаг хугацаа зарцуулдаг болохыг баталжээ. Мөн гэрийн ажил үйлчилгээ эрхэлж байгаа хүүхдүүд өрхийн тэргүүн эсвэл ажил хийлгэж байгаа хүний зүгээс бие махбодын хүчирхийлэлд өртөх, хэл амаар доромжлуулах эсвэл ядарч туйлдатлаа ажиллах зэргээр дарамт дор ажилладаг байна. Гэрийн үйлчилгээний ажил эрхэлж байгаа 6-11 насны хүүхдүүдийг

эцэг эх нь ачаалал ихтэй ажиллуулж, хангалттай, тэжээллэг хоол хүнсээр хангадаггүйгээс болж хууч өвчтэй болсон байдаг. Тэд мөн хамгийн бага цалин авч, дулаан хувцасгүй амьдарч байна. Гэрийн эзэн архи согтууруулах ундаа хэрэглэсэн үед охид түүний зүгээс бэлгийн хүчирхийлэлд өртөх эрсдэлтэй байдаг.

Хөдөө болон хотод гэрийн ажил, үйлчилгээ эрхэлж байгаа хүүхдүүдийн ажиллах нөхцөл ялгаатай байна. Тухайлбал, хот суурин газар хүүхдүүд ихэвчлэн тусгаарлагдмал орчинд ажилладаг бол хөдөөний хүүхдүүд нь ажил хийлгэж байгаа айлынхаа гэрт малыг нь харахын хажуугаар, гэрийн ажлыг давхар хийдэг байна. Хөдөөний хүүхдүүд сургуульдаа явах үедээ дотуур байранд амьдарч, амралтын өдрүүдээр айлын мал маллаж, гэрийн ажлыг мөн хослуулан хийдэг байна. Зуны амралтын үеэр хүүхдүүд сургуульд явахгүй учраас ихэвчлэн бүтэн цагаар ажилладаг байв. Хотод гэрийн үйлчилгээний ажил хийж байгаа хүүхдийн тал хувь нь, хөдөө орон нутагт ажиллаж байгаа хүүхдүүдийн 30 хувь нь эмээ өвөө, ах эгч нартаа тусалж ажилладаг байжээ. Гэсэн хэдий ч хот, хөдөөгийн 15-17 насны хүүхдүүд ихэнх нь ойр дотны хүмүүсээс бусад айл өрхөд ажилладаг байжээ²⁴. Гэрийн ажил үйлчилгээ болон хүүхдийн хөдөлмөрийн талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийг Нэмэлт мэдээлэл хэсгээс авна уу: Дасгал 11.2.4 Гэрийн үйлчилгээний ажилчдын зохистой хөдөлмөр эрхлэлт

7. Хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн шалтгаан

• Боловсролын үйлчилгээнд хамрагдахгүй байх

Хүүхдүүд сургуульд явахгүй ажил хийж байгаа олон шалтгаан бий. Ихэнх улс оронд суурь боловсрол үнэ төлбөртэй байдаг учраас хүүхэд бүр боловсролын үйлчилгээнд тэгш хамрагдах боломжгүй байдаг. Сургууль байсан ч олгож байгаа боловсролын чанар муу, өндөр төлбөртэй байдаг. Боловсролын үйлчилгээнд хамрагдах боломж хомс эсвэл эцэг эх/хүүхдүүд боловсролын үнэ цэнийг ойлгохгүй, ач холбогдол өгөхгүй тохиолдолд хүүхдүүдийг ажил хийлгэдэг. Энэ нь ялангуяа нэн ядуу амьдралтай, нийгэм-эдийн засгийн хүнд нөхцөлд амьдарч байгаа хүүхдүүдэд хамааралтай. Үүний эцэст хүүхдүүд хөдөлмөр эрхлэлтийн золиос болдог.

• Ядуурал

Ядуурал бол хүүхдүүд хөдөлмөр эрхлэх хамгийн гол шалтгаан юм. Ядуу өрхүүдэд орлого хэрэгтэй бөгөөд хүүхдүүд гэр бүлийнхээ орлогын 20-25 хувийг (дөрөвний нэг) бүрдүүлдэг. Ядуу өрхүүд орлогынхоо ихэнх хэсгийг хоол хүнсэндээ зарцуулдаг тул хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдийн олж байгаа орлого нь тэдний эсэн мэнд амьдрах боломж нь болдог. Гэсэн хэдий ч ядуурал нь үргэлж хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэх асуудалтай холбоотой байдаггүй. Олон ядуу өрхүүдэд ядаж зарим хүүхэд нь сургуульд явдаг. Үүний адил ядуу буурай зарим оронд хүүхдийн хөдөлмөрийг их ашигладаг байхад зарим ядуу буурай бүс нутагт байдал өөр байдаг. Улс орнууд ижил ядуу байж болох ч хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлт харьцангуй өндөр эсвэл харьцангуй бага түвшинд ч байна. Хөдөлмөр эрхэлж байсан хүүхдүүд мэргэжил, боловсролгүй насанд хүрэгчид болж, эргээд өөрийн хүүхдүүдийг хөдөлмөр эрхлүүлнэ.

• Уламжлал

Олон улс оронд хүүхдүүдийг багаас нь хөдөлмөрт сургах уламжлал, заншил бий. Энэ нь ялангуяа ядуу, хөдөөгийн өрхүүдийн дунд түгээмэл байдаг. Монгол Улсад хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлт уламжлалт амьдралын хэв маягтай холбоотой. Тухайлбал: хүүхдэд мал аж ахуйд туслах, гэр бүл, хамаатан садныхаа гэрийн ажилд туслах, морь унах гэх мэт.

²⁴ Population Teaching and Research Center, National University of Mongolia, Baseline Survey on Child Domestic Workers in Mongolia (ILO-IPEC: Ulaanbaatar, 2005).

• Хүүхдийн хөдөлмөрийн эрэлт

Хүүхэд “хямд” байдаг бөгөөд дуулгавартай, өөрсдийгөө хамгаалах мэдлэг, чадваргүй байдаг тул ажил олгогчид хүүхдээр ажил хийлгэхийг илүүд үздэг. Тиймээс шийдлийн нэг хэсэг нь хүүхдүүдийг эдийн засгийн зорилгоор ашиглаж ашиг олж байгаа хүмүүсийн үйл ажиллагааг таслан зогсоох, хохирсон иргэд, хүүхдүүд, тэдний гэр бүлийг дэмжих, нөхөн сэргээхэд хувь нэмрээ оруулахыг тэдэнд үүрэг болгоход чиглэгдэх хэрэгтэй.

Ядуурал нь хүүхдийг хөдөлмөр эрхлэх гол шалтгаан гэх үзэл тархсаны улмаас хүүхдийн хөдөлмөрийн шалтгааныг тогтоох судалгаа нь эрэлтийн хүчин зүйлд голлон төвлөрсөн байдаг. Ажил олгогчид яагаад хүүхдүүдийг ажиллуулдаг вэ? Хүүхдүүд “хямд төсөр”, түргэн шаламгай байдаг гэсэн тайлбар ихэд тархсан байдаг. Гэтэл энэ хоёр тайлбар дэлхий дахинаа хийгдсэн судалгаагаар нотлогдоогүй байна. Мөн чанартаа хүүхдийг ажиллуулах шалтгаан эдийн засгийн шалтгаан биш байх талтай. Мөн чанартаа хүүхдүүдийг удирдах хялбар байдаг, тэд өөрсдийн эдлэх эрхийн талаар мэдлэг багатай, дуулгавартай, илүү найдвартай, ажил тасалдаггүй зэрэг шалтгаан байгаа юм.

8. Хүүхдэд үзүүлэх ажлын нөлөө

Хүүхдүүд физиологийн болон сэтгэлзүйн хувьд насанд хүрэгчдээс ялгаатай бөгөөд бэрхшээл, сөрөг нөлөөлөлд илүү өртөмтгий. Тэд оюун ухааны хувьд бүрэн хөгжиж төлөвшөөгүй байгаа тул ажлын байранд учирч болзошгүй эрсдэлүүдийн талаар мэдлэг ойлголт багатай байдаг.

Аюултай ажил хөдөлмөр эрхлэх орчин нөхцөл нь хүүхдийн эрүүл мэнд, хөгжилд маш хор уршигтай, аюултай. Хүнд ачаа зөөх, эсвэл ажил дээр нь үндсэн ажлаас өөр хүнд хүчир ачаа үүрүүлэх зэрэг бие махбодын хөгжилд сөргөөр нөлөөлөх ажлууд нь хүүхдийн бие махбодыг бүрмөсөн гажуудуулж эвддэг. Хүүхдүүд насанд хүрэгчидтэй харьцуулахад химийн бодис, аюултай цацраг туяанд амархан өртөж, өвчнийг эсэргүүцэх чадвар сул байдаг.

Хүүхдүүд насанд хүрэгчидтэй харьцуулахад бие махбодын, бэлгийн болон сэтгэл санааны хүчирхийлэлд илүү эмзэг байдаг бөгөөд тэднийг гутаан доромжилж, дарамталдаг орчинд амьдарч ажиллах нь сэтгэлзүйн хохирол амсахад хүргэдэг. Энэ асуудал нь ялангуяа бага насны хүүхдүүд, охидод илүү хамааралтай. Цөөнгүй улс оронд охид, эмэгтэйчүүдийн нийгэмд эзлэх байр суурь доогуур байдгаас охидууд хөвгүүдээс илүү хөдөлмөрийн болон төрөл бүрийн мөлжлөгт өртдөг. Ихэнх тохиолдолд охидууд хөвгүүдээс илүү хамгаалалттай орчинд өсдөг тул гадны нөлөөнд бага өртөж, ахмад настны үгийг дагах, дуулгавартай байхад суралцаж, бие даан шийдвэр гаргах чадвар султай байдаг. Бие махбодод нь сөрөг нөлөөтэй, аюултай үйлдэл хийлгэх нь охид, хөвгүүдийн хэн хэнийх эрүүл мэндэд маш их хор уршигтай. Тухайлбал, охид хөвгүүдийг бэлгийн хавьталд эрт татан оруулснаар ХДХВ/ДОХ зэрэг бэлгийн замаар дамжих халдварт өртөх эрсдэл өндөртэй байдаг.

Хөдөлмөрийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын мэргэжилтнүүд хөдөө аж ахуйн салбарыг дэлхийн хэмжээнд төдийгүй манай улсад хүүхдийн хөдөлмөрийн хамгийн өндөр хувийг эзэлж байгаа хамгийн аюултай ажил мэргэжилд тооцдог. Цаг агаарын эрс тэс нөхцөл байдал, залуу хүний бие махбодод тохироогүй хүнд хүчир ажил, хурц үзүүртэй багаж зэвсэгт гараа зүсэх зэрэг гэмтэл бэртэл нь хүүхдүүдэд тохиолддог бэрхшээлийн зарим нэг жишээ юм. Орчин үеийн хөдөө аж ахуйн техник, тоног төхөөрөмж нь улам их аюул эрсдэлийг дагуулж байна (химийн хорт бодис, моторт тоног төхөөрөмж г.м.). Олон хүүхэд трактороос унах, ачааны машин, хүнд даацын ачааны тэргээр тээвэр хийх зэргээр амиа алдаж байна. Манай улсад хурдан морь унах уралдаанд олон хүүхэд бэртэж, амь насаа алдаж байна.

Олон улс оронд эрүүл мэндэд үзүүлэх аюул, эрсдэлийг эрүүл мэндийн байгууллагын үйлчилгээ, боловсролын хүртээмж муу, орон сууц, ариун цэврийн шаардлага хангаагүй, ажилчдын хоол

тэжээлийн хангалтгүй байдал зэрэг нь улам хурцатгаж байна. Хэрэгжиж байгаа хууль тогтоомж нь хөдөө аж ахуй болон албан бус эдийн засгийн салбарт хязгаарлагдмал байдаг тул хөдөлмөрийн хууль тогтоомж нь зөвхөн албан сектор, төрийн байгууллага болон хувийн хэвшлийн томоохон аж ахуйн нэгжийн хувьд хэрэгжих боломжтой байдаг. Ихэнх улс оронд хүүхдүүдийн ажилладаг газрыг хууль тогтоомжоос ангид авч үздэг. Хууль эрх зүйн хамгаалалт байсан ч хүүхдийн хөдөлмөрийн тухай хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхэд хүндрэлтэй байдаг. Хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг хянах тогтолцоо, боловсон хүчний хүрэлцээ хангалтгүй байна.

9. Яагаад хүүхдийн хөдөлмөрийг зогсоох ёстой вэ?

- Хүүхдийн хөдөлмөр гэдэг нь олон улсын хууль тогтоомж, үндэсний хууль журмыг зөрчсөн, хүүхдэд хор хохирол учруулдаг ажил хөдөлмөр юм.
- Хүүхдийн бие махбод, сэтгэц, бие бялдар, нийгэм, ёс суртахууны хувьд аюултай, хортой.
- Хүүхдүүдийг сургуулиас нь завсардуулж, ажил болон хичээл гэсэн олон ачаалал үүрүүлдэг.
- Тэднийг боолчилж, гэр бүлээс нь салгадаг.
- Хүүхэд, тэдний гэр бүлийнхнийг ядуурлын тойрогт оруулдаг.
- Бие махбод, оюун ухаан, сэтгэцийн хувьд төлөвшөөгүй хүүхдүүд ажлын байранд насанд хүрэгчдээс илүү их эрсдэлд өртдөг.
- Олон улсын судалгаагаар хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдүүдийн маш их хувь нь бие махбодын гэмтэл бэртэл авч эсвэл өвчтэй болдгийг тогтоожээ.
- Хөдөө аж ахуй гэх мэт машин, тоног төхөөрөмж ашигладаг салбаруудад ажиллаж байхдаа хүүхдүүд гэмтэл бэртэл авах магадлал илүү өндөр байдаг. Хөдөө аж ахуй, уул уурхай, барилга, уламжлалт ажлууд, тухайлбал морины уралдаан, тэмээний уралдаанууд нь хөдөлмөр эрхэлдэг хүүхдийн хувьд өндөр эрсдэлтэй ажлын хэлбэрүүд юм.

Дасгал 4.2.2 Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд гэж юу вэ?

Зорилго

- Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд гэж юу болох, ажил хөдөлмөрийг тэвчишгүй болгодог ямар аюул, эрсдэл байдгийг ойлгох
- Аль ч хүүхэд хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрт өртөж болохыг ойлгох
- Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд охид, хөвгүүдэд ямар үр дагавартай болохыг мэдэх

Зорилтот бүлэг

Хүүхэд, залуучууд, насанд хүрэгчид

Хугацаа

120 минут

Суудал зохион байгуулалт

5 багаар суух

Ашиглах материал

- Хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдийн нөхцөл байдлыг харуулсан 5 зурагт хуудас (Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.2.2 А)
- 5 багц хяналтын хуудас (Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.2.2 Б), баг тус бүрд 1ш.
- Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.2.2 В-г 5 хувь олшруулах: Хэдэн жилийн дараа
- Баг бүрд самбарын цаас, самбарын үзэг
- Соч

Сургалтын хэрэглэгдэхүүн

4.2.2.А: Хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдийн нөхцөл байдлыг харуулсан зурагт хуудас

4.2.2 Б: Хяналтын хуудас: Энэ хүүхэд хэн бэ?

4.2.2 В: Хэдэн жилийн дараа

Нэмэлт мэдээлэл: Хүүхдийн хөдөлмөр: Үндсэн ойлголтууд, тоо баримт, шалтгаан болон үр дагавар (Дасгал 4.3.1)

Нэмэлт мэдээлэл: Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд

Сургалт зохион байгуулах алхмууд²⁵

1. Хүүхдүүд хийхэд аюултай ажлын талаар видео бичлэг үзэх – 15 минут
2. Багийн ажил : Хүүхдийн хөдөлмөрийн нөхцөл байдал – 25 минут
3. Багийн ажлын танилцуулга – 30 минут
4. Хүүхдийн хөдөлмөрийн түүх, хэдэн жилийн дараа – 15 минут
5. Тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдүүдийн амьдралын тухай ярилцах – 15 минут
6. Хүүхдийн хөдөлмөрийг юу тэвчишгүй болгодог вэ? – 10 минут
7. Дүгнэлт – 10 минут

Бэлтгэл

Энэхүү дасгал болон Дасгал 4.2.1-ийн Нэмэлт мэдээллээс хүүхдийн хөдөлмөр болон хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийн талаар уншиж танилцаарай. Дэлхий дахинд болон Монгол улсад хүүхдийн хөдөлмөрийн нөхцөл байдлын талаар зөв төсөөлөлтэй байгаа эсэхээ хянаарай.

Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.2.2.А-д байгаа зааварчилгааны дагуу нөхцөл байдлын карт бэлдэж, сургалтын хэрэглэгдэхүүнийг 3 хувь олшруулаарай. Самбарын цаасан “Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд”

- **Боолчлол**
- **Биеэ үнэлэлт**
- **Хууль бус үйл ажиллагаа (хар тамхи тээвэрлэлт, хэрэглээ)**
- **Хүнд, аюултай ажил**

гэж том үсгээр гаргацтай бичээрэй.

Алхам 1. Хүүхдүүд хийхэд аюултай ажлын талаар видео бичлэг үзэх – 15 минут

You tube дээр байгаа “Би сургуульдаа явмаар байна” (2:20 мин) хугацаатай дүрс бичлэг үзүүлж хичээлээ эхэлнэ.

Линк: <https://www.youtube.com/watch?v=j-oWSfzXWog&t=11s>

Дүрс бичлэг үзсэний дараа дараах асуултын дагуу хэлэлцүүлэг өрнүүлээрэй:

- Энэ хүү/охинд юу тохиолдсон бэ?
- Тэдэнд тохиолдсон үйл явдлын талаар юу гэж бодож байна?
- Та ийм нөхцөлд орсон хэн нэгэн хүү/охиныг мэдэх үү?

Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийн талаар доорх асуултуудын дагуу ярилцана:

- Хүүхэд, залуучуудад: Ямар төрлийн ажил хөдөлмөр чиний хувьд тэвчишгүй байсан бэ? Ямар нөхцөлийг чи тэвчишгүй гэж үзэх вэ?

²⁵ Эх сурвалж : SCREAM by IPEC (ILO: Geneva, 2002), Module: The Image.

- Насанд хүрэгчдэд: Та ямар төрлийн ажил хөдөлмөрийг хүүхдээрээ хийлгэхгүй вэ? Ямар нөхцөл таны хувьд тэвчишгүй байх вэ?

Алхам 6-д хэрэглэхээр оролцогчдын хариултуудыг самбарын цаасан дээр бичээрэй. ОУХБ-ын 182-р конвенцид заасан хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй 4 хэлбэрийн талаар түлхүүр ойлголтыг сануулаад дасгалаа үргэлжлүүлээрэй.

Алхам 2. Багийн ажил: Хүүхдийн хөдөлмөрийн нөхцөл байдал – 25 минут

Багаар ажиллаж, хүүхдүүдэд аюултай, хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийг тодорхойлох болно гэдгийг оролцогчдод хэлээрэй.

- Оролцогчдыг 5 багт хуваана (хүүхэд, залуучууд насанд хүрэгчдээс тусдаа).
- Баг тус бүрт нөхцөл байдлын нэг карт (Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.2.2 А: Хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдийн нөхцөл байдлыг харуулсан зурагт хуудас), самбарын цаас, самбарын үзэг өгнө.
- Багууд зурагт хуудас дээр байгаа хүүхдийн талаар түүх зохионо. Хүүхдүүдэд нэр өгч, нас, амьдардаг газар, гэр бүл, найз нөхөд, тоглоом, хоол, унтах газар, өдөр тутмын ажил амьдрал зэргийг ярилцана.

5 минутын дараа хяналтын эхний хуудсыг тарааж өгнө (Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.2.2. Б: Хяналтын хуудас: Энэ хүүхэд хэн бэ?). Багууд жагсаалтад байгаа асуудлыг түүхийнхээ хүрээнд ярилцсан эсэхийг хянаана. Хэрвээ ярилцаагүй байвал хяналтын хуудасны асуултуудад хариултууд нэмж болно. Түүхэндээ нэмэлт мэдээлэл оруулсан бол сайшаагаарай.

5 минутын дараа дараагийн хяналтын хуудсыг, дахиад 5 минутын дараа 3 дахь буюу сүүлийн хуудсыг өгнө. Түүхээ дуусгахад дахин 5 минут өгнө. Өөрсдийн зохиосон түүхээ самбарын цаасан дээр бичиж болно, нөхцөл байдалд карт нэмж болно эсвэл богинохон жүжигчилсэн тоглолтоор түүхээ үзүүлж ч болно.

Сургагч багшид зориулсан зөвлөгөө

Багуудын дундуур явж, ажлын явц, ахиц дэвшлийг ажиглаарай. Оролцогчдын хэлэлцүүлгийг сонсож, асуулт асуух замаар нэмж мэдээлэл өгөөрэй. Түүхээ хүссэн хэлбэрээр хөгжүүлэхийг нь дэмжээрэй. Тэд хүүхдийн талаар танилцуулга хийхдээ аль болох бүтээлч байхыг хичээх хэрэгтэй. Багийн ажлын үеэр тэд хүүхдийн тухай богино хэмжээний дүрийн тоглолт үзүүлэхийг илүүд үзэж магадгүй. Тэд мөн хүүхдийн танилцуулгыг зурган хэлбэрээр танилцуулах эсвэл самбар, самбарын цаасан дээр өгүүллээ бичиж зурж болно.

Алхам 3 Багийн ажлын танилцуулга – 20 минут

Нэг баг 5 минутын хугацаанд “өөрсдийн хүүхдийг” танилцуулна. Ийм хүүхдүүд хэрхэн амьдардаг, тэдний хийж байгаа ажил хөдөлмөр ямар эрсдэл, аюултай болох талаар товч хэлэлцээрэй.

Алхам 4 Хүүхдийн хөдөлмөрийн талаарх түүхүүд, хэдэн жилийн дараа – 15 минут

Оролцогчид өөрсдийн багт буцаад нэгдэхийг сануулаарай. Баг бүрт Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.2.2 В “Хэдэн жилийн дараа” нэг хувь, самбарын цаас өгнө. Багийн гишүүд санаа цуглуулах аргаар “өөрийн хүүхдэд” 5 жилийн хугацаанд юу тохиосон байж болох талаар хэлэлцэж, асуултад

хариулна гэдгийг тайлбарлаарай. Тэд тохиолдсон зүйлс болон хариултыг самбарын цаасан дээр бичиж болно.

Алхам 5 Тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдүүдийн амьдралын тухай ярилцах – 15 минут

Самбарын бүх цаасыг хананд өлгөөд, хөдөлмөр эрхэлдэг хүүхдийн амьдралд хэр зэрэг өөрчлөлт гарсан, өөрчлөлт гарсан бол ямар өөрчлөлт, яагаад гарсан талаар товч хэлэлцээрэй. Ажлынхаа үр дагаварт анхаараарай. Хүүхдийн бие махбод болон сэтгэл санааны хор хохирлыг тодруулаарай. “Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд” нэмэлт мэдээллээс дэлгэрэнгүй мэдээллийг авна уу.

Алхам 6 Хүүхдийн хөдөлмөрийг юу тэвчишгүй болгодог вэ? – 20 минут

1-р алхам дахь хариултуудад буцаж ороод, оролцогчдоос дараах асуултуудыг асуугаарай:

- 1-р алхамд гүйцэтгэсэн даалгаврын жагсаалтад дасгалын явцад хэлэлцсэн нөхцөл байдал тусгагдсан уу?
- Та яагаад энэ ажлыг тэвчишгүй хөдөлмөр гэж нэрлэсэн бэ?
- Эдгээр ажлын хор уршиг, үр дагавар, эрсдэлийн талаар та мэдэж байсан уу?
- Дасгалын явцад яригдаагүй тэвчишгүй ажил хөдөлмөрийн жагсаалтад орсон ажил бий юу?
- Та эдгээр ажлуудыг яагаад нэрлэсэн бэ?
- 1-р алхамд дурдсан, багийн ажил дээр хэлэлцсэн бүх ажлыг хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрт хамруулж болно гэж бодож байна уу? Яагаад тийм, яагаад үгүй гэж?
- Монгол Улсад насанд хүрээгүй хүмүүст эдгээр ажлын аль нэгийг хуулиар хориглосон эсэхийг та мэдэх үү? (Насанд хүрээгүй хүүхдэд хориотой ажлуудыг А/36 тоот тушаалын дагуу хэлэлцэх. Нэмэлт мэдээлэл хэсгийг үзнэ үү)

Хүүхдүүдийн хийж буй зарим ажлууд нь тэвчишгүй хэлбэр биш мэт санагдах боловч тухайн хийж буй ажил нь хүүхдийн эрүүл мэнд, бие махбод, сэтгэл зүйд хохирол учруулж, сурч боловсрох, хөгжих нөхцөлийг нь хааж байгаа бол аюултай ажил гэж тооцож, устгах ёстой гэсэн дүгнэлтийг хийгээрэй. Монгол улсад насанд хүрээгүй хүнийг ажиллуулахыг хориглосон ажлын байрны жагсаалт баталсныг дахин онцлон тэмдэглэнэ.

Алхам 7 Дүгнэлт – 10 минут

Хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдийн тухай түүхийн гол санааг онцолж дасгалыг дүгнээрэй. Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдтэй холбоотой үүдэн гарч болзошгүй хор хөнөөлийн цөөн хэдэн жишээ дурдаарай. Тухайлбал:

- Боолчлол, албадан хөдөлмөрийн шинжтэй үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа хүүхдүүд бие махбод болон сэтгэл санааны хүчирхийлэлд өртдөг. Энэ нь тухайлбал, хөдөлмөрийн мөлжлөг, биеийг нь үнэлүүлэх, садар самуун, сурталчилгаа үзүүлбэрт ашиглах зэрэг ордог. Хүүхдүүд бие махбодын хувьд бэртэж гэмтэх, эрт жирэмслэх, амь насаа алдах, бэлгийн замаар дамжих халдварт өвчин тусах гэх мэт бие болон сэтгэл санааны дарамтанд өртдөг. Сэтгэл санааны хохирлын жишээнд өөртөө болон бусдад итгэх итгэл алдрах, харилцааны бэрхшээл (хамтран ажиллагчид, удирдлага болон бусад хүмүүс) зэргийг нэрлэж болно. Сэтгэцийн бэрхшээл гэдэг нь логигоор сэтгэх чадваргүй өөрөөр хэлбэл үйл үйлдлийн давуу

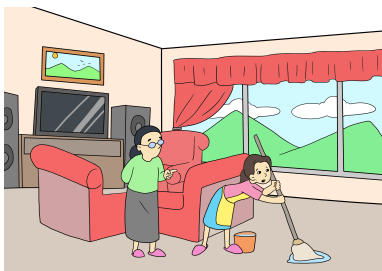
болон сул талыг эргэцүүлэх, төлөвлөх, асуудлыг шийдвэрлэх чадваргүй болно гэсэн үг юм.

- Аюултай ажил хөдөлмөр бол хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэр бөгөөд үүнийг нэн тэргүүнд устгах шаардлагатай гэдгийг онцлон тэмдэглээрэй. Аюултай ажил нь хөдөлмөр эрхэлдэг хүүхдүүдийг бие махбодын хувьд эрсдэлд оруулдаг бөгөөд бэртэж гэмтэх, улмаар амь насаа алдах өндөр эрсдэлтэй. Тухайлбал цаг агаарын эрс тэс нөхцөл, хүнд ачаа зөөх, өндөрт ажиллах, төрөл бүрийн хорт бодистой харьцах, бэртэл гэмтэл авах зэрэг эрсдэлүүд нь өсч хөгжиж байгаа хүүхдийн бие махбодыг гажуудуулж, гэмтээж, насан туршид нь арилахгүй хор хохирол учруулдаг. Хүүхдүүд насанд хүрэгчдийг бодвол амархан хордох, өвчин тусах зэргээр биеийн эсэргүүцэл султай байдаг.
- Хүүхдүүд насанд хүрэгчидтэй харьцуулахад бие махбодын, бэлгийн болон сэтгэл санааны хүчирхийлэлд илүү өртөмтгий байдаг учраас сэтгэлзүйн болон сэтгэл санааны хувьд ихээхэн хохирол амсдаг.
- Хүүхдэд аюултай ажил нь ихэвчлэн аюулгүй ажил гэж тооцогддог хөдөө аж ахуй, гэрийн ажил зэрэгт тохиолдож болно. Мал маллах болон гэрийн ажил давхар хийдэг охид, хөвгүүд олон цагаар ажиллах, цаг агаарын эрс тэс нөхцөлд ажиллах, гэр ахуйн цахилгаан хэрэгсэлтэй харьцах, цэвэрлэгээний хортой бодисод хордох зэргээр хохирдог. Хэтэрхий олон цагаар тусгаарлагдан ажиллаж, эсвэл ажил олгогчийн гэрт хоригдож эсвэл бие махбодын, бэлгийн болон сэтгэл санааны дарамт хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдүүдийн эрхэлж байгаа ажил хөдөлмөр нь хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрт орно.
- Манай улсад 18-аас доош насны хүүхдээр хийлгэх хориотой, аюултай ажлын жагсаалт байдаг.

Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.2.2 А: Хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдийн нөхцөл байдлыг харуулсан зурагт хуудас

Зааварчилгаа: Дараах 8 зургаас зорилтот бүлэгт чинь хамгийн тохиромжтой 3-5-г сонгож, баг бүрт нэг нэгийг тарааж өгнө. Баг бүр хүүхдийн/хүүхдүүдийн тухай түүх зохионо.

1. Дураараа гарч орох эрх чөлөөгүй болсон гэрийн үйлчлэгч

2. Хогийн цэг дээр ажиллаж байгаа хүүхдүүд

3. Хүүхдийг биеэ үнэлэх, садар самуун сурталчилгаанд ашиглах нь

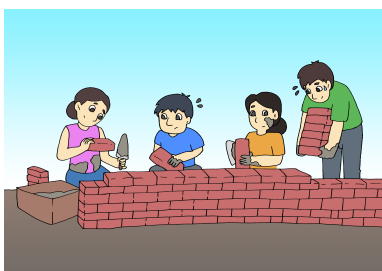
4. Цэнгээний газар шөнө ажиллаж байгаа хүүхдүүд

5. Цаг агаарын хүнд нөхцөлд дулаан хувцасгүй мал маллах хүүхэд

6. Хурдан морь унаач хүүхэд мориноос унасан нь

7. Барилгын салбарт ажиллаж байгаа хүүхдүүд

8. Уурхайд ажиллаж байгаа хүүхэд

Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.2.2 Б: Хяналтын хуудас: Энэ хүүхэд хэн бэ?

Зааварчилгаа: Энэ хуудсыг баг бүрт нэг нэгийг өгөхөөр 5 хувилна. Хуудсаа дотор нь 3 хуваах ба Алхам 2-н үед 5,5 минутын зайтай тарааж өгнө.

Хяналтын хуудас 1: Энэ хүүхэд/хүүхдүүд хэн бэ?

- Энэ хүүхэд охин уу, хүү юу?
- Энэ хүүхдийн нэр хэн бэ?
- Энэ хүүхэд хэдэн настай вэ?
- Энэ хүүхэд гэр бүлтэйгээ амьдардаг уу?
- Ажил дээрээ, мөн ажлаас гадуур энэ хүүхэд хэнтэй найзалдаг бол? Түүнд дайсан бий болов уу?
- Энэ хүүхдийн хамгийн сайхан, бас хамгийн муухай дурсамж нь юу бол?

Хяналтын хуудас 2: Энэ хүүхэд/хүүхдүүд хэрхэн амьдардаг бол?

- Энэ хүүхэд хаана ажилладаг вэ?
- Энэ хүүхэд хаана амьдардаг вэ?
- Энэ хүүхдийг хэр халамжилдаг бол? Эсвэл зодож, хүчирхийлж, аль нэг эрхийг нь хасдаг болов уу?
- Энэ хүүхэд ажлаасаа өөр зүйл хийж болох болов уу?
- Энэ хүүхдийн амьдралынх нь хамгийн том зорилго юу бол?

Хяналтын хуудас 3: Энэ хүүхэд/хүүхдүүд ямар ажил хийдэг вэ?

- Энэ хүүхэд ямар ажил хийж байна?
- Энэ хүүхдэд өдөр тутам ямар аюул тулгардаг вэ?
- Энэ хүүхдийн хийж байгаа ажилд хүйс нь нөлөөлдөг үү?
- Энэ хүүхэд энэ ажлын оронд юу хийхийг хүсэж байгаа бол?
- Энэ өдрийн аль үе вэ?

Сургалтын хэрэглэгдэхүүн 4.2.2 В: Хэдэн жилийн дараа

Зааварчилгаа: Энэ хуудсыг Алхам 4-н үед хэрэглэх тул баг бүрт нэг байхаар хувилж бэлдэнэ.

----- ✂ -----

5 жилийн дараа. Дээрх хүүхдүүдэд юу тохиолдсон байж болох вэ? Ажлын байрны тухайд илүү онцлохыг хүснэ. Жишээ нь, жирэмсэлж, ДОХ-ын халдвар авч, мориноос унаж, тэсрэлтэнд өртөж, тахир дутуу болох г.м. Яагаад ийм болсныг тайлбарлахыг оролдоорой.

Дараах асуултанд хариулна:

1. Таван жил өнгөрсний дараа нөгөө хүүхэд юу хийж байх бол?
2. Хэрэв ажиллаж байгаа бол нөгөө ажилдаа хэвээрээ болов уу? Яагаад?
3. Хэрэв хүүхэд ажлын байран дээрээ нас барсан бол шалтгаан нь юу байсан байж болох вэ?
4. Энэ ажлыг хийснээр хүүхдийн эрүүл мэндэд яаж нөлөөлөх бол?
5. Энэ хүүхдэд сэтгэл зүйн асуудал үүссэн болов уу? Яагаад?

Нэмэлт мэдээлэл: Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд

Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд гэж юу вэ?

ОУХБ-ын гаргасан 182-р конвенцын 3-р зүйлд хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийг дараах байдлаар тодорхойлсон байдаг:

- боолчлолын бүх хэлбэр болон хүүхдийг худалдах, дамжуулан худалдах, өрийн төлөөс, хамжлагын албат болгох, хүчээр буюу албадан хөдөлмөрлүүлэх, түүний дотор зэвсэгт мөргөлдөөнд ашиглах зорилгоор хүчээр буюу албадан оролцуулах зэрэг боолчлолтой төстэй үйл ажиллагаа хамаарна;
- хүүхдийг биеэ үнэлэх, садар самуун сурталчилгааны үйлдвэрлэл буюу садар самуун үзүүлбэрт ашиглах, зуучлах, санал болгох;
- олон улсын холбогдох гэрээнд тодорхойлсноор хүүхдийг мансууруулах бодис үйлдвэрлэх, хил дамжуулан худалдах зэрэг хууль бус үйл ажиллагаанд ашиглах, зуучлах, санал болгох;
- ажлын шинж чанар, түүнийг гүйцэтгэх нөхцөл нь хүүхдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, ёс суртахуунд хор нөлөө үзүүлэх ажил.

Албадан хөдөлмөр²⁶

Албадан хөдөлмөр нь ОУХБ-ын тодорхойлсноор бусдын эрхшээлд хөдөлмөрлөж, бэлгийн мөлжлөгт өртөж байгаагаараа хувь хүний эрх чөлөө, эрхэм чанарыг үгүйсгэж, хүний үндсэн эрхийг зөрчиж байгаа хэрэг юм. Зарим тохиолдолд хүмүүс энэхүү нэр томъёог таагүй, эрүүл бус ажлын нөхцөл байдалд маш бага цалингаар ажиллуулах явдал хэмээн ойлгох нь байдаг. Эсвэл, орлого олох өөр сонголтгүй учир тухайн ажлыг хийхээс өөр аргагүй байдалд орсноо энэхүү нэршлээр нэрлэх нь тохиолддог. Гэвч иймэрхүү нөхцөл байдлыг албадан хөдөлмөр гэж нэрлэх нь зохисгүй юм.

Албадан хөдөлмөр нь:

- өөрийгөө сайн дураар санал болгоогүй байхад
- мөн ямар нэг торгууль шийтгэл ногдуулахаар заналхийлэх байдлаар хийлгэдэг.

Хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлт нь дараах нөхцөлүүдийн нэгээс олон нь бий болсон тохиолдолд албадан хөдөлмөр болдог:

- хүүхдийг хулгайлах
- хууран мэхлэх
- нэг хүний мэдлээс нөгөө хүний мэдэлд зарах байдлаар шилжүүлэх
- цагдан хорих
- хоол хүнс, байр сууц, бусад хэрэглээг нь хасах
- сэтгэл зүйн дарамт үзүүлэх

²⁶ Adapted from: *A global alliance against forced labour, Report 1B to the 93rd session of the International Labour Conference* by ILO (ILO: Geneva, 2005).

- цалинг нь өгөхгүй байх
- өрөнд оруулж, торгууль оногдуулах
- бичиг баримтыг нь хураан авч, өгөхгүй байх
- гэр бүлийнхэн болон найз нөхдөд нь бие махбодын болон бэлгийн хүчирхийлэл үзүүлэхээр дарамтлах
- боолын хөдөлмөр эрхэлдэг эсвэл өрөнд барьцаалагдсан гэр бүлд төрөх

Өрийн төлөөсөнд орсон хүүхдийн хөдөлмөр

Өрийн төлөөсөнд орсон хүүхдийн хөдөлмөрийн 3 төрөл байдаг²⁷:

- Заримдаа газрын эзэд газар түрээслэгчид, хөдөөнөөс ирсэн хөлсний ажилчиддаа урьдчилан мөнгө төлж хүүхдийг нь худалдан авч, газар тариалангийн ажилчин, гэрийн үйлчлэгч, биеэ үнэлэгч, хивс нэхмэлчин, уурхайчин, тоосгочин, боловсруулах үйлдвэрийн ажилчин болгох зэргээр ашигладаг.
- Өрийн төлөөсөнд ажиллаж байгаа хүүхдүүдийн дийлэнх нь гэр бүлийнхээ өрийг төлөх зорилготой байдаг. Зээлдүүлэгчид нь ихэвчлэн газрын эзэн байх ба нөхцөл байдлыг өөрсдөдөө ашигтай болгохын тулд зээлдэгчдийг өрөө төлөх ямар ч боломжгүй нөхцөлд оруулж, өөрсдөө үнэгүй ажиллах хүчтэй болох аргыг сонгодог. Энэ маягаар нэгэнт өрөнд баригдсан гэр бүлүүд үр удмаараа энэ хүлээснээс ангижрах аргагүй байдалд орж, хүүхдүүд нь эцэг эхийнхээ өрийг төлөхийн тулд ажиллах болдог.
- Хамгийн өргөн дэлгэрсэн өрийн төлөөсийн хэлбэр бол ядуу, эмзэг бүлгийн эцэг эхчүүд хүүхдүүдээ гэртээ хүнд хэцүү нөхцөлд амьдарсны оронд баян айлд ажиллах нь дээр гэж үзэж, албан бус гэрээ хийх хэлбэр юм.

Арилжааны зорилгоор биеийг нь үнэлүүлэх

Хүүхдийг биеэ үнэлэх, садар самууны сурталчилгаанд ашиглах гэх мэт ашиг олох зорилгоор бэлгийн мөлжлөгт ямар нэгэн аргаар урхидан оруулсан байх нь элбэг. Хэдийгээр 18 нас хүрээгүй хүүхэд өөрөө зөвшөөрсөн байлаа ч олон улсын хэмжээнд, тэр дундаа ОУХБ-ын зүгээс үүнийг албадан хөдөлмөрийн тоонд оруулдаг. Учир нь хүүхдүүд хараахан зөв шийдвэр гаргах чадваргүй байдаг.

Арилжааны зорилгоор биеийг нь үнэлүүлэх явдал бол хүүхдийн эсрэг үйлдэж байгаа хамгийн байж боломгүй хүчирхийлэл билээ. Иймэрхүү төрлийн хүчирхийллийн золиос болж байгаа хүүхдүүд маш хүнд хэцүү доромжлол хүчирхийллийг бие махбод, сэтгэл санаагаараа туулах болдог. Ихэнхдээ насан туршийн сэтгэлийн шарх үлдэж, хүүхдийн ирээдүйн өсөлт хөгжилд хамгийн муухай үр дагавар авчирдаг билээ. Арилжааны зорилгоор охидын биеийг үнэлүүлэх нь нэлээд түгээмэл боловч хөвгүүдийг ч мөн ийнхүү ашиглах тохиолдол гардаг. Бие махбодод нь сөрөг нөлөөтэй, аюултай үйлдэл хийлгэх нь тэдний эрүүл мэндэд маш их хор уршигтай. Жишээ нь, охид хөвгүүдийг бэлгийн хавьталд эрт татан оруулснаар ДОХ, ХДХВ зэрэг БЗДХ-т өртөх эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг. Үүнээс гадна тэдний сэтгэл зүй маш ихээр гэмтдэг. Хохирогч болсон хүүхдүүдийн гэрчилснээр сэтгэл зүйн гэмтлээсээ болж эргээд хэвийн амьдралд орох боломжгүй болдог байна. Хохирогч хүүхдүүдийн олонх нь насанд хүрэхээсээ өмнө амиа алддаг байна.

²⁷ Adapted from: Child Right Worldwide, <http://www.childright.nl/english/>.

Морь унаач хүүхэд²⁸

Монголчуудын тэмдэглэдэг “Үндэсний их баяр наадам”-ыг ЮНЕСКО-ийн зүгээс соёлын өв хэмээн хүлээн зөвшөөрсөн байдаг. Эрийн гурван наадмын нэг болох хурдан морины уралдааныг 5-8 сард буюу зуны улиралд явуулдаг уламжлалтай бөгөөд сүүлийн жилүүдэд өвөл, хаврын уралдааныг зохион байгуулах болсон байна.

Олон улсын болон үндэсний хууль тогтоомжоор хүүхэд бол эрх зүйн бие даасан субъект мөн хэмээн нэгэнт хүлээн зөвшөөрөх болсон. Монгол Улс нь хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн тухай 1989 оны Конвенцид 1990 онд, ОУХБ-ын Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийг устгах тухай (1999) 182 дугаар Конвенцид 2001 онд, Хөдөлмөрийн насны доод хязгаарын тухай (1973) 138 дугаар Конвенцид 2002 онд тус тус нэгдэн орсон ч түүгээр хүлээсэн үүргээ хангалттай биелүүлж хэрэгжүүлж чадахгүй байгаа нь хаврын хурдан морины уралдаан дахь уралдаанч хүүхдийн эрхийг хамгаалах эрх зүйн орчныг бүрдүүлээгүй, тэдний эрх зөрчигдсөөр байгаагаар нотлогдож байна.²⁹

7 нас хүрсэн хүүхдийг хурдны морь унуулах боловч аль болох бага биетэй хүүхдийг унуулахыг уяачид их сонирхдог тул түүнээс ч бага насны хүүхэд морь унах тохиолдол гардаг. Ингэснээр тухайн хүүхдийн бэртэл гэмтэлд өртөх эрсдэл нэмэгдэж, заримдаа амиа алдахад ч хүрдэг. 2017 онд улс даяар нийт 10,435 хүүхэд хурдны морь унасан хэмээн бүртгэгдсэн байдаг. Гэвч тэдний дунд мориноос унаж гэмтэж бэртсэн хүүхдийн тоо жил ирэх тусам өссөөр байна. Мориноос унаж бэртсэн хүүхдийн тоо 2012 онд 181, 2013 онд 219, 2014 онд 205 байсан байна. Дээрх 3 жилийн хугацаанд 6 хүүхэд мориноос унаж нас баржээ. 2017 онд 629 хүүхэд уралдааны замд унаж бэртсэн бол тэдний 3 нь тахир дутуу болж, 2 нь амиа алдсан байна.

Судалгааны тоо баримтаас харахад хурдан морь унаач хүүхдүүд уралдааны үед осолд өртөхөөс гадна сунгаа, үсэргээний үеэр ч бэртэх, гэмтэх тохиолдлууд их гардаг байна. Уралдааны морь унаж байгаад бэртэх гэмтэх нь маш аюултай бөгөөд гол төлөв нуруу нугас, тархиндаа гэмтэл авдаг. Харин хүйтний улиралд уралдах нь хүүхэд осгох, хайрагдах, нүд өвчлөх, амьсгалын замын өвчлөлд өртөх гэх мэт аюултай нөхцөлийг бий болгодог.

Уралдаанч хүүхдийн гар хөлийн хуруу, чих хамар хайрагдаж хөлдөх эрсдэл өндөр байдаг. Эдгээр эрхтнүүд нь захын эрхтнүүд учир дулааныг ялгаруулах томоохон булчин байдаггүй тул амархан хөлддөг. Хүйтэн цаг уурт хүний биеийн ерөнхий дулаан дотор эрхтнүүдийг дулаацуулахад зориулагддаг учир захын эрхтнүүдэд очих цусны урсгал багасдагтай холбоотой эдгээр эрхтэнүүд богино хугацаанд хөлдөх эрсдэлд ордог байна. Бээлий, малгай, дулаан хуурай гутал зэргийг өмсүүлэх нь хөлдөлт үүсэх хугацааг уртасган, хамгаалалт болох боловч хэт хүйтэн, жавар салхитай үед хол замд уралдах нь хөлдөлт үүсэх эрсдэлийг маш хурдан бий болгоно.³⁰

Хүүхдийн нас бага байх, цаг агаарын таагүй нөхцөл, уралдааны замын нөхцөл байдал, уяачийн ур чадвар, туршлага зэрэг нь дээрх эрсдэлүүдийг улам нэмэгдүүлж, тодорхой хэмжээгээр нөлөөлж байдаг. Иймд хурдны морь унахыг хүнд, тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөрийн нөхцөлд оруулж тооцох болсон байна. Үүнээс гадна, сургуулийн насны хүүхэд өвөл хаврын уралдаанд оролцох нь хичээл таслалтыг нэмэгдүүлж, сурлагын үзүүлэлтэд нь нөлөөлдөг. Унаач хүүхдүүд хичээлдээ дур сонирхолгүй болж, зарим нь сургуулиа бүрмөсөн орхиж, ирээдүйгээ балладаг байна.

²⁸ The Rights of Child Jockeys in Spring Horse Racing: Research Report (National Human Rights Commission, Legal Research Center, UNESCO, ILO, 2015); O. Altansukh, Introduction to Current Activities and Performance of AFCYD, 2018; AFCYD database.

²⁹ Хурдан морьны хаврын уралдаан ба хүүхдийн эрх, ОУБХ

³⁰ Хурдан морьны хаврын уралдаан ба хүүхдийн эрх, судалгаа, ОУХБ

Тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдүүдэд ямар аюул осол тулгардаг вэ³¹

Хүнд хортой ажил эрхэлж байгаа хүүхдүүд янз бүрийн эрсдэл, аюул осол гэмтэлд ихээр өртдөг. Хөдөлмөрийн эрүүл ахуйн стандартын дагуу дараах байдлаар ангилж болно:

- Биологийн аюул осол: аюултай шавьж, амьтан, хортой ургамал, бактери, паразит, вирус (ХДХВ, гепатит).
- Химийн аюул осол: хорт хий, шингэн (уусмал болон цэвэрлэгээний бодис), металлууд (асбест, мөнгөн ус, цахиур, тугалга г.м.) утаа (машины утаа, цавууны ууршсан хий), хөдөө аж ахуйн химийн бодис (шавьжны болон ургамлын хорууд), тэсэрч дэлбэрэх бодис
- Эргономик буюу ажлын нөхцөлийн аюул осол: хүнд зүйл өргөх, зөөх, хүчлэн байнга давтагдах үйлдэл хийх, биед эвгүй байрлалд удаан байх
- Орчны аюул: температурын хэт хэлбэлзэл, зөрүү (халуун, хүйтэн), дуу чимээ, чичирхийлэл, цацраг идэвхит бодис
- Сэтгэл зүйн аюул: стресс, сүрдүүлэг, нэгэн хэвийн байнгын давталттай ажил, өөрөө сонголт хийх эсвэл хянах хомс боломж, аюулгүй байдал хангагдаагүй, дарамт хүчирхийлэл (бэлгийн болон бие махбодын), хэт өндөр хариуцлага хүлээх
- Нийгмийн аюул: гэр бүл болон үеийнхнээсээ хол байх, мансууруулах бодист донтох, насанд хүрэгчдийг дуурайх
- Орчин нөхцөлийн бусад аюул: юмнаас унах, юманд цохиулах, хавчуулагдах, зүсэх, түлэгдэх г.м.
- Ажлын нөхцөл: хэт урт ажлын цаг, шөнийн цагаар ажиллах, тусгаарлагдан ажиллах, шөнөөр, эсвэл гэмт хэргийн гаралт ихтэй газраар дайран ажилдаа ирж очих г.м.

Охид болон хөвгүүдийн хувьд ажлын төрлөөс хамааран эрсдэлүүд нь янз бүр байж болно. Хөвгүүд уул уурхай, төрөл бүрийн боловсруулах үйлдвэр гэх мэт биеийн хүч шаардсан ажил эрхэлдэг бөгөөд энэ нь осолд өртөх, амь насаа алдах аюултай байхад охид худалдаа болон үйлчилгээний салбарт түлхүү ажилладаг. Ажил хөдөлмөрийн аюул эрсдэлийг тодорхойлохдоо жендэрийн ялгааг харгалзах хэрэгтэй.

Илүү дэлгэрэнгүй мэдээллийг Дасгал 11.3.2 “Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй”, Дасгал 11.2.4 “Гэрийн үйлчилгээний ажилчдын зохистой хөдөлмөр эрхлэлт”-н Нэмэлт мэдээллээс уншаарай.

³¹ The Tripartite Process of Determining Hazardous Child Labour: Guide for Facilitators - Eliminating Hazardous Child Labour: Step by Step by IPEC (ILO: Geneva, 2012), p. 46.

Хүнд хортой мэргэжлийн жишээ³²

Ажил мэргэжил/ салбар	Үндсэн үүрэг	Эрсдэл, аюул	Үр дагавар
Хөдөө аж ахуй	Машин техниктэй ажиллах Цаг агаарын хүнд нөхцөлд гадаа ажиллах	Техникийн аюулгүй байдал хангагдаагүй; Хорт бодисын хэрэглээ (хортон шавьжны эсрэг хор болон ургамлын хор г.м.); Хүнд зүйл өргөх; Цаг агаарын таагүй нөхцөлд ажиллах	Химийн бодист хордох (ужиг болон хурц хордлого); Шархлах, шавьжинд хазуулах, бие махбодын бусад гэмтэл; Өвчлөх
Жижиглэн болон бөөний худалдаа	Аюултай орчинд ажиллах	Тоосжилт, дуу чимээ ихтэй орчинд ажилладаг -Хэт хүнд ачаа ачих, буулгах зөөх Автомашинны зам дээр хөдөлгөөнт худалдаа эрхлэх Бусдын зүгээс хүчирхийлэлд өртөх	Биеийн хүчний ачааллаас болж амархан ядрах, үе мөч, толгой өвдөх, ханиад томуу хүрч ханиалгах зэргээр өвчлөмтгий болох, Автомашинны осолд өртөх - Халдлагад өртсөнөөс болж бэртэж гэмтэх, архи тамхины буруу хэрэглээнд орж амьдралын эрүүл бус хэвшилд орж сэтгэцийн эмгэгт өртөх
Муудсан жимс, ногоо ангилан ялгах ажил Нян, мөөгөнцөр, хорио цээртэй өвчин буюу ургамлын хачиг, нитритын хэмжээ илүү байх	Аюултай, бохир орчин нөхцөлд ажиллах	Бохир орчинд бусад төрлийн халдвар авах нөхцөл бүрдэнэ (ялаа, шавьж, мэрэгч г.м.). Ялзарч муудсан ногоо, жимсэн дээр хальтарч гэмтэл авах	Төрөл бүрийн халдварт өвчин тусах Бэртэж, гэмтэх
Гэрийн үйлчилгээний ажил	Гэрийн доторх үндсэн ажлууд Асаргаа	Өөрийн дураар гарч орох эрхгүй, төрөл бүрийн дарамт хүчирхийлэл дор, ганцаардмал нөхцөлд хэт уртасгасан цагаар ажиллах	Биеийн болон сэтгэл санааны өөрчлөлт; Нийгмээс тусгаарлагдах
Биеэ үнэлэлт	Үйлчлүүлэгчийн хүссэн бүрийг биелүүлэх	ДОХ, ХДХВ зэрэг БЗДХ-т өртөх; Бэлгийн болон сэтгэл санааны хүчирхийлэлд өртөх	Бие махбод, сэтгэл санаа, сэтгэл зүйн гэмтэл авах; Эрт жирэмслэх; Эхийн эндэгдэл; Үргүйдэл
Уул уурхай	Газар дор болон газар дээр нүх ухаж малтах; Хүнд ачаа зөөх	Хортой хий, утаа, тоосонд байнга өртөх, хэт их чийгтэй, мөн температурын өөрчлөлттэй нөхцөлд ажиллах; Биеийн галбарт нөлөөлөх (байнга тонгойх, нугарах, өвдөглөх, хэвтэх г.м.); Нурангид өртөх	Амьсгалын замын өвчлөл нь даамжирч силикоз, уушгины сүрьеэ, асбестоз, уушги устгах г.м. болж хүндэрнэ. Араг яс булчингийн өөрчлөлт явагдана. Нурангид өртөж гэмтэх, амиа алдах

³² Adapted from: SCREAM by IPEC (ILO: Geneva, 2002), Module: Basic information.

Хурдан морь унах	Хурдан морины уралдаанд морь унах	Унаач хүүхдийн нас; Хавар болон өвлийн уралдааны үеэрх цаг агаарын нөхцөл байдал; Морины зан ааш урьдчилж таах аргагүй байдаг (морь давхих явцад замын халтиргаа, гулгаанаас эсвэл газрын үлийний нүхнээс болж бүдрэх, унах тохиолдолд унаач унаж хөл гараа хугалах, бэртэх, амь насаа алдах, мориндоо дарагдах гэх мэт маш өндөр эрсдэлтэй.);	Мориноос унаж бэртэх, тархи нугасны гэмтэл авах, амиа алдах, хүйтэнд хайрагдах, осгох, амьсгалын замын өвчлөл, тархи хөдлөл, дотор эрхтэн доргих,
Барилгын ажил	Газар ухах; Ачаа зөөх; Том чулуу бутлах; Элс, цемент хүрэдэх; Төмөртэй ажиллах	Унаж байгаа зүйлд цохиулах; Хурц ирмэгтэй зүйл дээр гишгэх, өндрөөс унах, халуун хүйтэн, тоос шороо, чимээ шуугианд их өртөх, хүнд зүйл өргөх	Чимээ шуугиан, даралт чичирхийлэл, хорт бодисноос болж төрөл бүрийн өвчлөлд өртөх, ослоос шалтгаалж хөдөлмөрийн чадвараа алдах, амь насаа алдах гэх мэт өндөр эрсдэлтэй
Цайр, тугалаг, нүүрс хүчлийн исэл гэх мэт химийн бодист хордох; хэт хүнд зүйл зөөх, галд түлэгдэх; Осол гэмтэлд өртөхүйц багаж тоног төхөөрөмж	Шавар шохой боловсруулах (ухаж гаргах, бутлах, тээрэмдэх, шалгах, холих)		Араг яс булчингийн өөрчлөлт; Осол гэмтэл Насан туршид гадны буюу тоосжилтын шалтгаантай харшил-үрэвслийн хавсарсан амьсгалын замын архаг өвчтэй болох эрсдэлтэй
Арьс шир боловсруулах	Арьс ширийг идээлж, боловсруулах	Идэмхий химийн бодис болон бактерийн хордлогод өртөх	Антракоз, арьсны болон мөөгөнцрийн халдварт өртөх
Агуулах, тээврийн үйлчилгээ	Ачаа буулгах, зөөх, вагоноос ногоо болон бусад бараа буулгах	Хүнд ачаа удаан хугацаанд зөөх Биеийн хэт их ачаалал Ажлын цаг урт, шөнийн цагаар ажиллах	Тулгуур эрхтний хөгжил, осол гэмтэлд өртөх Биеийн хэт ачааллаас өвчлөмтгий болох, дархлаа сулрах
Хогийн цэг дээр ажиллах	Бохир заваан, эрүүл бус нөхцөлд, эмнэлгийн болон химийн үйлдвэрийн хог хаягдал гэх мэт аюултай хог хаягдал дундаас дахин боловсруулах зүйлсийг нүцгэн гараар ялгаж түүх	Хог шатаж гал гарах нуранги үүсэх, хог цөмрөх, машины осол аваарт орох халдварт өвчнийг тараах олноор хордлогод өртөх Насанд хүрэгчдийн зүгээс дарамт, хүчирхийлэлд өртөх	Шархнаас болж амиа алдах, химийн хордлогод орох, халдварт өвчин тусах, тархаах, хоолны хордлого болох, (хогонд хуримтлагдсан метаны хийд) түлэгдэх Насанд хүрэгчдийн дарамт, халдлагад өртсөнөөс болж бэртэж гэмтэх, архи тамхины буруу хэрэглээ, бэлгийн хүчирхийлэлд өртөх, амьдралын эрүүл бус хэвшлийн нөлөөлөл даамжирвал зан төрх болон сэтгэцийн эмгэгтэй болох

Хөдөлмөрийн сайдын 2016 оны А/36 дугаар тушаалын хавсралт

НАСАНД ХҮРЭЭГҮЙ ХҮНИЙГ АЖИЛЛУУЛАХЫГ ХОРИГЛОСОН АЖЛЫН БАЙРНЫ ЖАГСААЛТ

Нэг. НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

- 1.1. Насанд хүрээгүй хүнийг хөдөлмөрийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний баталсан “Тэтгэврийг хөнгөлөлттэй тогтоох газрын дор болон хөдөлмөрийн хортой, халуун, хүнд нөхцөлд хамаарах ажил, мэргэжлийн жагсаалт» - д тусгагдсан ажлын байранд ажиллуулахыг хориглоно.
- 1.2. Насанд хүрээгүй хүнийг ажиллуулахыг хориглосон ажлын байрны жагсаалтад дурдсан ажлуудыг Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 109 дүгээр зүйлд заасан насаар ойлгоно.
- 1.3. Насанд хүрээгүй хүнийг эрүүл мэнд, амь нас, ёс суртахуун, аюулгүй байдалд нийтлэг аюултай дор дурдсан хөдөлмөрийн нөхцөл, ажлын байр, ажил мэргэжлээр ажиллуулахыг хориглоно.
- 1.4. Энэхүү жагсаалтыг өмчийн хэлбэрээс үл хамааран аж ахуйн нэгж, байгууллага болон хувь хүмүүс нэгэн адил мөрдөж ажиллана.
- 1.5. Мэргэжлийн баримжаа, ажлын дадлага олгох зорилгоор эцэг эх, асран хамгаалагч болон хөдөлмөрийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын зөвшөөрөлтэйгөөр хийж буй ажлууд уг жагсаалтад хамаарахгүй.

Хоёр. ХОРИГЛОХ АЖЛЫН БАЙРНЫ НӨХЦӨЛҮҮД

2.1. Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл мэнд. Хөдөлмөрийн эрүүл ахуй, Ажлын байрны орчин эрүүл ахуйн шаардлага MNS 4990:2015 стандартын шаардлагыг хангаагүй ажлын байранд ажиллахыг хориглоно.

2.1.1. Цемент, асбест, шилэн хөвөн, нүүрс, органик тоос, тоосжилт бүхий орчин

2.2. Химийн хорт болон аюултай бодис, тэсрэх, шатамхай материалтай харьцах, зөөвөрлөх ажил:

2.2.1. Химийн хорт болон аюултай бодистой харьцах, зөөвөрлөх ажил

2.2.2. Галд шатамхай, тэсрэх бодистой харьцах, зөөвөрлөх ажил

2.2.3. Хлорын болон хорт хийтэй харьцах, зөөвөрлөх ажил

2.3. Цацраг идэвхт болон биологийн идэвхт бодистой харьцах бүх төрлийн ажил

2.4. Суурилагдсан тоног төхөөрөмж, эргэлдэх машин механизм болон даралтат сав, хийн зуухтай орчин бүхий ажил

2.5. Насанд хүрээгүй хүний гараар өргөх, зөөх ачааны массын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ

2.5.1. 16 нас хүртэл : эрэгтэй 8 кг, эмэгтэй 5 кг

2.5.2. 16-18 нас: эрэгтэй 16 кг, эмэгтэй 10 кг

/Монгол Улсын стандарт: Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй. Өргөх зөөх ачааны зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ MNS 4970:2000–ийг баримтална./

Гурав. НАСАНД ХҮРЭЭГҮЙ ХҮНИЙ АМЬ НАС, ЭРҮҮЛ МЭНД, ЁС СУРТАХУУН, АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛД НИЙТЛЭГ АЮУЛТАЙ АЖЛЫН БАЙР, АЖИЛ МЭРГЭЖИЛ

Салбар, дэд салбар		Хориглох ажил мэргэжил/ажлын байр
3.1 ХӨДӨӨ АЖ АХУЙ, ОЙН АЖ АХУЙ, ЗАГАС БАРИЛТ, АН АГНУУР		
3.1.1	Газар тариалан, мал аж ахуйн үйлдвэрлэл, ан агнуур болон түүнд холбогдох туслах үйл ажиллагаа	1) Мал нядалгааны газар 2) Мал угаах, туулгах үйл ажиллагаа 3) Эмнэг сургагч 4) Амьтан сургагч 5) Зөгий үржүүлэгч 6) Шувуун аж ахуйн ажилтан 7) Цаг уурын тохиромжгүй, онц аюултай үзэгдэл бүхий нөхцөлд мал хариулах, оторлох, тууварлах 8) Өөрийн төрсөн гэр болон төрсөн ах, эгч, эмээ, өвөөгөөс бусад айлд амьдарч, мал маллах 9) Газар тариалангийн механикжсан ажил
3.1.2	Ойн аж ахуй, мод бэлтгэл	10) Хараа хяналтгүйгээр ойн дагалт нөөцийг цуглуулах ажил 11) Хортон шавьж устгагч 12) Мод бэлтгэгч, хөрөө рамчин 13) Сүхээр мод мөчирлөгч
3.1.3	Загасны аж ахуйн ажилтан, анчин, урхичин	14) Загасчин, загасны аж ахуйн туслах ажилчин 15) Анчин
3.2 УУЛ УУРХАЙ, ОЛБОРЛОЛТЫН ҮЙЛДВЭРЛЭЛ		
3.2.1		1) Чулуун, хүрэн нүүрс олборлолт 2) Газрын тос, байгалийн хий олборлолт 3) Металлын хүдэр олборлолт 4) Давс олборлолт 5) Бусад ашигт малтмал олборлолт 6) Гар аргаар алт болон бусад үнэт металл олборлох үйл ажиллагаа 7) Уул уурхайн олборлолтын туслах үйл ажиллагаа
3.3 БАРИЛГА		
		1) Барилгачин 2) Өрөгч, угсрагч, түүнтэй адилтгах бусад ажилтан 3) Бетончин, бетон гадаргуу өнгөлөгч, түүнтэй адилтгах бусад ажилтан 4) Барилгын засалчин, түүнтэй адилтгах бусад ажилтан 5) Будагчин, барилгын бүтэц цэвэрлэгч, түүнтэй адилтгах бусад ажилтан 6) Туслах ажилтан, барилгын туслах 7) Туслах ажилтан, барилгын талбай цэвэрлэгч 8) Буулгах/нураах ба барилгын талбай бэлтгэх ажил 9) Барилга угсрах үйлдвэрт зуурмаг бэлтгэх, үйлдвэрлэлийн бус орчинд цемент задгайгаар савлах ажил
3.4 БОЛОВСРУУЛАХ ҮЙЛДВЭРЛЭЛ		
		Бүх төрлийн суурилагдсан болон механикжсан тоног төхөөрөмжүүд, технологийн зориулалттай болон ердийн машин механизмууд, байнгын гар ажиллагаатай тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгслийг ашиглан үйл ажиллагаа явуулдаг үйлдвэрлэлийн дамжлагын бүх төрлийн ажил: 1) Хүнсний бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл 2) Үр тариа, малын тэжээлийн үйлдвэрлэл 3) Тамхины үйлдвэрлэл 4) Архи, пиво, ундааны үйлдвэрлэл 5) Нэхмэлийн болон хувцас үйлдвэрлэл 6) Арьс, арьсан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл 7) Цаас болон цаасан бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл

- 8) Хэвлэх, дуу бичлэгийн хувилах, дахин үйлдвэрлэх үйл ажиллагаа
- 9) Кокс болон газрын тосны боловсруулсан бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл
- 10) Хими, химийн төрлийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл
- 11) Эм, эм бэлдмэл, химийн болон ургамлын гаралтай эмийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл
- 12) Резинэн болон хуванцар бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл
- 13) Төмөрлөг бус эрдэс бодисоор хийсэн эдлэл үйлдвэрлэл
- 14) Металл үйлдвэрлэл
- 15) Машин, тоног төхөөрөмжөөс бусад металл бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл
- 16) Компьютер, электроник болон хараа зүйн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл
- 17) Цахилгаан тоног төхөөрөмжийн үйлдвэрлэл
- 18) Дээрх дэд салбарт ороогүй бусад машин, тоног төхөөрөмжийн үйлдвэрлэл
- 19) Моторт авто тээврийн хэрэгсэл, чиргүүл, хагас чиргүүл үйлдвэрлэл
- 20) Тээврийн хэрэгслийн бусад тоног төхөөрөмж үйлдвэрлэл
- 21) Машин, тоног төхөөрөмжийг угсрах, суурилуулах, холбогдох засвар, үйлчилгээ

3.5 УС ХАНГАМЖ; БОХИР УС ЗАЙЛУУЛАХ СИСТЕМ, ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТ БОЛОН ЦЭВЭРЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

- 1) Бохир ус хуримтлуулах, цэвэрлэх, ариутгах ажил
- 2) Аюултай болон аюулгүй хог хаягдлыг цуглуулах, боловсруулах, ялгах, цэвэрлэх ажил
- 3) Хог хаягдлаас хоёрдогч түүхий эд, материал гарган авах ажил

3.6 БӨӨНИЙ БОЛОН ЖИЖИГЛЭН ХУДАЛДАА

- 1) Авто зам дээрх худалдаа, үйлчилгээний ажил
- 2) Цэнэглэгч хий болон шингэн, хийн түлшний худалдаа, үйлчилгээ
- 3) Шатах, тослох материал түгээх ажил
- 4) Муудсан жимс, ногоо ангилан ялгах ажил
- 5) Ачаа өргөж зөөх, буулгах ажил

3.7 ТЭЭВЭР БА АГУУЛАХЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

- 1) Тээврийн туслах үйл ажиллагаа
- 2) Төмөр замын ачиж буулгах ажил
- 3) Нийтийн тээврийн хэрэгслийн кондуктор

3.8 ЗОЧИД БУУДАЛ, БАЙР, СУУЦ БОЛОН НИЙТИЙН ХООЛНЫ ҮЙЛЧИЛГЭЭ

- 1) Зочид буудал, дэн буудлын бүх төрлийн ажил, зочдод бараа бологч
- 2) Баар, цэнгээний газар, шөнийн клуб, сауны газарт ажиллах бүх төрлийн ажил
- 3) Тайчих үзүүлбэр үзүүлэгч
- 4) Массажийн үйлчилгээ үзүүлэгч

3.9 ХҮНИЙ ЭРҮҮЛ МЭНД БА НИЙГМИЙН ХАЛАМЖИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

- 1) Өөрийн төрсөн ах, эгч, эмээ, өвөөгийн гэрээс бусад айлд байрлан ажиллаж буй гэрийн үйлчлэгч, хүүхэд асрагч
- 2) Сэтгэцийн, халдварт, хэвтрийн өвчтөний асаргаа, сувилгаа

3.10 УРЛАГ ҮЗВЭР, ТОГЛООМ НААДАМ

- 1) Казино, мөрийтэй тоглоомын газарт ажиллах бүх төрлийн ажил
- 2) Жил бүрийн 11 дүгээр сарын 1-нээс 5 дугаар сарын 1-нийг хүртэлх хугацаанд хурдан морины уралдаан, сунгаа, үсэргээнд хурдан морь унуулах
- 3) Шөнийн цагаар болон архи согтууруулах ундаагаар үйлчилж буй газарт соёлын болон циркийн, ардын урлагийн үзүүлбэр үзүүлэх ажил

3.11) ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ БУСАД ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

- 1) Цогцос хадгалах, шарил занданшуулах
- 2) Нийтийн бие засах газрын цэвэрлэгээ
- 3) Алт мөнгөний дархан
- 4) Онцгой байдлын, гамшгийн болон үйлдвэрлэлийн ослын хор уршгийг арилгах
- 5) Хими цэвэрлэгээний газрын цэвэрлэгч бодистой харьцах
- 6) Боолтын бохир материалтай харьцах
- 7) Мансууруулах үйлчилгээтэй болон сэтгэцэд нөлөөлөх эмийн ургамал, түүхий эд цуглуулах

ХҮҮХДИЙН ХӨДӨЛМӨРИЙН ТЭВЧИШГҮЙ ХЭЛБЭРИЙН ТУХАЙ ОЛОН УЛСЫН ХӨДӨЛМӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН 182 ДУГААР КОНВЕНЦ

1999 оны 6 дугаар сарын 17-ны өдөр баталж, 2000 оны 11 дүгээр сарын 19-ний өдөр хүчин төгөлдөр болсон.

Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын Ерөнхий бага хурал нь, Олон улсын хөдөлмөрийн товчооны Захиргааны зөвлөлөөс 1999 оны 6 дугаар сарын 1-ний өдөр Женев хотноо зарлан хуралдуулсан 87 дугаар чуулганаар, хүүхдийн хөдөлмөрийн талаарх үндсэн баримт бичиг болох Хөдөлмөрийн насны доод хязгаарын тухай 1973 оны конвенц болон зөвлөмжийг төгөлдөржүүлэх, хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийг хориглох, устгах асуудлыг үндэсний болон олон улсын хэмжээнд, ялангуяа олон улсын хамтын ажиллагаа, туслалцааг тэргүүлэх чиглэл болгох үүднээс холбогдох баримт бичгийг шинээр батлан гаргах шаардлагыг анхаарч, хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийг үр дүнтэй устгах нь суурь боловсролыг үнэ төлбөргүй олгохын ач холбогдол, хүүхдийг дээрх хэлбэрийн хөдөлмөрөөс хөндийрүүлэх, нийгмийн амьдралд дасгах болон оруулах, чингэхдээ гэр бүлийнх нь хэрэгцээг анхаарах шаардлагыг харгалзсан цогц бөгөөд шуурхай арга хэмжээг шаардаж буйг анхаарч, Олон Улсын Хөдөлмөрийн Бага хурлын 1996 оны 83 дугаар чуулганаас батлан гаргасан Хүүхдийн хөдөлмөрийг устгах тухай тогтоолыг санаж, хүүхдийн хөдөлмөр нь ядуурлаас их хэмжээгээр шалтгаалдаг бөгөөд түүнийг шийдвэрлэх урт хугацааны арга зам, нийгмийн дэвшилд хүргэх эдийн засгийн тогтвортой өсөлт, ялангуяа ядуурлыг арилгах, бүх нийтэд боловсрол олгох үйл ажиллагаанд оршиж байгааг хүлээн зөвшөөрч, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейгаас 1989 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдөр баталсан Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцыг иш үндэс болгож, Олон Улсын Хөдөлмөрийн Бага хурлын 1998 оны 86 дугаар чуулганаар баталсан Хөдөлмөр эрхлэлтэд тавигдах үндсэн зарчим, эрх болон түүний мөрөөр авах арга хэмжээний тухай Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын тунхаглалыг үндэслэж, хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийн зарим нь Албадан хөдөлмөр эрхлүүлэх тухай 1930 оны конвенц, Боолчлол, боолын худалдаа, боолчлолтой төстэй харилцаа, дадлыг устгах тухай 1956 оны Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын нэмэлт конвенц зэрэг олон улсын бусад баримт бичигт тусгагдсаныг үндэслэж, Чуулганы хэлэлцэх хэргийн 4 дэх асуудал болох хүүхдийн хөдөлмөрийн талаарх тодорхой саналыг батлахаар шийдвэрлэж, эдгээр саналыг олон улсын конвенцын хэлбэрээр гаргахаар тогтож, дараах Конвенцыг Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийн тухай 1999 оны конвенц хэмээн нэрлэхээр тогтож, нэг мянга есөн зуун ерэн есөн оны зургадугаар сарын арван долооны өдөр батлав:

1 дүгээр зүйл

Энэхүү Конвенцыг соёрхон баталж буй гишүүн улс бүр хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийг хориглох, устгахад чиглэсэн үр дүнтэй арга хэмжээ нэн даруй авч хэрэгжүүлнэ.

2 дугаар зүйл

Энэхүү Конвенцын зорилгод нийцүүлэн “хүүхэд” гэсэн нэр томьёо нь 18 насанд хүрээгүй бүх хүнд хамаарна.

3 дугаар зүйл

Энэхүү Конвенцын зорилгод нийцүүлэн “хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэр” гэдэгт:

(a) боолчлолын бүх хэлбэр болон хүүхдийг худалдах, дамжуулан худалдах, өрийн төлөөс,

хамжлагын албат болгох, хүчээр буюу албадан хөдөлмөрлүүлэх, түүний дотор зэвсэгт мөргөлдөөнд ашиглах зорилгоор хүчээр буюу албадан оролцуулах зэрэг боолчлолтой төстэй үйл ажиллагаа хамаарна;

- (б) хүүхдийг биеэ үнэлэх, садар самуун сурталчилгааны үйлдвэрлэл буюу садар самуун үзүүлбэрт ашиглах, зуучлах, санал болгох;
- (в) олон улсын холбогдох гэрээнд тодорхойлсноор хүүхдийг мансууруулах бодис үйлдвэрлэх, хил дамжуулан худалдах зэрэг хууль бус үйл ажиллагаанд ашиглах, зуучлах, санал болгох;
- (г) ажлын шинж чанар, түүнийг гүйцэтгэх нөхцөл нь хүүхдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, ёс суртахуунд хор нөлөө үзүүлэх ажил.

4 дүгээр зүйл

1. 3 дугаар зүйлийн (г) дэд хэсэгт заасан ажлын төрлийг холбогдох олон улсын хэм хэмжээ, ялангуяа Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийн тухай 1999 оны зөвлөмжийн 3, 4 дэх хэсгийн заалтыг харгалзан үзсэний үндсэн дээр үндэсний хууль тогтоомжоор, эсхүл ажил олгогч болон ажилчдын байгууллагатай зөвшилцсөний дараа эрх бүхий байгууллагаас тогтооно.
2. Эрх бүхий байгууллага ажил олгогч болон ажилчдын байгууллагатай зөвшилцсөний дараагаар тогтсон ажлын төрлүүд байгаа газрыг тогтооно.
3. Энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу тогтоосон ажлын төрлүүдийн жагсаалтыг үе үе хянаж, шаардлагатай бол ажил олгогч болон ажилчдын байгууллагатай зөвшилцөн өөрчлөлт оруулна.

5 дугаар зүйл

Гишүүн улс бүр ажил олгогч болон ажилчдын байгууллагатай зөвшилцсөний үндсэн дээр энэхүү Конвенцын хэрэгжилтэд хяналт тавих зохистой арга хэрэгслийг бүрдүүлэх буюу бий болгоно.

6 дугаар зүйл

1. Гишүүн улс бүр хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийг нэн тэргүүнд устгахад чиглэсэн үйл ажиллагааны хөтөлбөр боловсруулан хэрэгжүүлнэ.
2. Үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг холбогдох төрийн байгууллага, ажил олгогч болон ажилчдын байгууллагатай зөвшилцөн, бусад зохих бүлгийн санал бодлыг харгалзан боловсруулах буюу хэрэгжүүлнэ.

7 дугаар зүйл

1. Гишүүн улс бүр энэхүү Конвенцын заалтуудыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, биелэлтийг хангахад чиглэсэн шаардлагатай бүхий л арга хэмжээ, түүний дотор эрүүгийн ял шийтгэл, зохих тохиолдолд бусад шийтгэл бий болгох болон хэрэглэх арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ.
2. Гишүүн улс бүр хүүхдийн хөдөлмөрийг устгахад боловсролын ач холбогдлыг анхаарч, тогтоосон хугацаанд үр нөлөөтэй хэрэгжүүлэх дараах зорилгоор арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ:
 - (а) хүүхэд тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөр эрхлэхээс сэргийлэх;

- (б) тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөрөөс хүүхдийг хөндийрүүлэх, тэднийг нийгмийн амьдралд дасгах болон оруулахад чиглэсэн шаардлагатай бөгөөд зохистой туслалцааг шууд үзүүлэх;
 - (в) тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөрөөс хөндийрүүлсэн бүх хүүхдэд суурь боловсролыг үнэ төлбөргүй олгох, боломжтой бөгөөд зохих тохиолдолд тэднийг мэргэжлийн сургалтанд хамруулах;
 - (г) тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөр эрхлэх онцгой эрсдэлтэй хүүхдүүдийг илрүүлэн тогтоож, тэдэнтэй тулж ажиллах;
 - (д) охидын онцгой нөхцөл байдлыг харгалзан үзэх.
3. Гишүүн улс бүр энэхүү Конвенцын заалтыг хэрэгжүүлэх үүрэг хүлээсэн эрх бүхий байгууллагыг томилно.

8 дугаар зүйл

Гишүүн улсууд энэхүү Конвенцын заалтыг хэрэгжүүлэхэд олон улсын хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх болон нийгэм, эдийн засгийн хөгжил, ядуурлыг арилгах хөтөлбөр, бүх нийтэд боловсрол олгох чиглэлээр дэмжлэг үзүүлэх замаар харилцан туслалцаа үзүүлэх зохистой арга хэмжээ авна.

9 дүгээр зүйл

Энэхүү Конвенцыг соёрхон баталсан тухай батламж жуух бичгийг Олон улсын хөдөлмөрийн товчооны Ерөнхий захиралд хүргүүлж бүртгүүлнэ.

10 дугаар зүйл

1. Конвенцыг соёрхон баталсан тухай батламж жуух бичгийг Олон улсын хөдөлмөрийн товчооны Ерөнхий захирал хүлээн авч бүртгэсэн Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын гишүүн улсад энэхүү Конвенцыг заавал дагаж мөрдөнө.
2. Гишүүн хоёр улсын Конвенцыг соёрхон баталсан тухай батламж жуух бичгийг Ерөнхий захирал бүртгэсэн өдрөөс хойш арван хоёр сарын дараа энэхүү Конвенц хүчин төгөлдөр болно.
3. Түүний дараа, аливаа гишүүн улсын хувьд соёрхон баталсан тухай батламж жуух бичгийг бүртгэснээс хойш арван хоёр сарын дараа хүчин төгөлдөр болно.

11 дүгээр зүйл

1. Энэхүү Конвенцыг соёрхон баталсан гишүүн улс түүнийг анх хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс хойш арван жил өнгөрсний дараа цуцлах тухай хүсэлтээ Олон улсын хөдөлмөрийн товчооны Ерөнхий захиралд илгээн бүртгүүлснээр цуцалж болно. Цуцлах тухай хүсэлтийг бүртгэснээс хойш нэг жил өнгөрсний дараа Конвенцыг цуцалсанд тооцно.
2. Энэхүү Конвенцыг соёрхон баталсан гишүүн улс нь өмнөх хэсэгт дурдсан арван жилийн хугацаа дууссаны дараагийн нэг жилийн дотор энэ зүйлд заасан Конвенцыг цуцлах тухай эрхээ хэрэгжүүлээгүй бол Конвенцыг дараагийн арван жилийн хугацаанд дагаж мөрдөх бөгөөд цаашид Конвенцыг цуцлах тухай асуудлыг энэ зүйлд заасан нөхцөлийн дагуу арван жилийн хугацаа дуусах тутамд авч үзэж болно.

12 дугаар зүйл

1. Олон улсын хөдөлмөрийн товчооны Ерөнхий захирал нь Конвенцыг соёрхон баталсан болон түүнийг цуцалж буй тухай Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын гишүүн улсаас ирүүлсэн бүх батламж жуух бичгийг бүртгэн авсан талаар Байгууллагын гишүүн орнуудад мэдээлж байна.
2. Ерөнхий захирал нь Конвенцыг соёрхон баталсан тухай хоёр дахь улсын батламж жуух бичгийг хүлээн авч бүртгэсэн тухайг Байгууллагын гишүүн орнуудад мэдээлэхийн хамт Байгууллагын гишүүн орнуудын анхаарлыг Конвенцын хүчин төгөлдөр болох хугацаанд хандуулна.

13 дугаар зүйл

1. Олон улсын хөдөлмөрийн товчооны Ерөнхий захирал нь өмнөх зүйлүүдэд заасны дагуу бүртгэсэн, Конвенцыг соёрхон баталсан тухай батламж жуух бичиг болон цуцлах тухай хүсэлтийг Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрмийн 102 дугаар зүйлийн дагуу бүртгүүлэхээр Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий нарийн бичгийн даргад хүргүүлнэ.

14 дүгээр зүйл

Олон улсын хөдөлмөрийн товчооны Захиргааны зөвлөл шаардлагатай гэж үзвэл энэхүү конвенцыг хэрхэн хэрэгжүүлж байгаа талаарх тайланг Ерөнхий Бага хурлаар хэлэлцүүлж, Конвенцыг бүхэлд нь буюу түүний зарим хэсгийг хянан өөрчлөх тухай асуудлыг Бага хурлын хэлэлцэх хэргийн төлөвлөгөөнд оруулах эсэхийг шийдвэрлэнэ.

15 дугаар зүйл

1. Бага хурлаас энэхүү конвенцыг бүхэлд нь буюу түүний зарим хэсэгт нэмэлт өөрчлөлт оруулсан Конвенцыг баталсан бөгөөд тэрхүү шинэ конвенцид өөрөөр заагаагүй бол:
 - (а) Гишүүн улс нэмэлт өөрчлөлт оруулсан Конвенцыг соёрхон баталсан бөгөөд шинэ конвенц хүчин төгөлдөр болохоор хүлээгдэж байгаа бол 11 дүгээр зүйлийн заалтаас үл хамаарч энэхүү Конвенц шууд хүчин төгөлдөр бус болсонд тооцогдоно;
 - (б) Нэмэлт өөрчлөлт оруулсан Конвенц хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн энэхүү Конвенцыг гишүүн орнууд соёрхон батлахгүй.
2. Энэхүү Конвенц түүнийг соёрхон баталсан бөгөөд нэмэлт өөрчлөлт оруулсан конвенцыг батлаагүй гишүүн улсын хувьд ямар ч тохиолдолд анхны хэлбэр, агуулгаараа хүчин төгөлдөр үйлчилнэ.

16 дугаар зүйл

Энэхүү Конвенцын англи, франц хэлээр үйлдсэн эх бичвэрүүд адил хүчинтэй байна.

УНШИХ МАТЕРИАЛ

All-China Women's Federation & Sichuan Women's Federation, Xiao Fang Goes to Town, Anti-Trafficking Participatory Training Manual, UNICEF: Beijing, 2004.

Haspels, Nelien & Jankanish, Michele (eds.), Action Against Child Labour, ILO: Geneva, 1999.

Haspels, Nelien & Suriyasarn, Busakorn, Promotion of Gender Equality in Action against Child Labour and Trafficking: A Practical Guide for Organizations (GECL Guide), ILO: Bangkok, 2003.

ILO, A Global Alliance Against Forced Labour, Report 1B to the 93rd session of the International Labour Conference, Geneva, 2005.

ILO, Gender Equality Mainstreaming Strategies in Decent Work Promotion: Programming Tools – GEMS Toolkit, Geneva, 2010.

ILO, International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC), A Legal Review of National Laws and Regulations Related to Child Labour in Myanmar in Light of International Laws and Standards, ILO: Geneva: 2015, (full report, Executive Summary):

http://www.ilo.org/ipec/Informationresources/WCMS_IPEC_PUB_27436/lang--en/index.htm,
http://www.ilo.org/ipec/Informationresources/WCMS_IPEC_PUB_27437/lang--en/index.htm.

ILO, IPEC, Global Child Labour Trends 2008 to 2012, ILO: Geneva, 2013.

ILO, IPEC, Supporting Children's Rights through Education, Arts and the Media (SCREAM) – Stop Child Labour Education Pack, ILO: Geneva, 2002.

ILO, IPEC, The Tripartite Process of Determining Hazardous Child Labour: Guide for Facilitators - Eliminating Hazardous Child Labour: Step by Step, ILO: Geneva, 2012.

InFocus Programme on Promoting the Declaration, The International Labour Organization's Fundamental Conventions, ILO: Geneva, 2002.

Ministry of Labour, Immigration and Population (MOLIP), Central Statistical Organization (CSO) & ILO, Myanmar: Child Labour in 2015, Key Facts and Statistics, MOLIP; CSO; ILO: Yangon, 2016.

MOLIP, CSO & ILO, Myanmar Labour Force, Child Labour, and School to Work Transition Survey 2015 – Executive Summary Report, ILO: Yangon, 2016.

Nwe Nwe Aye & Aye Aye Tun, A Manual on Adolescent Reproductive Health: "Fledglings": Teens in Myanmar (Fledglings Manual), Save the Children UK: Yangon, June 2000.

Terhorst, Rosalinda, Haspels, Nelien, Gender and Development for Cambodia (GAD/C) & Expansion of Employment Opportunities for Women (EEOW), Women Workers' Rights and Gender Equality: Easy Steps for Workers in Cambodia (WWRGE Manual – Cambodia), ILO: Bangkok, 2004.

Чухал холбоос

BBC: In Depth, Child Rights,

[http:// www.bbc.co.uk/worldservice/people/features/childrensrights](http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/features/childrensrights)

Child Right International Networks (CRIN), <https://www.crin.org/en>

Child Workers in Asia, <http://asiasociety.org/child-workers-asia>

International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC),

<http://www.ilo.org/public/english/standards/ipec/index.htm>

Амьдрах ухааны сургалт

Хүүхэд, залуучууд, гэр бүлийн эрх, үүрэг, оролцоо

Модуль 4. Гэр бүл дэх ажил үүрэг, нөөц, боломж

Энэхүү сургалтын багцыг Европын Холбооны санхүүгийн дэмжлэгтэй хэрэгжиж буй “Олон улсын хөдөлмөрийн хэм хэмжээний нийцэл, тайлагналтын үндэсний чадавхыг бэхжүүлэх замаар Европын Холбооны Хөнгөлөлтийн ерөнхий систем(GSP+)-д Монгол Улсын статусыг тогтвортой хадгалах нь төслийн II үе шат”-ны хүрээнд гаргав. Сургалтын багцад тусгагдсан үзэл бодол нь Европын Холбооны албан ёсны байр суурийг илэрхийлэхгүй болно.

Дэлгэрэнгүй мэдээллийг www.ilo.org/mongolia хаягаар авах боломжтой.